

המוסד לביטוח לאומי

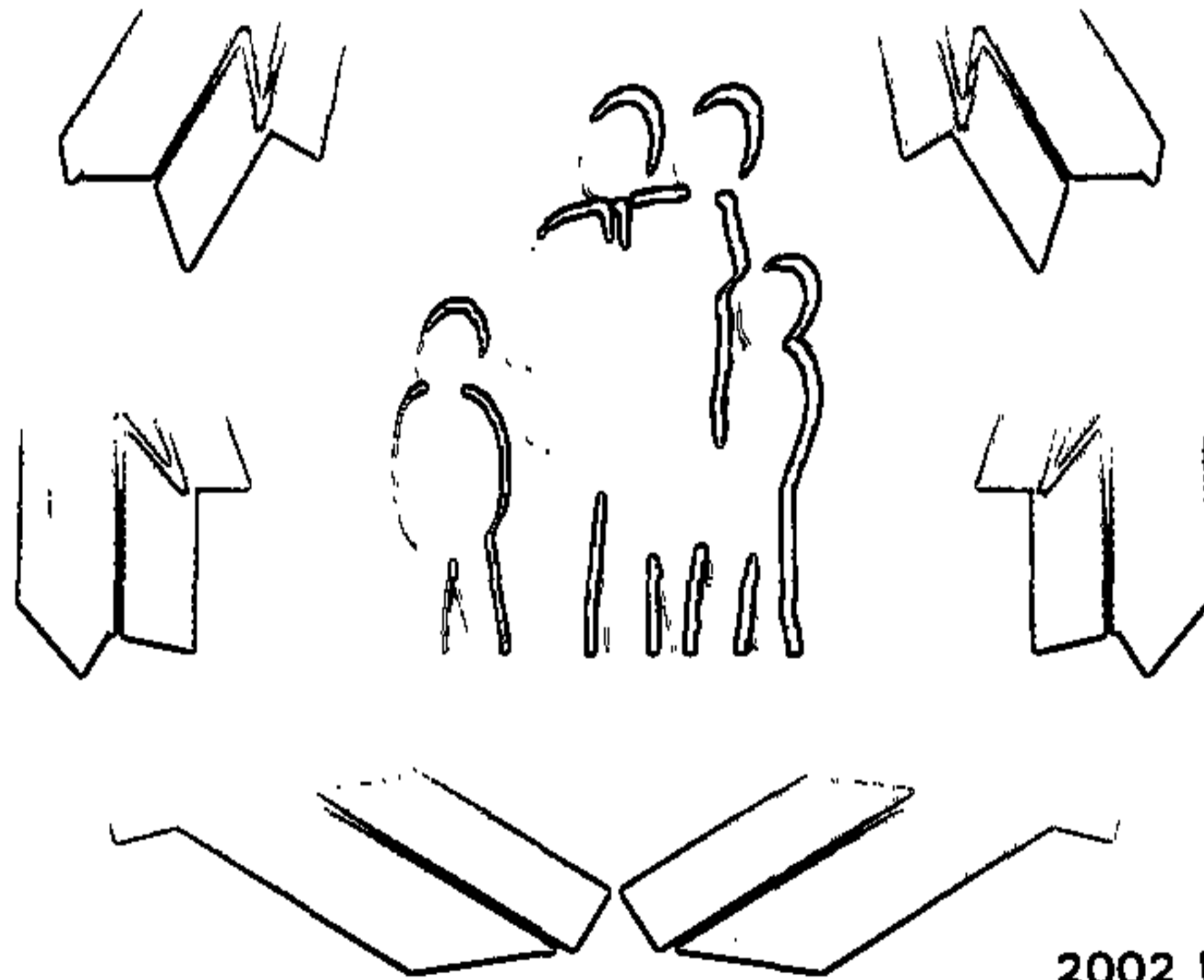
מפעלים מיוחדים

הזמנה לדו-שיח

מאת:

קטרינה בודובסקי

טלל דולב

מס' 82

המפעלים המיוחדים - הכתובת שלך לרעיונות מקוריים

המוסד לביטוח לאומי, באמצעות הקרן למפעלים מיוחדים, תומך בפיתוח שירותי רווחה חדשניים ונסיוניים. "מפעל מיוחד" הוא פרויקט נקורי העוסק במתן שירותי רווחה קהילתיים. הוא מיועד לציבור מקבלי הגמלאות במוסד לביטוח לאומי (קשישים, נכים, מובטלים, משפחות, ילדים ועוד) ומבוצע על ידי גוף משפטי רשום.

אם יש לך רעיון מקורי הקשור לתחום הרווחה והעבודה הקהילתית, נא לפנות אלינו:

המחלקה למפעלים מיוחדים, המוסד לביטוח לאומי, שדרות ויצמן 13, ירושלים
95437

פרויקט שאושר על ידינו זוכה ל:

- * השתתפות במימון תקופה ראשונית-נסיונית.
- * מעורבות מקצועית בשלבי התכנון וההפעלה.
- * ביצוע מעקב מחקרי ופרסום דריח מפורט.

המוסד לביטוח לאומי

האגף לפיתוח שירותים

מינהל המחקר והתכנון

הזמנה לדו-שיח

מאת:

קטרינה בודובסקי

טלל דולב

ירושלים, אדר התשס"ב, מרס 2002

פתח דבר

אנו שמחים להגיש לעיונכם דיווח מחקר המסכם מפעל מיוחד "הזמנה לדו שיח".

התוכנית קיבלה סיוע מהמוסד לביטוח לאומי באמצעות המחלקה למפעלים מיוחדים בין השנים 1997-2000.

את התוכנית יזם והפעיל ג'וינט ישראל, כאשר מר משה שריר בתפקידו כראש אגף לפיתוח יזמויות ייחודיות בג'וינט היה הוגה הרעיון והרוח החיה מאחורי היוזמה וברצוננו להביע כאן את הערכתנו ליוזמתו ופועלו.

התוכנית נועדה לסייע לנוער עולה מברית המועצות החיים בכפרי נוער להתמודד עם בדידותם מהרשת המשפחתית והחברתית המקורית על ידי שילובם ברשת הסביבתית בישראל באמצעות תקשורת מחשבים ומפגשים פנים אל פנים עם קבוצות נוער עולה וותיק.

מלבד ג'וינט ישראל והמוסד לביטוח לאומי, היו שותפים למימון התוכנית וכחברים בוועדת ההיגוי שותפות 2000 (הסוכנות היהודית והמגבית היהודית המאוחדת) וקרן קליטה – ירושלים.

התוכנית הופעלה וקיבלה סיוע וגיבוי בעשרה כפרי נוער ובתשעה אתרים עירוניים.

אנו מודים למנהלי הכפרים, למנהלי המוסדות החינוכיים בקהילה, לרכזים ולעובדים המקצועיים שנטלו חלק בתוכנית ואפשרו את ביצועה המוצלח.

תודה מיוחדת לצוות המקצועי והמנהלי בג'וינט ישראל ובאשלים – בראשותם של מר ציון גבאי וגבי איטה שחר – מאגף חינוך ונוער שהתמודדו עם תוכנית מורכבת מבחינה מקצועית, גיאוגרפית ומערכתית. מר דימיטרי וירוביץ, מנהל התוכנית הנחה צוות מסור ומקצועי ולהם מסורה תודתנו.

ההערכה המחקרית בוצעה במקצועיות ובמסירות ע"י גבי קטרינה בודובסקי והגבי טלל דולב מהמרכז לילדים ונוער במכון ברוקדייל.

תודה לחוקרות ולצוות שביצע את ההערכה.

הגבי טניה ליף ליוותה וקידמה את התוכנית מטעם המוסד לביטוח לאומי.

אנו מקווים שהדיווח יתרום ליישום המודל ושימוש בדרכים "אחרות" ביצירת קשרים בין קבוצות תרבותיות שונות.

שרית בייץ-מוראי
מנהלת תחום הקרן למפעלים מיוחדים

חברי ועדת ההיגוי

ראש תחום נוער, ג'וינט ישראל	מר ציון גבאי
מנהל התכנית	מר דימיטרי וירוביץ
קרן קליטה ירושלים	גבי ארלין אידרמן
ראש תחום פיתוח והכשרה באגף חינוך ונוער אשלים	גבי איטה שחר
עוזרת מחקר בכירה – מכון ברוקדייל	גבי קטרינה בודובסקי
מנחה רב תחומים, ג'וינט ישראל	מר מיכאל קורול
מרכזת מפעלים מיוחדים, המוסד לביטוח לאומי	גבי טניה ליף

שמות הכפרים והמרכזים החינוכיים שנטלו חלק בתוכנית

קבוצת נוער עולה	מוסד חינוכי שיקמה
קבוצת נוער עולה	חוות הנוער הציוני
קבוצת נוער עולה	ביה"ס פנימייתי עליה הרצליה
קבוצת נוער עולה	מוסד חינוכי מבואות עירון
קבוצת נוער עולה	כפר נוער שפייה
קבוצת נוער עולה	כפר נוער כדורי
קבוצת נוער ותיק	ביה"ס מקיף ח' באשדוד
קבוצת נוער ותיק	ביה"ס מקיף ו' באשדוד
קבוצת נוער ותיק	ביה"ס אורט בעפולה
קבוצת נוער ותיק	עמ"ל במעלה, טבריה
קבוצת נוער ותיק	ביה"ס גינזבורג ביבנה
קבוצת נוער ותיק	ביה"ס תיכון ביקנעם
קבוצת נוער ותיק	מקיף ד' באשקלון
קבוצת נוער עולה	אגף הנוער במוזיאון ישראל
קבוצת נוער ותיק	מרכז כגן בירושלים
קבוצת נוער עולה	מרכז כגן בירושלים

תודות

חובה נעימה היא להודות לכל אלה שעזרתם הרבה תרמה לביצוע מחקר זה. ראשית, תודה לבני הנוער המשתתפים בתוכנית ולמדריכיהם שתרמו מזמנם וממרחם וסיפקו את המידע החיוני למחקר זה. תודות גם לצוותים בכפרי הנוער על שיתוף הפעולה.

ברצוננו להודות לצוות ההנחיה ובמיוחד למנהל התוכנית דימיטרי וירוביץ על הגיבוי ועל שיתוף הפעולה לאורך כל הדרך.

תודה למחלקה למפעלים מיוחדים במוסד לביטוח לאומי על מימון המחקר ובמיוחד לשרית בייץ-מוראי ולטניה ליף על סיוען בהכנת המחקר ובלייווי בכל השלבים. תודות לחברי ועדת ההיגוי אחרים: לארלין אידלמן מקרן קליטה ירושלים, לציון גבאי ולאיתה שחר מג'וינט ישראל.

ולבסוף נודה לעמיתנו ממכון ברוקדייל: למאשה לויטין ולגריגורי באדו על ריכוז עבודת השדה ולטלי שלומי על עזרתה בעריכת הדו"ח.

צוות המחקר.

תמצית

התוכנית "הזמנה לדו שיח" היא תוכנית המושתתת על ניצול טכנולוגיות חדשניות ומעוררות עניין בתחום המחשוב ותקשורת המחשבים (תקשוב), כאמצעי ליצירת הזדמנויות למפגש חברתי משמעותי עם החברה הישראלית, עבור בני נוער עולים מברית המועצות החיים בכפרי נוער. במסגרת התוכנית נעשה שימוש ברשת האינטרנט ובמפגשים "פנים אל פנים", על מנת להרחיב את האפשרויות למפגש בין הנערים העולים המתחנכים בכפרי הנוער לבין בני נוער עולים אחרים, בינם לבין בני נוער ישראלים ותיקים ובינם לבין מבוגרים היכולים לסייע להם להתמודד עם קשיי הקליטה שלהם ולהעמיק את היכרותם והזדהותם עם החברה הישראלית.

התוכנית משלבת בתוכה מרכיבים חדשניים וניסיוניים מתחומים רבים בניסיון לענות על צרכים הנובעים מהבידוד הפיזי, המעגל החברתי המוגבל, קשיי הקליטה והניתוק מהמשפחה, המאפיינים בני נוער עולים ובני נוער המתחנכים בכפרי נוער. השימוש בטכנולוגיית התקשוב היא כשלעצמה חדשנית בתחום תוכניות חברתיות בקרב בני נוער, ואף שלא תועדו ניסיונות רבים לשימוש בכלים אלה הם נחשבים כבעלי פוטנציאל לעבודה עם בני נוער.

התוכנית "הזמנה לדו-שיח" מופעלת על ידי ג'וינט ישראל, אגף חינוך ונוער בתחום "חינוך אחר" בסיוע ובמימון המוסד לביטוח לאומי, שותפות 2000 (הסוכנות היהודית והמגבית היהודית המאוחדת) וקרן קליטה-ירושלים.

מטרת מחקר הנה להעריך את יישום התוכנית ותהליך ההפעלה והמידה בה הושגו מטרות התוכנית ביחס לבני הנוער העולים המתחנכים בכפרי הנוער. ההערכה התבססה על כלים איכותניים וכמותיים וליוותה את התוכנית במהלך שלוש השנים של הפעלתה.

סיכום ממצאים עיקריים

לאור האופי החדשני והניסיוני של התוכנית יש לציין לזכותה מספר הצלחות:

- יכולת התוכנית לגייס קבוצות נוער באתרים שונים, כולל גיוס נוער ישראלי ותיק. לאורך שלוש שנים של הפעלתה הצליחה התוכנית לגייס משתתפים במסגרות שונות, כגון פנימיות בכפרי הנוער, פנימיות בקיבוצים, בתי ספר ומרכזים עירוניים. התוכנית התרחבה מפעילות בשש קבוצות בשנה הראשונה לחמישה עשר קבוצות בשנה השלישית.
- ממצאי המחקר מצביעים על תהליך מיסוד התוכנית בכפרי הנוער. למדנו שהתוכנית נתפשת כחלק אינטגרלי של הפעילויות בכפרים. תפיסה זו באה לידי ביטוי הן בהקצאת השעות בחדר המחשבים והן בהעמדת מדריך לטובת התוכנית.
- התוכנית הצליחה לבנות פעילות וירטואלית מגוונת. אתר התוכנית התפתח והתחדש כל הזמן וחשוב לציין שחלק גדול בו לקחו החניכים. במסגרת התוכנית יצא עיתון אלקטרוני שבמיוחד בשנתיים הראשונות היווה פעילות משמעותית ביותר עבור הנערים. כל קבוצה עבדה על הכנת כרטיס ביקור, התנהל באתר ספר אורחים אלקטרוני. כמו כן, בשנה השלישית הורחב באתר

שימוש בחומרים בשפה העברית. כמחצית ממשתתפי התוכנית בכפרי הנוער העריכו כי בזכותה למדו דברים חדשים על המחשב, כשליש ציינו שרכשו כישורים שיעזרו להם בעתיד.

- לצד הפעילות הוירטואלית, התקיימה בתוכנית פעילות חברתית. המפגשים הבין קבוצתיים תפשו מקום משמעותי בתוכנית. במפגשים התקיימה תחרות בין הקבוצות בתחום התיאטרון הסאטירי (פעילות מקובלת ואהודה בתרבות הרוסית), סדנאות לעיתונות ולצילום, פעילות ספורט, משחקי פסיכו-דרמה ודיסקו. כמחצית ממשתתפי התוכנית בכפרי הנוער מעריכים כי בזכותה יש להם יותר חברים מחוץ לכפר.

- יש לציין את ההישגים של התוכנית בהיבט הבין תרבותי. הפעלת התוכנית בשנה השנייה והשלישית תרמה לתפישות פתוחות יותר של הנערים בתחום של קשרים חברתיים. ירד אחוז הנערים שצינו שאין להם אף ידיד ותיק (43% בשנה השנייה לעומת 31% בשנה השלישית). בין תרומות התוכנית בעיני הנערים 15% מהעולים בשנה השלישית ציינו כי למדו להבין את בני הנוער הישראלים לעומת 12% בשנה השנייה ו- 5% בשנה הראשונה. 24% מהנערים הותיקים ציינו כי בזכות התוכנית הכירו יותר עולים. 15% מנערים אלה דיווחו שלמדו להבין בני נוער מתרבויות אחרות. בנוסף, חלה ירידה בתפיסות של היבדלות בקרב הנערים שהשתתפו בתוכנית בכל תחומי הזהות.

לצד ההצלחות של התוכנית ממצאי המחקר מצביעים על מספר קשיים שהתעוררו בתהליך היישום. אחת מהסוגיות המרכזיות שעלתה היא הגדרת התפקידים בתוך צוות ההנחה והגדרת תפקיד המדריך. הסוגיה נוספת שעלתה ממצאי המחקר לאורך כל התקופה הנה גיבוש התכנים והגדרתם האופרטיבית. לא הוגדר באופן אופרטיבי אופן שילוב התכנים בתחום הבין תרבותי עם התכנים ה"מסורתיים" של התוכנית כגון עיתון אלקטרוני, בניית כרטיס ביקור קבוצתי ועוד. כמו כן, לא נמצא איזון מבחינת הזמן והתכנים בהפעלת שני החלקים. בנוסף, ממצאי המחקר עולה כי בגיבוש תכני הפעילות לא נלקחו בחשבון השינויים שהתוכנית עוברת (הרחבת הקבוצות, שינוי משקל בין נוער עולה ונוער ותיק, ותק בארץ של קבוצות חדשות של נוער עולה ועוד).

ממצאי המחקר הצביעו על האתגר הכרוך בהפעלת פעילות בין תרבותית. התוכנית "הזמנה לדו שיח" הוכיחה שפעילות זו הנה אפשרית ואף רצויה משום שהיא מאפשרת להעשיר את עולמם של בני נוער עולים וותיקים כאחד. פעילות זו מסייעת להתגבר על סטריאוטיפים ועל רתיעה מפני מפגש בין קבוצות שונות שבכל מקרה מתרחש בחיי היום-יום בחברה. יחד עם זאת, במהלך המחקר למדנו כי הפעלת תוכנית בין תרבותית מחייבת מתן תשומת לב למספר היבטים. ראשית, מפעילי התוכנית חייבים להגדיר באופן חד עד כמה שניתן את מטרות הפעילות, אופן הפעילות ודרכי היישום. היעדר ההגדרות הללו כמו גם חוסר הסכמה בין חברי הצוות ביחס אליהן עלולים להקשות על ההפעלה.

שנית, יש לתת את הדעת על המאפיינים המיוחדים של משתתפי התוכנית. ראינו לדוגמה שחוסר שליטה בשפה העברית של מחצית ממשתתפי התוכנית בכפרי הנוער ששהו בארץ פחות משנה, מנע מבחינה מסוימת את השתתפותם הפעילה בחלק הבין תרבותי של התוכנית. כמו כן, הבדלים

בתחומי העניין של הנערים עלולים להשפיע על המוטיבציה שלהם להשתתף בפעילות ובכך למונע את השגת המטרות שהתוכנית הגדירה.

בנוסף, פעילות בין תרבותית דורשת הכנה רצינית ביותר של שני הצדדים. אין לצפות שמפגש מסוג זה יעבור בהצלחה מעצמו. הרחבת התוכנית דורשת תכנון מחודש של המשאבים (הן תקציביים והן אנושיים).

תוכן העניינים

עמוד

1	מבוא
1	רקע
3	סקירת הספרות
9	מטרות המחקר ומערך הערכה
9	מטרות המחקר
10	מערך הערכה
14	המבנה הארגוני של התוכנית
14	צוות הנחיה
18	עבודה עם המדריכים
23	כפרי הנוער
26	תהליך הגיוס והסיבות להצטרפות
28	הפעלת התוכנית
36	מאפייני המשתתפים ומצבם בתחומים שונים
36	מאפייני רקע של המשתתפים
37	לימודים
40	גיוס לצה"ל ומטרות לעתיד
43	החיים החברתיים של הנערים ומפגש בין תרבותי
43	המצב החברתי של הנערים
45	מפגש בין תרבותי
50	זהות
54	שביעות רצון ותרומות התוכנית בעיני הנערים
56	סיכום ומסקנות
60	רשימה ביבליוגרפית

רשימת לוחות

עמוד

22	לוח מס. 3 – תפישת הנערים ביחס לגורמים המקבלים החלטות בתכנית, לפי הכפר (אחוזים)
25	לוח מס. 4 – תפישות הנערים לגבי יחסו של מנהל הכפר לתכנית, לפי השנים (אחוזים)*
25	לוח מס. 5 – תפישות הנערים לגבי יחסו של רכז המחשבים בכפר לתכנית, לפי שנה (אחוזים)
26	לוח מס. 6 – גורמים מהם שמעו הנערים על התכנית, לפי סוג האתר (אחוזים)
27	לוח מס. 7 – סיבות להצטרפות הנערים לתכנית, לפי קבוצות (אחוזים)
28	לוח מס. 8 – מאפיינים כלליים של הפעילות בתכנית, לפי סוג האתר
29	לוח מס. 9 – אחוז המפגשים בהם עסקו בפעילויות מסוגים שונים (אחוזים)
30	לוח מס. 10 – המפגשים בהם עסקו בתכנים שונים (אחוזים)
33	לוח מס. 12 – תדירות שימוש באינטרנט, לפי שנה (אחוזים)
33	לוח מס. 13 – אחוז הנערים שצינו סיבות שונות לאי השתתפות בפעילויות של התכנית (אחוזים)
37	לוח מס. 14 – מאפיינים דמוגרפיים של המשתתפים (אחוזים)
38	לוח מס. 15 – הכיתות והמגמות בהן לומדים משתתפי התכנית, לפי שנה (אחוזים)
40	לוח מס. 17 – הערכה כללית של בית הספר, לפי שנה (אחוזים)
41	לוח מס. 18 – עמדות המשתתפים כלפי השירות בצה"ל, לפי שנה (אחוזים)
41	לוח מס. 19 – המשתתפים שצינו סיבות שונות לאי-גיוס לצבא, לפי שנה (אחוזים)
42	לוח מס. 20 – ציפיות המשתתפים בתכנית ביחס לרמת ההשכלה שישגו, לפי שנה (אחוזים)
42	לוח מס. 21 – הנערים לפי מקצועות שבהם היו רוצים לעסוק בעתיד, לפי שנה (אחוזים)
44	לוח מס. 22 – הערכת המשתתפים ביחס להיבטים שונים של חייהם החברתיים, לפי שנה (אחוזים)
49	לוח מס. 24 – קשרים עם ישראלים ותיקים, לפי שנה (אחוזים)
52	לוח מס. 26 – עמדות הנערים ביחס להיבטים שונים של הזהות – שפה, קשרים חברתיים, תרבות, ערכים משפחתיים וחגים, לפי כפר (אחוזים)
54	לוח מס. 27 – שביעות רצון של הנערים מפעילות בתכנית, לפי כפר (אחוזים)
55	לוח מס. 28 – תפישת הנערים ביחס לתרומת התכנית, לפי כפר (אחוזים)

מבוא

רקע

התוכנית "הזמנה לדו שיח" היא תוכנית המושתתת על ניצול טכנולוגיות חדשניות ומעוררות עניין בתחום המחשוב ותקשורת המחשבים (תקשוב), כאמצעי ליצירת הזדמנויות למפגש חברתי משמעותי עם החברה הישראלית, עבור בני נוער עולים מברית המועצות החיים בכפרי נוער. במסגרת התוכנית נעשה שימוש ברשת האינטרנט וגם במפגשים "פנים אל פנים", על מנת להרחיב את האפשרויות למפגש משמעותי בין הנערים העולים המתחנכים בכפרי הנוער לבין בני נוער עולים אחרים, עם בני נוער ישראלים ותיקים ומבוגרים היכולים לסייע להם להתמודד עם קשיי הקליטה שלהם ולהעמיק את היכרותם והזדהותם עם החברה הישראלית.

התוכנית משלבת בתוכה מרכיבים חדשניים וניסיוניים מתחומים רבים בניסיון לענות על צרכים הנובעים מהבידוד הפיזי, המעגל החברתי המוגבל, קשיי הקליטה והניתוק מהמשפחה, המאפיינים בני נוער עולים ובני נוער המתחנכים בכפרי נוער. השימוש בטכנולוגיית התקשוב היא כשלעצמה חדשנית בתחום תוכניות חברתיות בקרב בני נוער, ואף שלא תועדו ניסיונות רבים לשימוש בכלים אלה, הם נחשבים כבעלי פוטנציאל לעבודה עם בני נוער.

בנוסף, משלבת התוכנית מרכיבים הנחשבים חיוניים להצלחת פעילות בלתי פורמאלית עם בני נוער: הפעילות מתמקדת סביב תחומי העניין של בני הנוער, מדיום הפעילות נתפס כחדשני, צעיר, מתוחכם ומושך, היא מאפשרת מגוון רחב של אפשרויות ביטוי ובחירה לבני הנוער ביחס לפעילות שיעסקו בה ומאפשרת מפגשים עם קבוצת השווים החיונית לבני נוער בגילאים אלה. לפיכך, קיימת אפשרות להתאים את התוכנית גם לעבודה עם קבוצות אחרות של בני נוער.

התוכנית "הזמנה לדו-שיח" מופעלת על ידי ג'וינט ישראל, אגף חינוך ונוער בתחום "חינוך אחר" בסיוע ובמימון המוסד לביטוח לאומי, שותפות 2000 (הסוכנות היהודית והמגבית היהודית המאוחדת) וקרן קליטה-ירושלים. מנהל התוכנית כפוף לראש תחום "חינוך אחר" בג'וינט ועומד בראש צוות ההנחה שאחראי על גיבוש מדיניות התוכנית והפעלתה.

התוכנית הופעלה במשך שלוש שנים בכפרי נוער בהם מתחנכים בני נוער שהגיעו לארץ במסגרת פרויקט נעלי"ה ובמרכזים עירוניים בערים שונות בארץ. בשנה הראשונה השתתפו בתוכנית כ- 90 נערים בארבעה כפרי הנוער (עין כרם, עיינות, חוות הנוער הציוני וכדורי) וכ- 25 נערים בשני מרכזים עירוניים (מרכז כגן ומוזיאון ישראל). בשנה השנייה להפעלתה, השתתפו בה כ- 90 נערים בששה כפרי הנוער: בשלושה אתרים ותיקים (עיינות, חוות הנוער וכדורי) ובשלושה אתרים חדשים שהצטרפו לתוכנית בשנה השנייה (כפר הנוער מאיר שפייה, גלבע, ביה"ס עלי"ה בהרצליה). בנוסף, השתתפו בה כ- 40 בני הנוער בארבעה מרכזים עירוניים, מתוכם שניים ותיקים (מוזיאון ישראל

ומרכז כגן) ושניים חדשים (בית ספר עירוני מקיף ו' באשדוד והפורום הציוני). בשנה השלישית השתתפו כ- 85 בני הנוער בחמישה כפרי הנוער (חוות הנוער, שיקמה, מאיר שפיה, כדורי ובי"ס עליה הרצליה) וכ- 70 בני הנוער בתשעה מרכזים עירוניים (מוזיאון ישראל, מרכז כגן, עמ"ל מעלה טבריה, גליל טבריה, מקיף ח' אשדוד, מקיף ו' אשדוד, מקיף ד' אשקלון, יבנה ויוקנעם)¹. יש לציין שלפי התכנון המקורי, לקראת סוף השנה השלישית התוכנית הייתה אמורה לפעול ב- 20 אתרים: 10 קבוצות נוער עולה ו-10 קבוצות נוער ותיק.

במסגרת התוכנית בני נוער השתתפו במגוון הפעילויות הקשורות לעולם המחשבים. הם נכנסו לאתר התוכנית והשתתפו בבנייתו, הכינו "כרטיס ביקור" של הקבוצה, גלשו באינטרנט, התכתבו באמצעות דואר אלקטרוני עם הנערים מקבוצות אחרות של התוכנית ועם החברים והקרובים שלהם מחו"ל, השתתפו בתקשורת בזמן אמיתי (צ'טים). לצד הפעילות ה"ווירטואלית" התקיימה בתוכנית פעילות חברתית. המפגשים הבין קבוצתיים תפשו מקום משמעותי בתוכנית. במפגשים התקיימה תחרות בין הקבוצות בתחום התיאטרון הסאטירי (פעילות מקובלת ואהודה בתרבות הרוסית), סדנאות לעיתונות ולצילום, פעילות ספורט, משחקי פסיכו-דרמה ודיסקו. מלבד ההזדמנות לבטא את עצמם בזירה האומנותית, הוו המפגשים גם הזדמנות לפגוש חברים מקבוצות אחרות שהכירו דרך התקשורת הווירטואלית ולפתח ולחזק את הקשרים החברתיים בתוך הקבוצה ומחוצה לה. לא זו בלבד אלא שחהכנות למפגשים הבין קבוצתיים תפסו מקום מרכזי בפעילות הקבוצות ותרמו לגיבושן.

דו"ח זה מסכם את ממצאי ההערכה ביחס לשלוש שנות הפעילות של התוכנית. הדו"ח מתאר את תהליך התפתחות התוכנית ואת השינויים שחלו הן בהפעלתה והן בתוצאותיה ביחס לבני הנוער המשתתפים בה במשך תקופה זו. לפיכך, הדו"ח מתמקד בנושאים ובתחומים שעלו כסוגיות בשנות הפעלה הראשונה והשנייה. לאחר הבאת מערך ההערכה וכלי המחקר יתוארו הממצאים ביחס לשינויים במבנה הארגוני של התוכנית (צוות ההנחה, הכשרת המדריכים, התפתחות התוכנית בהקשר של כפרי הנוער), מאפייני המשתתפים בתחומים שונים ובמיוחד התחום החברתי והמפגש הבין תרבותי, שינויים בהפעלת התוכנית ותרומות התוכנית כפי שהן נתפשות בעיני הנערים. לבסוף, נביא סיכום של הממצאים העיקריים ונצביע על כיווני פעולה להמשך התכנית.

¹ בנוסף, השתתפו בתוכנית בתחילת השנה השלישית שתי קבוצות נוער עולה וקבוצת נוער וותיק נוספות, אך נאלצו לעזוב לאחר מספר חודשים בגין חוסר התאמה בין המשאבים של האתר (הן טכניים והן של כוח אדם) לבין דרישות התוכנית.

סקירת הספרות

סקירת הספרות תתייחס למספר תחומים הרלוונטיים להבנת התוכנית "הזמנה לדו-שיח" ולמידה על השלכותיה. התוכנית שייכת לחינוך בלתי פורמלי, לכן ננסה לעמוד על המאפיינים המיוחדים של תוכניות בלתי-פורמליות ועל תרומתן לבני הנוער המשתתפים בהן. בהיות האינטרנט זירה מרכזית לפעילות בתוכנית, נציג בקצרה את מגוון הסוגיות העולות בספרות בהקשר של הפעילות סביב מחשבים ואינטרנט. ולבסוף, מכיוון שהתוכנית הגדירה כאחת ממטרותיה המרכזיות את התמיכה החברתית לבני נוער עולים, נתייחס לסוגיות שונות העולות בהקשר לחיים החברתיים של בני נוער בכלל ושל בני נוער עולה בפרט.

תרומתן של תוכניות בלתי פורמליות לבני הנוער המשתתפים בהן

בתקופה הפוסט מודרנית חל ערעור על חלק ניכר מן היסודות החברתיים (מוסדות, נורמות, ערכים ועוד). מוסדות החינוך כחלק משמעותי במבנה החברתי עוברים תהליך שינוי שבהרבה מקרים אינו מכוון ואינו ברור. נדרשת הגדרה מחדש של המטרות, של התפקידים, של כללי המשחק. בתקופה זו בני נוער זקוקים לאמצעים שונים שיעזרו להם להשתלב בחברה הרחבה. צורך זה מתחזק כשמדובר באוכלוסיית בני נוער מהגרים המתלבטים עוד יותר בין ערכים ותרבויות שונות. בהקשר זה לחינוך בלתי פורמלי יש תפקיד מרכזי. אחת ממטרות-העל של תוכניות בלתי פורמליות לבני הנוער היא להכין אותם לקראת חייהם כאזרחים מעורבים ופעילים בתוך הקהילה. דפוס פעילות זה "משמש במודע או באופן בלתי מודע אחד הכלים החשובים שבאמצעותו מתורגלים הדורות הצעירים לקראת קבלת התחייבויות ותפקידים של בוגרים" (כהנא, 1974 ; 1997).

פעילות בלתי פורמלית מובדלת מדפוסי החינוך הפורמליים, שגם הם מכוונים להכנת הצעירים לקראת מילוי תפקידים בעתיד בחברת מבוגרים, בהיותה מבוססת במידה זו או אחרת על העקרונות שכל אחד מהם תורם להיבטים שונים בהתפתחותו של הנער והשתלבותו בחברה כבוגר (כהנא, 1974 ; 1997):

- ♦ **הצטרפות וולונטרית** – הצטרפות התלויה בהכרה אישית ובבחירה חופשית. הוולונטריות באה לדי ביטוי ביצירת מחויבות עמוקה יותר של בני הנוער לבחירתם ובהגברת כוח המיקוח של בני הנוער מול המבוגרים.
- ♦ **מגע גומלין סימטרי** – יחסים המבוססים על הבדלי כוח קטנים בין המשתתפים ואשר בנויים על עקרונות וציפיות מוסכמים ומתואמים הדדית בין הצדדים, כאשר אף אחד מן הצדדים אינו יכול לכפות את כלליו ואת רצונו על צד השני.

- ◆ **פעילות רב-ממדית** – היצע פעילויות מגוונות ושוות-ערך מבחינת החשיבות וההערכה החברתית. פעילויות אלו מאפשרות למספר גדול של משתתפים עם יכולות שונות להפיק את המרב האפשרי על פי הפוטנציאל האישי של כל אחד, ועל ידי כך לטפח את הדימוי העצמי שלו, את הניידות החברתית האישית ואת הסולידריות – המבוססת על תלות הדדית.
- ◆ **צירוף של מערכת יחסים משני סוגים (דואליזם מבני)** – במסגרות בלתי פורמליות מאפשרת לבני נוער להתנסות במערכות יחסים בהן קיימים מרכיבים רגשיים והשתייכותיים – כפי שהם מכירים מהמשפחה וכן מרכיבים המאפיינים יותר את היחסים בין מבוגרים בחברה המודרנית המבוססים על מילוי תפקידים, השגיות, תחרותיות והררכיה. בכך הן מאפשרות התנסות המקלה את המעבר בין שני הדפוסים. האחד, יחסים המבוססים בעיקר על רגשות ועל יחסים בלתי אמצעיים (בדומה ליחסים בתוך המשפחה); השני, יחסים המבוססים בעיקרם על תחרות והישגיות בדומה ליחסים המקובלים בחברה הרחבה. הדואליות מאפשרת התנסות בתבניות התנהגות מנוגדות.
- ◆ **מערך מוראטורי** – דגם המאפשר תחום הרשאה רחב, דהיינו, הצעה של אפשרויות להתנסות בנורמות מסוגים שונים בנסייה וטעייה. דגם זה מאפשר התנסות במיגוון רחב של תפקידים ושל משימות ובחינת "אמיתות" שונות.
- ◆ **מודולריות** – כללי משחק פתוחים ולא לגמרי מוגדרים, הנושאים אופי אקלקטי הפתוח לשינוי ולהסתגלות לצרכים ולמטרות של המשתתפים במסגרת. המודולריות מפתחת יוזמה ויכולת לאלתר ולהשתמש בהזדמנויות תלויות מצב.
- ◆ **הפגתיות-יצרנות** – מיזוג של פעולות בעלות אופי אקספרסיבי, הפגתיות בעיקרן, לצד פעולות יצרניות, המכוונות בעיקר להשגת תוצאות בעתיד. מיזוג זה מגביר את המשיכה וההשפעה של הפעילויות ומקדם את היכולת לדחות סיפוקים.
- ◆ **משמעות סמלית-ערכית** – ייחוס משמעות ערכית לתחומי הפעילויות השונות באמצעות תהליכי הסמלה (שמות, טקסים וכו').

הספרות העוסקת במעורבות בני נוער בפעילות בלתי פורמלית מציינת כי פעילות הדורשת מעורבות רבה ואכפתיות עוזרת למתבגר לגבש את זהותו העצמית, והיא משמשת כלי להוכחת היכולת לקבל על עצמו משימות ואחריות (אדם-צור, 1988). מחקרים רבים שנסקרו על ידי Quinn (1995) מדווחים על מגוון רחב מאוד של תרומות של תכניות מסוג זה להתפתחות האישית של המשתתפים בהן: שיפור במיומנויות אישיות (גם אצל Hamilton & Feuzel, 1988); יכולת להציב מטרות; שיפור יכולת המנהיגות; יכולת לשאת באחריות (גם אצל אדם-צור, 1988; Newmann & Rutter, 1983; Hamilton & Feuzel, 1988); יכולת להסתגל ולהתאים את עצמם טוב יותר למצבים חדשים (גם אצל אדם-צור, 1988); שיפור במיומנויות חברתיות (Hamilton & Feuzel, 1983; 1988; Newman & Rutter, 1983); יכולת לעבוד עם אחרים (ACTION, 1986); יכולת לתקשר; ביטחון עצמי; דימוי עצמי חיובי (גם אצל אדם-צור, 1988); גאווה ביכולת הביצוע; צבירת ידע על עצמם ועל אחרים (גם אצל Hamilton & Feuzel, 1988); פחות סמכותיות (גם אצל אדם-צור,

1988); התפתחות פסיכו-סוציאלית ואינטלקטואלית (גם אצל Conard & Hedin, 1981) והרחבת מספר ההיכרויות (גם אצל גדרון, 1985; Hamilton & Feuzel, 1988). הספרות מעידה גם על תרומתה של פעילות מהסוג הזה ללמידה של מיומנויות מעולם העבודה, כגון: דייקנות, התמדה, מהימנות ויכולת להיות פעיל במשימה משלבי התכנון ועד השלמת הביצוע (Harrison, 1987). מספר מחקרים מצביעים גם על כך, שהשתתפות וולונטרית במסגרת מסוימת יכולה לעודד את העניין בהשתתפות בפעילויות במסגרות אחרות (ACTION, 1986).

תחום נוסף של השפעה הוא תחום הלמידה. מחד, מסגרות התנדבותיות מאפשרות חשיפה רחבה למידע (אדם-צור, 1988) ולשיטות לימוד שונות מאלו הנהוגות בבית הספר, וגם התנסות בתפקידים רבים ובמצבים חדשים. מאידך, פעילות התנדבותית משפרת את המוטיבציה ללמוד (Dean & Murdock, 1992), והתוצאה היא עלייה בהישגים הלימודיים של המשתתפים בה (Sauer, 1991; Quinn, 1995).

פעילות בלתי פורמלית במדיום האינטרנט

כאמור, מסגרת הפעילות הבלתי פורמלית מאפשרת תיווך ערכים רך ויעיל יותר בין בני הנוער והחברה הרחבה. בחברה של היום אחד מהאמצעים החשובים בגיבוש ערכים ובחילופי המידע הנו האינטרנט. בהיותו מאפשר התנסויות רבות בתחומים שונים, מדיום זה עשוי לשמש פלטפורמה לפעילות בלתי פורמלית מגוונת בקרב בני הנוער ולגשר בין קבוצות שונות ויחידים.

בשנים האחרונות התפתח תחום שלם של מחקרים שבחנו את ההיבטים השונים של האינטרנט בכלל והשפעותיו על בני נוער בפרט. ניתן לציין מספר סוגיות מרכזיות שהועלו בספרות:

- בחינת סוגיות אתיות הקשורות לאינטרנט והתלבטויות ביחס לתכנים הנגישים דרכו לבני הנוער. הדיון במחקרים מתקיים בעיקר סביב שני נושאים: מין ואלימות (Freeman- Longo, 1997; Harmon, Boeringer 2000)
- בדיקת התכנים בהם עוסקים בני הנוער, תחומי התעניינות שלהם כגון מוסיקה, תנועות פוליטיות; היווצרות ארגונים/ רשתות ווירטואליות סביב נושאים מסוימים (Wellman. Gulia, 1995)
- אינטרנט כתרבות פנאי, הקשר בין אינטרנט וטלוויזיה (Drotner 2000).
- אינטרנט ככלי טיפולי ואיסוף מידע – טיפול באמצעות משחקים, שאלונים ממוחשבים (Resnick, Sherer 1994).
- בניית ערכים, סמלים וזהויות (Birch 1999; Willis et al 1990; Friedman 1997)

הספרות מייחסת חשיבות רבה לפעילות בני הנוער במדיום החדש. מדיום זה מציע מגוון רחב של אפשרויות, תכנים וסוגי תקשורת. אחת מהגישות מציעה לראות באינטרנט סוג של מדיה דרכו בני

נוער יוצרים ומייצרים סמלים, מגבשים את הזהויות ובמובן מסוים יוצרים תרבות שיש לה השפעה משמעותית על הפנאי שלהם, דפוסי צריכה, סגנון חיים ועוד (Willis at all 1990). לדוגמא, מחקרים בנושא בחנו את השפעת השיח באינטרנט על הקשר בין היצירה והצריכה בתחום של מוסיקה: אופן החצה, פרשנות השירים ועוד. מחקרים אחרים התמקדו בהשפעת האינטרנט על הבנייה והתפתחות הערכים, כגון פרטיות (משמעות הדירה לפרטיות באמצעות גישה לקבצים אישיים) וערך של הרכוש הפרטי (חדירה או העתקה של קבצים ותוכניות) (Friedman 1997).

היבט חשוב נוסף של פעילות באינטרנט הנו היבט תקשורתי במובן של הקשרים בתוך קהילה וירטואלית. אנשים מתארגנים לקבוצות כגון newsgroups, distribution lists ועוד. בתוך הקבוצות קיימים חילופי מידע, אנשים מקבלים תמיכה חברתית ורגשית ומפתחים תחושה של שייכות (Wellman, Gulia 1995).

יש לציין שכמעט ולא מצאנו בספרות התייחסות לתוכניות חברתיות סביב אינטרנט ומחשבים לבני נוער. עובדה זו מדגישה את הייחודיות והחדשנות של התוכנית "הזמנה לדו-שיח" ומבליטה את הקשיים הנובעים מהיעדר ניסיון קודם בהפעלה וביישום של התוכניות מסוג זה.

השלכות החיים החברתיים של בני נוער בכלל ובני נוער עולים בפרט

אחת המטרות של הזמנה לדו שיח כתוכנית בלתי פורמלית היא לסייע בפיתוח והעמקה של המעגלים החברתיים של בני הנוער, השתלבות חברתית והרגשת שייכות לקבוצת השווים הן צורך בסיסי, טבעי וחשוב לכל אדם ובעיקר למתבגרים. יחסים אינטנסיביים של בני נוער עם בני גילם מהווים מקור לסיפוק, להנאה ולחיוזוק הדימוי העצמי. ליחסים אלה תרומה משמעותית ללמידה של מיומנויות חברתיות, ועל כן, משמשים בסיס חיוני לבניית מערכות יחסים בין-אישיים לטווח הארוך.

מחקרים שנעשו על יחסים בקבוצת השווים הראו, כי קיים קשר בין קיומם של חברים תומכים לבין תפיסה עצמית חיובית, תחושה של שייכות ותפיסה חיובית לגבי הצלחת יחסים בין אישיים עתידיים של בני נוער (Hartup 1993). לגבי בני נוער רבים, העובדה כי יש להם חברים מצביעה על מקובלותם החברתית. חברים יכולים לעצב את דפוסי חייהם של חבריהם ויכולים גם לעזור לאמץ התנהגויות המקדמות בריאות (Shulman 1993, Youniss and Haynie 1992). שחות עם חברים היא הדרך המקובלת לבילוי בקרב בני הנוער. דפוסי הבילוי של בני הנוער והשתייכותם למועדונים או לתנועות נוער, מצביעים על מידת מעורבותם החברתית. משך הזמן שהם מבלים בחברתם של חברים גדל בדרך כלל לאורך תקופת גיל ההתבגרות (Brown 1990).

חשיבות מיוחדת יש לייחס לקשרים חברתיים של בני נוער בהקשר של הגירה. משבר גיל התבגרות מתרחש בו זמנית עם משבר ההגירה ובני נוער נאלצים לבנות מחדש את המעגל החברתי שלהם ממנו ישאפו תמיכה והערכה. המצב החברתי של בני נוער מהגרים עשוי להשפיע על תחומים אחרים. המחקרים בתחום מצביעים על קשר בין יחסים חברתיים, מוטיבציה ללימודים, התמדה והישגים בפועל. חלק מהחוקרים סבורים שככל שהתלמיד יותר מרוצה מהיחסים החברתיים שלו בכיתה, כך יש לו יותר מוטיבציה להתמיד ולהצליח בלימודים (Rumberger and Larson 1998). חוקרים אחרים מצביעים על סיבתיות הפוכה: לעתים בני נוער מהגרים מתייחסים להצלחתם הלימודית כ"תנאי מוקדם" לקבלה חברתית (Eisikovits 1995).

במחקר שבדק הישגים לימודיים והתמדה בקרב תלמידים מקסיקאים בארה"ב (מהגרים או בני הדור השני), נמצא ששמירת הקשרים עם הקהילה האתנית תוך הכירות והיווצרות הקשרים עם החברה הקולטת מביאה להצלחה והישגים גבוהים יותר בקרב תלמידים מהגרים. ממצאי המחקר מצביעים על כך שהשפעה של נתוני רקע של המהגרים על הישגים לימודיים עוברת דרך "מחויבות האקדמית" ו"מחויבות חברתית". "מחויבות האקדמית", פירושה ההתנהגות האקדמית כגון: הכנת שיעורי בית, תפישות מסוגלות ועוד. "מחויבות חברתית" מתבטאת בהתנהגויות חברתיות, כמו: השתתפות בהתארגנות פורמלית ובלתי פורמלית. נמצא שהתנהגות חברתית משפיעה על התמדת התלמידים יותר מאשר התנהגות אקדמית (Rumberger and Larson 1998).

בהקשר של חיים חברתיים של בני נוער חשוב להתייחס גם לאיכות היחסים של בני הנוער המהגרים עם הנוער המקומי. הגישה הרווחת סבורה שיחסים בין נוער מהגר לבין בני גילם הוותיקים עשויים להקל על השתלבות המהגרים במערכות חברתיות רחבות של ארץ היעד. הם עשויים להעשיר את ההכרות המהגרים עם החברה החדשה, עם מנהגיה וערכיה, דבר שאמור להקל על תהליך הקליטה שלהם. גישה זו מתקשרת ל- "straight-line assimilation framework" שמנבאה שעם השנים (או לאורך דורות) הבדלים אתניים בין קבוצות המהגרים נעלמים והם הופכים להיות חלק מה-mainstream culture. המהגרים עוברים תהליכי אסימילציה, מאמצים דפוסיים וערכים מקובלים בחברה הקולטת (Gordon 1964; Matute Bianchi 1986).

בניגוד לגישה זו, ישנה גישה נוספת על פיה דווקא שמירה על ערכים תרבותיים וחברתיים של ארץ המוצא משפיעים באופן חיובי על השתלבות בני נוער בחברה החדשה. אחד מהממדים המרכזיים לבחינת ההצלחה של תהליך ההשתלבות של בני נוער הנו הישגים לימודיים. גישה זו, accomodation without assimilation, מנבאה שילדי המהגרים הנם בעלי סיכויים גבוהים להצליח במערכת החינוך, כיוון שהם עדיין לא "הוכתמו" על ידי היבטים שליליים של תרבות הנוער המקומית (Kao and Tienda 1995).

על פי גישה זו המפגש בין נוער מהגרים עם נוער מקומי עלול לפעמים לגרום להדחקת בני נוער מהגרים לשוליים ולהביא להידרדרות בהישגיהם הלימודיים. משפחות המהגרים מתגוררות הרבה פעמים בשכונות החלשות, כיוון שהדיור בהן זול יותר. בשכונות אלה ילדי המהגרים נפגשים עם הנוער שמחזיק עמדות אמביוולנטיות ביחס למערכת החברתית, הם אינם מאמינים ביכולתה לקדם אותם. במקרה זה, קשרים חברתיים חזקים עם נוער מקומי עלול להוריד את המוטיבציה של המהגרים להצליח. בנוסף, יחסים אלה עלולים לעורר את הערכים המשפחתיים והקהילתיים, שבדרך כלל מאופיינים על ידי אופטימיות ביחס לעתיד ההשכלתי והתעסוקתי של הילדים בחברה החדשה. אם המהגרים יאמצו את הנורמות והמיתוס של התרבות האנטי מוסדית, השתלבותם המוצלחת של ילדיהם תיפגע (Kao and Tienda 1995).

במערכת החינוך בישראל שלטה לאורך שנים תפישה שהניחה כי יחסים חיוביים בין נוער עולה לבין בני גילם הותיקים עשויים להקל על קליטתם. תפישה זו הנחתה בניית תוכניות שונות ומגוונות בבית הספר ומחוצה לו שבמסגרתן הנערים הוותיקים היו אמורים לעזור לנוער העולה. כיום קיימת יותר מודעות ביחס למורכבות הנושא (יחסים אי סימטריים במפגש מסוג זה, השפעת המפגש על ערכים "מסורתיים" של העולים ועוד). כמו כן, עולה המודעות להשלכות השונות היכולות להיות ליחסים חברתיים עם בני נוער מקבוצות שונות על השתלבותם של העולים בלימודים ובחברה בכלל.

חשוב לציין שבמקרה של בני הנוער שהגיעו ארצה במסגרת התוכנית נעל'יה ומתחנכים בכפרי הנוער, סוגייה זו הנה בעלת משמעות מרכזית. לעתים קרובות כפרי הנוער קולטים בני נוער מקומיים בסיכון שמאופיינים על ידי מגוון רחב של מצוקות בתחומים שונים, כגון בתחום הרגשי, החברתי, הכלכלי ועוד. הזדהות עם נוער בסיכון ואימוץ העמדות והתפישות שלהם ביחס למערכות הרחבות של החברה בכלל וביחס למערכת החינוך בפרט עלולים לפגוע בהשתלבות המוצלחת של בני נוער עולים בחברה הישראלית. בנוסף, ייתכן מצב בו כתוצאה מהמפגש הלא מוצלח עם בני נוער מקומיים בפנימיות, בני נוער עולים מרגישים רתיעה מיצירת הקשרים עם נוער מקומי בכלל.

התוכנית "הזמנה לדו שיח" הנה ניסיון לבנות מפגש חברתי מסוג אחר. התוכנית לקחה בחשבון את שלושת הצרכים הנובעים מהמצב המיוחד של נוער עולה: צורך המתבגרים במעגל חברתי, צורך ביצירת קשרים חברתיים עם נוער מקומי וצורך להבנות את המפגש הבין תרבותי באופן שיתרום לשני הצדדים. לפיכך מנסה התוכנית לבנות מגוון רחב של קשרים חברתיים בין העולים לבין עצמם ובינם לבין קבוצות נוער ותיק, על מנת ליצור מעגלים חברתיים שיענו על הצרכים של בני נוער ויהוו מקור לתמיכה עבורם. ממצאי המחקר עשויים לענות לפחות באופן חלקי על השאלות שסוגיה זו מעוררת.

מטרות המחקר ומערך ההערכה

מטרות המחקר

הערכת התוכנית התמקדה בבחינת שני מרכיבים עיקריים: יישום התוכנית ותהליך ההפעלה והמידה בה הושגו מטרות התוכנית ביחס לבני הנוער העולים המתחנכים בכפרי הנוער.

ההערכה התבססה על כלים איכותיים וכמותיים וליוותה את התוכנית במהלך שלוש השנים של הפעלתה.

הערכת תהליך היישום וההפעלה של התוכנית התמקדה בסוגיות הבאות:

- העמדת האמצעים והמשאבים הדרושים להפעלת התוכנית;
- תהליך גיוס המשתתפים בכפרי הנוער ובמרכזים החברתיים לתוכנית ומאפייניהם;
- מהלך ההפעלה של התוכנית;
- השתתפות הנערים בתוכנית ובמרכיביה השונים במהלך ההפעלה (בעיקר ביחס לנערים המתחנכים בכפרי הנוער);
- מערך ההדרכה והליווי של מדריכי התוכנית;
- תהליך הסקת המסקנות ושינוי התוכנית בהתאם לניסיון שנצבר בהפעלה.

הערכת תהליך היישום של התוכנית נעשתה לכל אורך הפעלת התוכנית וכללה את כל כפרי הנוער והמרכזים החברתיים שהשתתפו בתוכנית. הערכת התהליך התבססה בעיקר על ראיונות וקבוצות מיקוד עם האחראים לתוכנית, אנשי הצוות, ובני הנוער המשתתפים בתוכנית.

הערכת המידה בה הושגו מטרות התוכנית ביחס לנערים המתחנכים בכפרי הנוער התמקדה בסוגיות הבאות:

- שינויים בדפוסי השימוש של בני הנוער במחשב ותחומי השימוש במחשב;
- שביעות הרצון של בני הנוער מהתוכנית והערכת המידה שהתוכנית תרמה להם בתחומים השונים;
- שביעות הרצון של מדריכי התוכנית מהתוכנית והערכת תרומתה לבני הנוער בתחומים השונים;
- שינויים בתחושת השייכות וההזדהות של בני הנוער עם החברה הישראלית וערכיה (תחושת השתייכות לחברה הישראלית, זהות ישראלית ויהודית, מוטיבציה לשירות בצבא וכו');
- שינויים במידה בה בני הנוער חשים שהם יכולים להשתלב בחברה הישראלית בעתיד לשביעות רצונם. (שינויים בציפיות להשכלה, עיסוק, חיי משפחה וחיי חברה בעתיד);
- שביעות רצון מהיקף ומגוון הקשרים החברתיים שלהם.

מעריך הערכה

הערכת תהליך היישום של התוכנית נעשתה לכל אורך הפעלת התוכנית וכללה את כל כפרי הנוער והמרכזים החברתיים שהשתתפו בתוכנית. הערכת התהליך התבססה בעיקר על ראיונות וקבוצות מיקוד עם האחראים לתוכנית, אנשי הצוות, ובני הנוער המשתתפים בתוכנית.

חלק מפעילויות איסוף המידע הנדרשות לצורך הערכת תהליך יישום התוכנית והפעלתה נעשה באופן שוטף במהלך כל תקופת ההפעלה של התוכנית. הראיונות עם מפעילי התוכנית וקבוצות המיקוד התבצעו בסיום כל שלב על מנת לקבל תמונה מלאה של מהלך היישום בכל אחד מהשלבים.

הערכת המידה בה הושגו מטרות התוכנית ביחס לנערים המתחנכים בכפרי הנוער הייתה אמורה להתבסס על מערך רב-שנתי במסגרתו היה מתוכנן לאסוף מידע בהתחלת כל שלב בתוכנית ולערוך השוואה בין נקודות המדידה השונות ביחס לכל אחד מהנערים.

מעריך מחקר זה היה מבוסס על ההנחה שמרבית הנערים משתתפים בתוכנית במהלך שנתיים לפחות. הנחה זו הייתה מוטעית. הן במעבר משנת הפעילות הראשונה לשנת הפעילות השנייה, הן במעבר משנת הפעילות השנייה לשלישית הצטרפו לתוכנית אתרים חדשים ורוב הנערים באתרים הותיקים התחלפו.

ההשוואה שנעשתה הנה השוואה בין התקדמות הנערים שהשתתפו בתוכנית להתקדמותם של נערים שלא הצטרפו לתוכנית. יש לציין שלצורך ההשוואה נבחרו שתי קבוצות מכפרי נוער שלא הצטרפו לתוכנית. בשנה השנייה למחקר משתתפי התוכנית היו תלמידי י"א או י"ב. כתוצאה מכך, לצורך קבוצות ההשוואה בחרנו קבוצות התלמידים בכיתות י"א. קבוצות אלה נבדקו פעמיים: בסוף השנה השנייה של הפעלת התוכנית ובסוף השנה השלישית. בסוף השנה השלישית של המחקר בני נוער בקבוצות השוואה היו תלמידי י"ב, בעוד שחלק ממשתתפי התוכנית היו תלמידי י"א (בגלל הצטרפות קבוצות חדשות לתוכנית). כתוצאה מכך, ניתן לערוך השוואה אחת בלבד: בין משתתפי התוכנית בשלוש שנות ההפעלה לבין קבוצת ההשוואה בשנה השנייה של המחקר. לאור מצב זה ההשוואה בין השנים, כמו גם השוואה בין משתתפי התוכנית וקבוצת ההשוואה יכולים לרמוז על התפתחות התוכנית, אך לא לתת תשובות חד-משמעיות לגבי השפעותיה.

המידע לצורך הערכה נאסף באמצעות הכלים הבאים:

1. ראיונות עם מפעילי התוכנית: כל שנה נערכו ראיונות פתוחים עם מפעילי התוכנית ומרכזיה לפי פרוטוקול שהוכן מראש. הראיונות נמשכו בין שתיים לשלוש שעות. רואינו מנהל התוכנית, המנחה החברתי, המנחה רב תחומי, המנחה לקבוצות ישראליות ומנחה-פסיכולוג. הראיונות נערכו בחודשים מאי ויוני. הראיונות התייחסו למהלך ההפעלה של התוכנית בשנה השנייה, שינויים ביישום הפעילויות השונות, קשיים או מכשולים בשלבים השונים של היישום או ביישום המרכיבים השונים, לקחים שניתן להפיק ממהלך היישום ולהערכת המידה בה הושגו התוצאות הרצויות מבחינת המשתתפים. הקדשנו תשומת לב מיוחדת לשאלות הקשורות למפגש הבין תרבותי ולמקום האינטרנט בתוכנית. הראיונות הוקלטו וחלקים מהם שוכתבו לצורך ניתוח.
2. ראיונות עם מנהלי הכפרים: בשנה השנייה והשלישית להפעלתה נערכו שלושה ראיונות פתוחים עם מנהלי התוכנית לפי פרוטוקול שהוכן מראש. הראיונות נמשכו כשעה. הראיונות נערכו בחודשים מאי ויוני והתייחסו להקצאת המשאבים לתוכנית בכפר, מקום התוכנית ביחס לפעילויות חברתיות אחרות בכפר, היתרונות וחסרונות של התוכנית. הראיונות הוקלטו וחלקים מהם שוכתבו לצורך ניתוח.
3. קבוצת מיקוד (ראיון קבוצתי) עם מדריכי התוכנית: בכל שנה נערך מפגש של קבוצת מיקוד עם מדריכי התוכנית בכפרי הנוער ובמרכזים החברתיים. במסגרת קבוצת המיקוד התבקשו המדריכים להתייחס לאותם הנושאים שעלו בראיונות הפתוחים עם מפעילי התוכנית. המפגש נערך לקראת סיום הפעילות ונמשך כשתיים. המפגש נוהל על פי פרוטוקול שהוכן לצורך כך. המפגש הוקלט וחלקים ממנו שוכתבו לצורך ניתוח.
4. דווח על פעילויות במסגרת התוכנית: המדריכים נדרשו למלא טופס קצר ביחס לכל פעילות שקיימו במסגרת התוכנית. הטופס כלל תיאור של סוג הפעילות, תכניה המרכזיים, מיקום הפעילות, שעות הפעילות, מספר המשתתפים ותיאור קצר של ההישגים או הקשיים של הפעילות. המדריכים קיבלו הנחיה ביחס למילוי הטפסים והטפסים נשלחו לצוות המחקר באופן תקופתי.
5. שאלונים לנערים המשתתפים בתוכנית בכפרי הנוער: לכל הנערים המשתתפים בתוכנית בכפרי הנוער הועברו כל שנה שאלונים למילוי עצמי. השאלונים הועברו בשפה הרוסית.

השאלונים לנערים כללו מידע בתחומים הבאים:

- מידע בסיסי אודות הנערים;
- היקף ואיכות הקשרים עם בני נוער עולים אחרים ועם בני נוער ישראלים;

- מצב והרגשת הנערים בתחום הלימודי ובתחום החברתי ;
- ציפיות לעתיד בתחום ההשכלה והעיסוק ;
- עמדות ביחס לעליה לארץ ;
- קשרים חברתיים עם ישראלים ועולים ;
- זהות ישראלית ויהודית – נמדדו באמצעות כלים קיימים הנמצאים בשימוש במחקרים העוסקים בבני נוער עולים מחבר העמים ובבני נוער ישראלים ;
- מוטיבציה ותוכניות לשירות בצבא ;
- מידע ביחס להשתתפות בתוכנית (סוגי הפעילויות, היקף השתתפות) ;
- שביעות רצון מהתוכנית ותרומות התוכנית.

6. שאלונים לקבוצת ההשוואה: לצורך ההשוואה בשנה השנייה והשלישית, העברנו את השאלון הבוחן את מצב הנערים בתחומים שונים בשתי קבוצות השוואה, שנבחרו בתיאום עם מנהלת נעלי"ה בשני כפרי הנוער שבהם התוכנית "הזמנה לדו-שיח" אינה קיימת, אך מאפייני הנערים והאתרים דומים לאלו שמשותפים בתוכנית. השאלון כלל מידע זהה לזה שנכלל בשאלון לנערים המשתתפים בתוכנית בכפרי הנוער, מלבד המידע ביחס לתוכנית.

7. שאלונים לנערים המשתתפים בתוכנית במרכזים עירוניים: בכל שנה הועברו לכל הנערים המשתתפים בתוכנית במרכזים עירוניים שאלונים קצרים למילוי עצמי. הם כללו מידע על מאפיינים בסיסיים של הנערים (גיל, מין, שנת עליה, עיסוק נוכחי) ועל הדרך שבה גויסו להשתתפות בתוכנית, הסיבות שהניעו אותם להשתתף בתוכנית והציפיות שלהם מהתוכנית. בשנה השלישית נוספו לשאלון המשתתף במרכזים עירוניים השאלות הבוחנות את היקף ומידת השתתפותו של הנער בתוכנית ושביעות רצונו ממנה.

8. קבוצות מיקוד עם נערים שהשתתפו בתוכנית בכפרי הנוער ובמרכזים עירוניים: בכל שנה נערכו קבוצות מיקוד עם נערים המשתתפים בתוכנית הן בכפרי הנוער והן במרכזים העירוניים. נערכו שתי קבוצות מיקוד: קבוצה המורכבת מנערים הלומדים בכפרי הנוער וקבוצה המורכבת מנערים שהשתתפו בתוכנית במרכזים החברתיים. בקבוצות נעשה ניסיון לקבל את נקודת המבט של הנערים על אופן הגיוס לתוכנית, המידה בה היא תרמה להם, תכני התוכנית ואופן הפעלתה, תרומת התוכנית ושביעות הרצון מהתוכנית. גם בראיונות אלה הוקדשה תשומת לב מיוחדת לשאלות ביחס למפגש בין תרבותי. קבוצות המיקוד שימשו גם כרקע להערכת תוצאות התוכנית. המפגשים נערכו לקראת סיום הפעילות ונמשכו כשעתיים. המפגשים נוחלו על פי פרוטוקול שהוכן לצורך כך. המפגשים הוקלטו וחלקים מהם שוכתבו לצורך ניתוח.

9. תצפיות במפגש "פנים מול פנים" – כל שנה נערכה לפחות תצפית אחת במפגש בין כל הקבוצות.

לוח מס. 1 – שאלונים שהתקבלו, לפי שנה וסוג הקבוצה

קבוצת השוואה	מרכזים עירוניים			כפרי נוער			כלי מחקר שאלון לנוער/ משתתף
	שנה III	שנה II	שנה I	שנה III	שנה II	שנה I	
37	66	36	23	52	88	86	

כיוון שאופי הפעילות בתוכנית הנו בלתי פורמלי, השתתפות בני הנוער הנה גמישה ומורכבת מגרעין שהשתתף באופן קבוע ובני נוער אחרים המשתתפים באופן סדיר. לכן, קשה להגדיר במדויק את היקף ההשתתפות של בני הנוער בתוכנית ולאמוד את אחוז ההיענות.

המבנה הארגוני של התוכנית

בפרק זה נציג את ממצאי המחקר ביחס להיבטים שונים של המבנה הארגוני של התוכנית. נתייחס לצוות ההנחה, לעבודה עם המדריכים ולמאפייני הפעלת התוכנית בכפרי הנוער. המידע המוצג בפרק זה מבוסס על מקורות מידע שונים ובעיקר על ראיונות העומק עם מפעילי התוכנית, חברי צוות ההנחה ועם מנהלי כפרי הנוער הנבחרים; קבוצות המיקוד עם מדריכי התוכנית והשאלון לנער.

צוות הנחה

התוכנית "הזמנה לדו-שיח" מופעלת על ידי גיוינט ישראל, אגף חינוך ונוער בסיוע המוסד לביטוח לאומי, שותפות 2000 (הסוכנות היהודית והמגבית היהודית המאוחדת) וקרן קליטה-ירושלים. מנהל התוכנית כפוף לראש תחום חינוך בגיוינט ועומד בראש צוות ההנחה אחראי על גיבוש מדיניות התוכנית, הפעלתה, והנחיית המדריכים בכפרי הנוער. ממצאי המחקר מעלים שתי סוגיות מרכזיות ביחס לצוות ההנחה: א. דרכי הפעולה של הצוות ובעיקר חלוקת התפקידים ודרכי העבודה; ב. פיתוח, גיבוש והבניה של תכני התוכנית.

במהלך שלושת השנים להפעלת התוכנית צוות הנחה עבר שינויים, הן מבחינת הרכבו והן מבחינת הגדרת התפקידים שלו וזאת בהתאם לצרכים שהתעוררו בתוכנית. בשנה הראשונה להפעלת התוכנית כלל צוות ההנחה את בעלי התפקידים הבאים: מנחה לעיתונות ואינטרנט, מנחה חברתי, מנחה למפגש בין-תרבותי ומנחה בנושא זהות יהודית.

ממצאי המחקר בשנה הראשונה הראו שהצוות עבד מתוך תפיסה שגיבוש צוות ההנחה עצמו, כמו גם גיבוש ופיתוח צוות המדריכים, מהווים תנאי חיוני להצלחת התוכנית בקרב בני הנוער. לפיכך, בשנה זו הוקדשה תשומת לב מרובה לפיתוח הצוות עצמו. אנשי הצוות והנהלת התוכנית הביעו שביעות רצון מהיחסים בצוות, העבודה המשותפת ומחויבותם של אנשי הצוות לתוכנית.

מנהל התוכנית היה אחראי להפעלת התוכנית על כל היבטיה: קשרים עם ועדת היגוי, עבודה עם המנחים על פיתוח התכנים, הדרכת המדריכים, קשרים עם הילדים, אינטרנט, תמיכה טכנית.

המנחה לעיתונות ולאינטרנט עסק בבניית האתר, בהוצאת העיתון, הדריך אחת מהקבוצות בתוכנית. כמנחה תחומי העביר סדנאות למדריכים, ביקר בקבוצות.

המנחה למפגש בין-תרבותי השתתף בכל הישיבות בהן קיבלו החלטות לגבי התפתחות התוכנית, ניסה לעזור למדריכים של המרכזים העירוניים בגיוס ישראלים ותיקים לתוכנית ביקר בקבוצות והעביר סדנאות לנערים.

המנחה החברתי השתתף בגיבוש התכנים, העביר את המפגשים "פנים מול פנים". עזר למדריכים ולנערים להכין את המפגשים הגדולים.

המנחה בנושא זהות יהודית עסק בכל מה שקשור להיסטוריה של עם ישראל ומסורת. בהתחלה היה אחראי על בית ספר ובית כנסת וירטואליים, כתב פרשת השבוע לעיתון, ביקר בקבוצות ירושלמיות והעביר סדנאות למדריכים.

על אף ההגדרה המוצהרת של התפקידים בצוות ההנחיה, אחת מהסוגיות המרכזיות שעלתה ממצאי המחקר *בשנה הראשונה* היא הצורך בהגדרה ברורה של התפקידים בתוך צוות ההנחיה. חוסר בהירות בהגדרת התפקידים בתוך הצוות הביא לעתים לתחושה של עומס יתר בקרב חברי הצוות ולהרגשה שאינם מקדישים מספיק זמן לפיתוח תכנים בתחומי התמחותם ושעל מנת להקיף במסגרת פיתוח התוכנית את מגוון תחומי הפעילות, חשוב לחדד את הגדרת התפקידים בצוות הנחיה.

ממצאי המחקר *מהשנה השנייה* הראו כי חלו שינויים בהרכב צוות ההנחיה ובחלוקת התפקידים בצוות. מנהל התוכנית עסק בשנה השנייה רק בחלק הניהולי של התוכנית, דהיינו היה בקשר עם הנהלות של אתרי התוכנית, שותפים להפעלת התוכנית וכדומה.

בשנה השנייה הצטרף לצוות המנחה לקבוצות ישראליות שעסק בגיוס הקבוצות האלה ובפיתוח תכני התוכנית הקשורים לתחום הבין תרבותי. המנחה החברתי התמקד במפגשים פנים מול פנים. מנחה-פסיכולוג ששימש בשנה הראשונה כמנחה בין תרבותי, סייע בשנה השנייה למדריכים במציאת פתרונות לכל מיני סוגיות העולות בעבודה היום-יומית עם הנערים, העביר פעילות ספורט במפגשים הגדולים והשתתף בגיוס מוסדות חדשים.

בשנה הראשונה העבודה השוטפת עם המדריכים לא נתפשה כתחום נפרד ונכללה בתחום העיסוק של מנהל התוכנית, כאשר הדגש היה על דברים אדמיניסטרטיביים (שעות העבודה, הספקת ציוד נדרש, תחזוקת השרת, גיוס משתתפים וכדו'). בשנה השנייה המנחה לעיתונות ואינטרנט הפך להיות מנחה רב-תחומי שלקח על עצמו בנוסף לתפקידו הקיים את העבודה השוטפת עם המדריכים ופיתוח תוכנית בתחום של זהות יהודית. בשנה זו הושם דגש רב יותר על עבודה עם המדריכים במובן של כיווני פעולה ותכנים. המנחה הרב תחומי היה בקשר שוטף עם המדריכים, ביקר באתרים ונפגש עם המדריכים במטרה לעזור להם בבעיות שונות ולכוון את פעילות הקבוצות.

חלוקת התפקידים הזו עזרה במידה מסוימת להתגבר על ערפול התפקידים, חפיפת התחומים וכתוצאה מכך על תחושת עומס היתר שאפיינו את צוות ההנחיה בשנה הראשונה. חברי צוות ההנחיה השקיעו בשנה השנייה יותר בפיתוח תכנים וקביעת כיווני פעולה של התוכנית.

בשנה השלישית להפעלתה של התוכנית התרחשו מספר תהליכים שהביאו לחזרה למצב דומה לזה שהיה בשנה הראשונה.

- שהותו של מנהל התוכנית בחו"ל חלק מהזמן – חלק ניכר מעבודה הניהולית נעשה על ידי המנחים.
- צמצום הצוות – עזיבת המנחה החברתי – העומס של העברת המפגשים הגדולים הועבר למנחים אחרים.
- במקום חלוקה לתחומים בין המנחים (עיתונות ואינטרנט/ מפגש בין תרבות/ מפגשים גדולים) שהוכיחה את עצמה כמוצלחת בשנה השנייה, נעשתה חלוקת התפקידים לפי קבוצות (קבוצות נוער ותיק/ קבוצות נוער עולה).

מצב זה גרם לעומס יתר של תפקידים וחפיפתם בתחומים מסוימים. כך לדוגמא, נדרשו שני המנחים לנהל תקשורת עם האתרים ועם ועדת ההיגוי, לעסוק בעניינים תקציביים, לפתור בעיות טכניות שהתעוררו (שרת, מחשבים, חיבור לאינטרנט) וזאת בנוסף לעבודה עם המדריכים, פיתוח תכנים והעברת הפעילות, כגון: מפגש בין קבוצתי. בנוסף, מכיוון שהפעלה נעשתה לפי סוג המשתתפים (עולים/ ותיקים), שני המנחים עסקו בפיתוח תכנים בכל התחומים. מצב זה יצר חפיפה בעבודת המנחים וצורך בתיאום שוטף שעורר הרבה קשיים ואי הבנות.

הסוגיה המרכזית השנייה שעלתה מממצאי המחקר לאורך כל התקופה הנה **גיבוש התכנים והגדרתם האופרטיבית**. כתוכנית חדשה, הכוללת מגוון רחב של מרכיבים המכוונים לתת מענים בתחומים שונים והמבוססת גם על טכנולוגיה חדשנית, יצאה התוכנית לדרך מתוך גישה של ניסוי וטעייה בהנחה שתכני התוכנית ואופן פעילותה יתגבשו במהלך תקופת הפעילות על בסיס הניסיון שנצבר בשטח.

בשנת הפעילות הראשונה צוות ההנחיה החל לפתח תכנים וסוגי פעילות בעיקר לאוכלוסיית העולים (שזו הייתה האוכלוסייה העיקרית באותה שנה), כגון: עיתון אלקטרוני, בניית אתר הקבוצה, התכתבות בדואר אלקטרוני, גלישה באינטרנט, הכנת הצגות קבוצתיות (כרטיסי ביקור) למפגשים בין קבוצתיים ומפגשים בין קבוצתיים. ממצאי המחקר הראו כי תכנים אלה לא היו מוגדרים באופן ברור ולא היו מובנים לכל המדריכים, כמו גם אופן היישום שלהם. בנוסף, התנהל דיון סביב מקום האינטרנט בתוכנית: באיזו מידה מדובר באמצעי או במטרה. חוסר הגדרת תכני התוכנית, כמו גם היעדר תפישה ברורה ביחס ליישומה היווה מכשול משמעותי בעבודת הצוות.

לקראת סיום השנה השנייה התגבשו תכני התכנית ברמה האסטרטגית. התברר מה מקום האינטרנט בתוכנית. אמנם גם בשנה הראשונה התוכנית הוגדרה כתוכנית חברתית, בפעילות בכפרים הושם דגש על פעילות בתחום המחשבים (רכישת מיומנויות, התנסות באינטרנט). בשנה השנייה כל המנחים הסכימו שהאינטרנט הנו כלי ליצירת תקשורת בין אישית ולא מטרה בפני עצמה. חשוב שפעילות בקבוצות תבוא לידי ביטוי באתר קבוצתי, אך האינטרנט לא אמור להפוך לתוכן מרכזי. המנחים דיברו על כך שהנערים זקוקים לזירה שתאפשר להם להביע את עצמם, לפתח יצירתיות ולרכוש קשרים עם בני נוער אחרים.

בנוסף גובשה תוכנית הפעילות לשנה השלישית בתחום הבין תרבותי שהיוותה חידוש עיקרי בתכני התוכנית. תוכנית זו כללה גיוס ובניית קבוצת ותיקים "תאומה" לכל קבוצה של נעלי"ה, התכתבות בדואר אלקטרוני בין הקבוצות, הידברות בין שתי הקבוצות בצ'ט פעם בשבוע על נושא שנבחר על ידי חברי הקבוצה לסירוגין ומפגש עם קבוצה תאומה פעם בחודש. לפי מתכונת זו המפגשים הגדולים בין כל הקבוצות היו אמורים להפוך לשיא של פעילות בין תרבותית, כאשר קבוצות תאומות תשמנה בסיס לפעילות משותפת בין עולים וותיקים.

יחד עם זאת, בסוף השנה השנייה חלק מהמנחים אמרו, שעדיין חסרה לתוכנית "תוכנית לימודים" ברורה ויש רק כיווני פעילות. עדיין היו חלוקי דעות ביחס לאופי הפעילות, חלק מהמנחים סברו שטרם נקבעו מטרות וקריטריונים ברורים להצלחת התוכנית. כך, המנחה החברתי היה סבור שפעילות בקבוצות אמורה להיות מכוונת לקראת המפגשים הגדולים, בעוד שמנחים אחרים חשבו שלפעילות השוטפת של הקבוצות יש ערך בפני עצמו והמפגש עשוי להיות ביטוי לפעילות זו. צוות ההנחה לא קבע באופן ברור מהו בסיס התוכנית ומהם המדדים לפיהם ניתן למדוד את הצלחתה.

מראיונות שביצענו עם חברי הצוות בשנה השלישית עולה כי שילוב התכנים המסורתיים של התוכנית שכללו כאמור עיתון אלקטרוני, התכתבות בדואר אלקטרוני, הכנת הצגות למפגשים בין קבוצתיים, עם התכנים ואופני הפעילות החדשים בתחום הבין תרבותי לא הוגדר באופן אופרטיבי. יתרה מזו, לאורך השנה התפתחה חלוקה בין המנחים ביחס לביצוע של החלק הבין תרבותי של התוכנית. לא נמצא איזון מבחינת הזמן והתכנים בהפעלת שני החלקים של התוכנית ובסופו של דבר חברי הצוות לא הצליחו להגיע להסכמה בנושא.

אחד מחברי צוות ההנחה דיבר על כך שלא התגבשה אסטרטגיה משותפת בצוות ביחס להפעלת המרכיב הבין תרבותי לצד הפעילות "המסורתית" של התוכנית. חלק מהמנחים סבורים שעזיבת המנחה החברתי שהעביר בשנים הקודמות את המפגשים בין כל הקבוצות הקשתה על הפעלת התוכנית בשנה השלישית. חלק מחברי הצוות דיברו על בעיות טכניות: היעדר צ'ט בתחילת השנה, מהירות נמוכה שלו בהמשך, בעיות בתשתיות במרכזים עירוניים. הסוגיה הנוספת שעלתה הייתה תקציב. מנהל התוכנית הדגיש כי תקציב התוכנית לא משתנה משנה לשנה למרות גידול הקבוצות והרחבת הפעילות.

בנוסף, מראיונות שנעשו עם מדריכי התוכנית נראה כי בגיבוש תכני הפעילות לא נלקחו בחשבון המאפיינים המיוחדים של המשתתפים החדשים (הן העולים והן הותיקים). נראה כי תכני הפעילות מהשנים הקודמות "הועתקו" לשנה השלישית יחד עם התוכנית החדשה בתחום הבין תרבותי מבלי שנתנו את הדעת על השינויים שהתוכנית עוברת (הרחבת הקבוצות, שינוי משקל בין נוער עולה ונוער ותיק ועוד).

כך, בניגוד לקבוצת העולים שהשתתפה בהפעלה ניסיונית של זוג הקבוצות בשנה השנייה, ואופיינה על ידי ותק של כ-3 שנים בארץ, וותק של כ-3 שנים בתוכנית, רוב הנערים בקבוצות נוער עולה בשנה השלישית היו חדשים בארץ בכלל ובתוכנית בפרט. סביר להניח שבשלב מוקדם זה של קליטתם בארץ, כמו גם בגלל שליטתם המוגבלת בעברית, נערים אלה לא היו מוכנים לפעילות בין תרבותית.

בנוסף, גיוס קבוצות נוער ותיק לתוכנית נעשה בשנה השלישית במסגרת מחויבות אישית. למרות מורכבות הנושא, יש לקחת בחשבון שמחויבות אישית הנה עבודה, בעוד ש"הזמנה לדו שיח" הנה פנאי. התוכנית הבלתי פורמלית אמורה להוות מפגש סימטרי, דבר שלא התממש בנסיבות אלה. בקבוצות מיקוד נערים עולים סיפרו שהרגישו שחלק מהנערים הותיקים באו לתוכנית משום שחייבו אותם ולא מרצונם החופשי. סיבות ההצטרפות של הנערים הוותיקים לתוכנית ממחישות את הסוגיה. בניגוד לשנה השנייה, כאשר בין סיבות ההצטרפות של קבוצות נוער ותיק בלטה הסיבה הבין תרבותית והחברתית, בשנה השלישית בלטו סיבות הקשורות לעולם המחשבים. על כל פנים, בגיבוש תכני התוכנית בשנה השלישית לא התייחסו כלל לתחומי העניין של נוער ותיק ולא למניעים שהביאו אותם לתוכנית.

עבודה עם המדריכים

כפי שנאמר, צוות ההנחיה אחראי גם להנחיה ולהכשרה של מדריכי התוכנית בכפרים ובמרכזים העירוניים. בכל קבוצה עבד מדריך. בחלק מהמקרים (במיוחד במרכזים עירוניים) הוא היה מועסק במיוחד לצורך התוכנית, במקרים אחרים הוא היה בעל תפקיד אחר בבית ספר/ בכפר נוער וקיבל את התפקיד בנוסף לעבודתו הרגילה.

פעם בחודש התקיימו ישיבות משותפות של צוות ההנחיה וההדרכה. במהלך השנה השנייה והשלישית הישיבות התקיימו בשטח: כל פעם באתר אחר של התוכנית. סידור זה אפשר הכירות מעמיקה יותר של חברי הצוות עם האתר, מאפייני המשתתפים והפעילות, בעיות יישום מיוחדות ועוד. הישיבות שימשו לשתי מטרות:

1. דיון בפעילות השוטפת בתוכנית ומתן הכשרה והנחיה למדריכים ביחס לתכנים בהן עוסקת התוכנית;

2. דיווח של המדריכים על המצב בקבוצות ועל הבעיות שנתקלו בהם.

במפגשים המשותפים הועברו גם סדנאות למדריכים על ידי כל אחד מהמנחים בתוכנית, כבסיס להעברת הפעילות על ידי המדריכים בקבוצות.

בהתאם לתפיסה שגיבוש צוות המדריכים והכשרתם הנו תנאי הכרחי להצלחת התוכנית, הוקדשה מחשבה רבה בצוות ההנחיה למציאת דרכים אפקטיביות לעבודה עם המדריכים. חברי צוות ההנחיה היו רוצים שהמדריך יהווה תוליה מקשרת לצוות הנחיה בשטח. מנחים מעבירים כלים בסדנאות בישיבות הדרכה והנחיה והמדריכים אמורים להשתמש בהם. על בסיס זה גובשה בצוות תפיסה מורכבת של המדריך ותפקידיו: מחד, עליו להיות מעורב בחיי קבוצת בני הנוער בכפר הנוער או במרכז העירוני. מאידך, על המדריכים להיות מעורבים בניהול התוכנית בגיבוש המדיניות שלה ובקבלת החלטות על ידי מעורבות רבה בפעילות צוות ההנחיה.

ממצאי המחקר מהשנה הראשונה הצביעו כי הצלחה ביישום מכלול פעילויות התוכנית באתרים השונים מחייבת הגדרה ברורה יותר של תפקידי המדריכים וגיבוש אמות מידה למידת ותחומי מעורבות המדריכים הן בפעילות בקבוצות והן בגיבוש התוכניות עצמה.

מהממצאים של שנה הראשונה עלה שתפקידי המדריכים לא הוגדרו בצורה ברורה על ידי צוות ההנחיה והמדריכים השונים פירשו את תפקידם באופנים שונים. לכן, נמצאה שונות רבה בין המדריכים בסוג ומידת מעורבותם בתוכנית ואופי יחסיהם עם החניכים. מצב זה הביא לכך שלא תמיד יושמו ההחלטות שהתקבלו ביחס לדרכי ההפעלה של התוכנית למעשה ולא בכל הכפריים יושמו מרכיבים שונים של התוכנית בצורה שווה. מעניין לציין שהמדריכים בשנה הראשונה לא היו שותפים מודעים להתלבטויות בצוות הנחיה ביחס לתפקיד שלהם. נראה בהמשך את התפתחות סוגייה זו במהלך הפעלת התוכנית.

בשנה השנייה חברי צוות ההנחיה הקדישו תשומת לב רבה לפיתוח הקריטריונים, לבחירת המדריך לתוכנית ותפקידו בה. כמו כן נקבעו שלושה קריטריונים לבחירת המדריך לתוכנית: א. רקע בחינוך, יכולת לעבוד עם בני הנוער; ב. רקע בסיסי במחשבים (או רצון ללמוד); ג. ידיעת שפת הקבוצה ברמת שפת האם.

יחד עם זאת, ממצאי המחקר בשנה השלישית מראים כי לעתים גיוס המדריכים, בעיקר לקבוצות נוער ותיק, לא נעשה על פי הקריטריונים שנקבעו. כתוצאה מכך, מדריכי הקבוצות לא היו מסוגלים להעביר חלק מתכני התוכנית כגון: הכנת כרטיס ביקור לאתר הקבוצה, הכנת הצגה למפגש פנים מול פנים (לפי דיווחם של המדריכים).

פיתוח התכנים וקביעת כיווני הפעולה של התכנית נעשה לרוב על ידי המנחים, כמעט ללא השתתפות פעילה של המדריכים. מסתבר שבכל שלוש השנים בהן הופעלה התוכנית לא הייתה הסכמה מלאה בצוות ההנחיה ביחס למידה הרצויה של מעורבות המדריכים בפיתוח התוכנית. חלק מהמנחים סבורים שהמדריך אמור לבצע את המטלות הניתנות לו על ידי צוות ההנחיה. מנחים אחרים מעדיפים שהמדריך יהיה שותף מלא בפיתוח תכנים וקביעת סדר היום בתוכנית.

גם בקרב המדריכים קיימים חלוקי דעות ביחס לנכונותם לבנות את התוכנית, לפתח תכנים או להיות מבצעים של הוראות צוות ההנחיה. מקבוצות מיקוד שהעברנו למדריכים בשנה השנייה והשלישית להפעלת התוכנית, למדנו שסוגיות אלו לא באו לידי הפתרון. הן בשנה השנייה והן בשנה השלישית חלק מהמדריכים התלוננו על העדר הנחיה, חוסר הבנה של מטרות התוכנית ואופי הפעילות. "אני לא יודע מהן המטרות והשאיפות של הפרויקט, לא יודע איזה נושאים שייכים לפרויקט ואיזה לא ומלמעלה לא יורדות שום הנחיות מפורטות" – אמר אחד מהמדריכים. גם בנושא של מעורבות המדריכים בבניית התוכנית מצאנו תגובות שונות: "אני לא מרגיש בטוח ליזום דברים בעצמי, לא יודע מה מצפים ממני" – אמר אחד מחברי הצוות. מדריכים אחרים (ותיקים יותר בתוכנית) דיברו על כך שהם נהנים מחופש הפעולה ובונים מפגשים קבוצתיים בעצמם. "מהיום הראשון שלי בפרויקט אני רואה גמישות מצד ההנהלה, יוזמותיי לא פסולות ולא פוגשות התנגדות מצד צוות ההנחיה" – סיפרה מדריכה אחרת.

נראה כי בשנה השלישית היה מעט מאוד משוב מהמדריכים, במיוחד מהמדריכים של קבוצות נוער ותיק. דוגמא לכך היא שבישיבת סיום השנה מדריכים אלה הסבירו שבקבוצות שלהם לא הכינו הצגות למפגש הגדול השני כי הם לא מסרו לנערים את המשימה הזו משום שפחדו שהנערים יסרבו להשתתף במפגש. נקודה זו מבליטה את העובדה שלמרות הדיון שהתנהל בצוות ההנחיה על מעורבות המדריכים בפיתוח התוכנית ושותפותם בקביעת הפעילות והאירועים בתוכנית, בפועל לא התקיימה תקשורת בינם לבין צוות הנחיה, המדריכים לא היו שותפים בקבלת החלטות בתוכנית ביחס לסוגי הפעילות, לאופי האירועים ועוד. נראה שגם לאחר שלוש שנות הפעלה, סוגייה של הגדרת התפקיד של המדריכים ומידת מעורבותם בפיתוח וגיבוש התוכנית נשארה פתוחה וכל ניסיון בהמשך להפעלת התוכנית במסגרת הקיימת או במסגרות אחרות מחייב התייחסות לכך.

חלוקי דעות אלה באים לידי ביטוי גם בתפישת תפקיד המדריך ביחס לחניכים. חלק מהמדריכים רואים את תפקידם הנהגת הקבוצה והכוונת הפעילות, עזרה בכל דבר, עידוד יוזמות הנערים וכדומה. "לתת כיוון, יעוץ, ליזום דברים ולעזור ליוזמות – זהו תפקיד שלי" – הגדיר אחד מהמדריכים. מדריכים אחרים תופשים את תפקידם כ"טכנאים" פתרון בעיות מחשב או כפותרי בעיות אדמיניסטרטיביות. "אני לא דוברת רוסית ולא מבינה במחשבים, אז מה שנשאר לי זה רק לשמור על הילדים" – התבטאה אחת מחברות הצוות. "תפקידי הוא אדמיניסטרטיבי, להוות קשר בין הנהלת הכפר לילדים, לעזור בבעיות חברתיות וטכניות" – סיפרה מדריכה אחרת.

ניתן לציין מספר סיבות להעדר תפיסה מוסכמת של תפקיד המדריך ולפער ציפיות הדדי בין המנחים והמדריכים. ראשית, רק לקראת סוף השנה השנייה התחילה להתפתח תפישה יותר מגובשת של הפעילות. עד אז היו קיימים הגדרות כלליות יותר של כיווני הפעולה וסוגי הפעילות שלא ספקו את כל המדריכים. "אני רוצה לקבל רעיונות, הצעות, תכתיב גמיש, מעין ספר הצעות שיאחד בין הקבוצות וניתן יהיה לבחור ממנו" – אמר אחד מהמדריכים. "חסר מסלול של הפרויקט עצמו" הגדיר את המצב מדריך אחר. הסיבה השנייה למצב הנה שחלק מהקבוצות הצטרפו לתוכנית באמצע השנה השנייה ובמהלך השנה השלישית. המדריכים של קבוצות אלה לא היו שותפים לפיתוח התוכנית בשנים הקודמות ולא הספיקו להפנים את אופי הפעילות.

אחד ממקורות המידע החשובים ביותר בהקשר לסוגיה של תפקיד המדריך, הוא תפיסות בני נוער המשתתפים בתוכנית ביחס למדריכים שלהם. הן בשאלונים והן בקבוצת המיקוד שהעברנו למשתתפי התוכנית שאלנו אותם על היחסים עם המדריך, על תפיסת מקום המדריך בתוכנית ועוד. לוח מס. 2 מדגים את הסוגיה. לאורך כל שנות המחקר מצאנו הבדלים משמעותיים בין הקבוצות בתפישות הנערים ביחס להיבטים השונים של תפקודו של המדריך. ייתכן שבהצגת הנתונים לפי שנים ולא לפי קבוצות הבדלים אלה נעלמים. באופן כללי, לאורך השנים גדל אחוז הנערים שהרגישו שהמדריך עוזר לבצע מטלות במסגרת התוכנית: 58% מהנערים ציינו זאת בשנה הראשונה לעומת 84% בכפרים ו- 85% במרכזים בשנה השלישית. בהשוואה בין השנים עלה אחוז משתתפי התוכנית בכפרים שציינו שהמדריך מייצג אותם בפני גורמים אחרים. כמחצית מהנערים בכפרים ויותר משני שלישים במרכזים העירוניים הרגישו שהם יכולים לפנות למדריך בבעיות אישיות.

לוח מס. 2 – עמדות הנערים כלפי המדריך, לפי סוג האתר (אחוזים)*

מרכזים (שנה III)	כפרים			העמדה
	שנה III	שנה II	שנה I	
66	52	88	86	סך הכול (מספרים)
68	52	61	41	אני יכול לפנות אליו גם בבעיות אישיות
17	12	9	13	הוא אף פעם לא עוזר בדברים שקשורים לתכנית
22	10	13	25	הוא לא מתעניין במה שאני עושה
85	84	77	58	הוא עוזר לבצע מטלות במסגרת התכנית
				הוא מתחשב במה שמעניין אותי כדי לקבוע
83	82	76	71	מה אני אעשה
				הוא מייצג אותנו ואת התכנית בפני
--	80	73	69	מנהל הכפר או גורמים אחרים
27	22	17	24	הוא שומר על "דיסטנס"

* הוצג אחוז שענו "תמיד" או "לעיתים קרובות".

חשוב לזכור שלתפקיד המדריך יש שני היבטים: היבט חברתי שבא לידי ביטוי בבניית קשרים עם בני הנוער והיבט יותר אינסטרומנטלי שבא לידי ביטוי בביצוע מטלות התוכנית. ניתן לציין שקיימים הבדלים בין הכפרים באופן העמדת המדריך לרשות התוכנית. בחלק מהאתרים המדריך נבחר לצורך התוכנית בלבד ואינו בעל תפקידים נוספים בכפר. במקרה זה אכן מצאנו את המעורבות הגבוהה של המדריך בתוכנית, אך הנערים לא הרגישו שהם יכולים להיעזר במדריך בבעיות אישיות. באתרים אחרים בעל תפקיד מסוים בכפר (מורה, איש מחשבים וכד') לקח על עצמו גם את ההדרכה של התוכנית, לפעמים המדריך החברתי של הקבוצה הופך להיות מדריך התוכנית. במקרים אלה מצאנו שונות בין האתרים: הנערים דיווחו על יכולת לפנות למדריך בבעיות אישיות, אך רק בחלק מהכפרים הנערים חשבו שהמדריך עוזר לבצע מטלות של התוכנית. לכן, חשוב להתייחס לסוגיה זו הן בבחירת המדריך והן בתהליך הכשרתו.

ממצאי קבוצות מיקוד שהעברנו למשתתפי התוכנית למדנו כי ברוב הקבוצות קיימים יחסים טובים מאד בין המדריך לבין החניכים. הנערים סיפרו שהם מרוצים מהמדריכים ומיחסם לעבודה – "הם מאד מסורים". "כיף לנו אתם" – סיכם נער אחד את הנושא.

בחינת תפיסות הנערים ביחס לגורמים המקבלים החלטות בתוכנית מבליטה היבטים נוספים בהתפתחות התוכנית. מלוח מס. 3 ניתן לראות כי כמחצית הנערים סבורים שלמדריך יש השפעה על קביעת הפעילות, במרכזים עירוניים אחוז זה גבוה יותר – 69% מהחניכים ציינו זאת. כשליש מהחניכים סבורים שמנהלי התוכנית (קרי צוות הנחיה) קובעים את סדר היום של התוכנית. מעניין לציין שלאורך שלוש שנים ירד אחוז החניכים שסבורים שתברי קבוצה מסוימים מעצבים את הפעילות של הקבוצה (32% בשנה הראשונה לעומת 8% בשנה השלישית); במקביל עלה אחוז המשתתפים שסבורים שכל חברי הקבוצה משפיעים על הפעילות. ממצא זה מלמד שהתוכנית ניסתה לערב את כלל המשתתפים בקביעת הפעילות.

לוח מס. 3 – תפיסת הנערים ביחס לגורמים המקבלים החלטות בתוכנית, לפי הכפר (אחוזים)

מרכזים (שנה III)	כפרים			הגורם
	שנה III	שנה II	שנה I	
66	52	88	86	סך הכול (מספרים)
23	29	33	28	מנהלים תכנית בירושלים
69	45	53	45	המדריך
28	31	41	18	כל חברי הקבוצה
2	8	13	32	חברי קבוצה מסוימים
5	14	11	--	אחראי על המחשבים בכפר

* ניתן היה לבחור ביותר מקטגוריה אחת.

בתום שלוש שנים לתוכנית, עדיין ניצבים בפני מפעיליה מספר אתגרים מרכזיים הנוגעים להכשרת המדריכים והפעלתם. ראשית יש חשיבות לגיבוש תפיסה של חלקו של המדריך בקביעת תכני הפעילות ו"תוכנית הלימודים" של התוכנית. לאחר מכן יש לפתח דרכים להפעיל את המדריכים על מנת שיוכלו למלא תפקידים בתחום זה במידה שיוחלט על כך. כפי שבא לידי ביטוי בפרק הקודם העדר הגדרה ברורה של תכנים ופעילויות, יוצרת חוסר הבנה וחוסר ביטחון אצל חלק מהמדריכים, בעיקר בקרב החדשים. נראה שיש לפתח, לצד תוכנית פעולה גם הנחיות למדריכים כיצד ומתי עליהם ליזום פעילויות. לבסוף, הכשרת המדריכים צריכה לקחת בחשבון גם עיצוב של התפקיד אותו הם ממלאים עבור החניכים. חשוב שלצד פיתוח ההיבטים המקצועיים והאינסטרומנטליים של ההדרכה יילקחו בחשבון גם תפקידיו של המדריך כ"מבוגר משמעותי" אליו ניתן לפנות בנושאים אישיים.

כפרי הנוער

בשנה הראשונה של המחקר ראינו שכפרי הנוער היוו זירת פעילות לתוכנית והעמידו לרשותה משאבים מסוימים. בכל הכפרים הועמדו לרשות התוכנית המשאבים הטכנולוגיים שנדרשו. יחד עם זאת, התעוררו בעיות בחלק מהכפרים ביחס לזמני השימוש בחדרי המחשבים, שדרוג המחשבים והרשת והוספת מרכיבים טכנולוגיים ותוכנות. רוב הקשיים עליהם דיווחו המדריכים והנערים ביחס להפעלת התוכנית בשנה הראשונה התמקדו בתחום הטכנולוגי. הן הנערים והן מנהל התוכנית דיווחו על מעורבות מועטה בלבד של מנהלי הכפרים בתוכנית.

בחירת הכפרים לשנה הראשונה התבססה בעיקר על הכרות אישית ומעורבות בשלבים המוקדמים של התוכנית. הקריטריונים בהם נדרשו הכפרים לעמוד היו "טכנולוגיים" בלבד. לא נבדק עתיד הכפרים מבחינת קבלה של תלמידי נעל"ה חדשים ולפיכך המשכיות התוכנית בכפרים אלה נפגעה. הבטחת המשכיות התוכנית נלקחה בחשבון בתהליך גיוס הכפרים החדשים לשנה השנייה, שנעשה תוך תיאום עם מנהלת נעל"ה. בנוסף, לפני כניסתה של התוכנית לאתר חדש הן בשנה השנייה והן בשנה השלישית התקיים תהליך במסגרתו נערכה להנהלת הכפר הכרות עם דרך הפעלת התוכנית ומטרותיה והובהרו הדרישות מהאתר ביחס למשאבים אותם אמור הכפר להעמיד לרשות התוכנית (ציוד, מדריך, שעות וכד'). יש לציין שחוסר התאמה בין דרישות התוכנית למשאבים שברשות האתר (הן טכניים והן כוח אדם) מנעו המשך השתתפות בתוכנית של שתי קבוצות נוספות בתחילת השנה השלישית.

בשנה הראשונה למדנו שמסגרת הכפר והמידה בה הכפר תומך בתוכנית מהווים גורם המשפיע על הפעלת התוכנית והצלחתה. על מנת להבין טוב יותר את התפקיד שממלא הכפר, החלטנו לכלול במערך המחקר ראיונות עם מנהלי הכפרים. כאמור, בשנה השנייה ביצענו שלושה ראיונות עם המנהלים של הכפרים ובשנה השלישית ראינו עוד שניים.

מהראיונות עם מנהלי הכפרים עלה כי הם מעוניינים מאד בתוכנית. הם רואים בה מענה לצרכים המיוחדים של בני הנוער העולים. המנהלים דיברו על הזדמנות להרחיב את המעגל החברתי של החניכים, לצאת מחוץ לכפר למקומות שונים, לשמור על הקשר עם חברים מחו"ל דרך האינטרנט. "לילדים שבאים מרוסיה יש משיכה רצינית למחשבים. הפרויקט נותן תשובה מסוימת להשתלבות שלהם בארץ. תקשורת עם חבריה מחו"ל, בארץ, חיים חברתיים, יציאות מהכפר למפגשים" – אמר מנהל אחד. בנוסף, המנהלים התייחסו לנושא של גיבוש הקבוצה, פיתוח תקשורת יצירתית, השתתפות מרצון בפעילות שמעבר למחויבות הלימודית.

חלק מהמנהלים שראינו ייחסו חשיבות למפגש עם קבוצות נוער ותיק. כולם הסכימו שמחשבים הנם זירה אטרקטיבית לבני נוער שעשויה לשמש כלי ליצירת תקשורת. בראיונות עלה שמנהלים רואים יתרון בכך שקיימת "ראיית על", כלומר שהתוכנית אינה מקומית, אלא ארצית ושניתן במסגרתה ללמוד מהניסיון של כפרי הנוער האחרים ולהיפגש עם אנשים חדשים.

מעורבות מנהל הכפר משפיעה על נכונות הכפר להעמיד משאבים שונים לרשות התוכנית, כגון זמן בחדר המחשבים, ציוד וכד'. היבט נוסף של התייחסות מנהל הכפר לתוכנית הנו בחירת המדריך. מנהל התוכנית הדגיש שבמקומות בהם הנהלת הכפר תומכת בתוכנית, המדריך נבחר בתיאום עם צוות ההנחה, "הוא מרגיש את הגיבוי מהמערכת, יש לו יותר מוטיבציה, הוא משתף פעולה עם הצוות, משקיע בתוכנית יותר". במקומות שבהם לא התקיימו תנאים אלה, המדריכים לא היו בעלי מוטיבציה להשקיע בתוכנית, היו מעדיפים לקבל הוראות מלמעלה ולא שיתפו פעולה עם צוות ההנחה.

הבדלים במעורבות מנהל הכפר באים לידי ביטוי בתפישת הנערים לגבי יחסו של מנהל הכפר לתוכנית. לוח מס. 4 מציג את תפיסות משתתפי התוכנית ביחס לסוגיה זו לאורך שלוש שנות המחקר. הממצאים מצביעים על כך שבמהלך השנים חשים הנערים והנערות המשתתפים בתוכנית ביותר מעורבות ועניין מצד מנהלי הכפרים. אחוז הנערים שהרגישו שמנהל הכפר אינו יודע על התוכנית ירד: 21% מהמשתתפים חשבו כך בשנה הראשונה לעומת 11% בשנה השלישית. עלה אחוז הנערים שהרגישו כי חשוב למנהל הכפר להיות מעורב במה שהם עושים: 16% מהמשתתפים ציינו זאת בשנה הראשונה לעומת 32% בשנה השלישית. בנוסף, הלכה וכמעט נעלמה הבעיה של זמינות חדר המחשבים. 12% מהמשתתפים ציינו בשנה הראשונה שמנהל הכפר אינו מאפשר את כניסתם לחדר המחשבים מתי שרוצים, רק 4% ציינו זאת בשנה השלישית. בנוסף אחוז הנערים שצינו שמנהל התוכנית מעודד את הנערים האחרים להצטרף לתוכנית גדל כמעט פי שניים: 8% בשנה הראשונה הרגישו כך לעומת 15% בשנה השלישית. יחד עם זאת, עדיין כמעט מחצית המשתתפים (47%) חשים שהמנהל אינו מתעניין בתוכנית במיוחד. גם אחוז זה ירד בהשוואה לשנה הראשונה.

לוח מס. 4 – תפישות הנערים לגבי יחסו של מנהל הכפר לתכנית, לפי השנים (אחוזים)*

שנה III	שנה II	שנה I	
52	88	86	סך הכול (מספרים)
11	17	21	הוא לא יודע עליה כלל
47	42	58	הוא לא מתעניין בה במיוחד
32	25	16	חשוב לו להיות מעורב במה שאנו עושים
2	3	6	הוא מוטרד מהזמן הרב שאנו תופסים את חדר המחשבים
6	4	12	הוא מודאג שנגרום נזק למחשבים
4	7	12	הוא לא מאפשר להיכנס לחדר מחשבים מתי שרוצים
15	6	8	הוא מעודד נערים אחרים להצטרף לתכנית
4	7	--	הוא מספר על התכנית בכל הזדמנות

גם הממצאים ביחס לתפישות הנערים לגבי יחסו של רכז המחשבים בכפר לתוכנית מצביעים על כך שבשנים השנייה והשלישית "התמסדה" התוכנית בכפרים והפכה לחלק אינטגרלי מפעילותם. לוח מס. 5 מציג את המידע. כשליש הנערים בשנה הראשונה הרגישו שרכז המחשבים מודאג מהנזק שייגרמו למחשבים, רק 6% ציינו זאת בשנה השלישית. יותר משליש מהנערים ציינו בשנה הראשונה כי רכז המחשבים אינו מאפשר את כניסתם לחדר המחשבים מתי שרוצים, רק 8% ציינו זאת בשנה השלישית. עלה אחוז המשתתפים שציינו שרכז המחשבים מספר על התוכנית בכל הזדמנות, 22% סבורים כך בשנה השלישית.

לוח מס. 5 – תפישות הנערים לגבי יחסו של רכז המחשבים בכפר לתכנית, לפי שנה (אחוזים)

שנה III	שנה II	שנה I	
52	88	86	סך הכול (מספרים)
14	4	14	הוא לא יודע עליה כלל
25	32	37	הוא לא מתעניין בה במיוחד
39	41	29	חשוב לו להיות מעורב במה שאנו עושים
-	11	11	הוא מוטרד מהזמן הרב שאנו תופסים את חדר המחשבים
6	21	27	הוא מודאג שנגרום נזק למחשבים
8	28	34	הוא לא מאפשר להיכנס לחדר מחשבים מתי שרוצים
31	17	19	הוא מעודד נערים אחרים להצטרף לתכנית
22	15	9	הוא מספר על התכנית בכל הזדמנות

תהליך הגיוס והסיבות להצטרפות

האופן בו גויסו המשתתפים לתוכנית והסיבות להצטרפותם מעידים הן על האופן בו התוכנית עצמה מציגה את מטרותיה בפני המשתתפים והן על ציפיותיהם ממנה. בהשוואה בין השנה הראשונה לשנה השלישית ירד אחוז הנערים שהגיעו לתוכנית דרך חברים. בשנה הראשונה מחצית מהנערים בכפרים ו- 43% מהנערים במרכזים העירוניים שמעו על התוכנית מחברים, בשנה השלישית רק 6% מהמשתתפים בכפרים ו- 28% במרכזים העירוניים ציינו זאת. לאורך שלוש שנים עלה אחוז הנערים בכפרים שגויסו לתוכנית על ידי המדריך או המנחה (52% בשנה הראשונה לעומת 73% בשנה השלישית); המצב הנו הפוך במרכזים העירוניים: 43% בשנה הראשונה לעומת 25% בשנה השלישית. בנוסף, עלה אחוז הנערים שהגיעו לתוכנית דרך המורים. בשנה הראשונה 2% מהנערים בכפרים ו- 9% במרכזים העירוניים שמעו על התוכנית מהמורים, בשנה השלישית 19% בכפרים ויותר ממחצית מהנערים במרכזים הגיעו דרך המורים. גיוס משתתפים ותיקים למרכזים עירוניים באמצעות "מחויבות אישית" מסביר זאת. ממצאים אלה ניתן לראות שתהליך גיוס המשתתפים בשנה השנייה והשלישית היה יותר מאורגן וממוסד.

לוח מס. 6 – גורמים מהם שמעו הנערים על התכנית, לפי סוג האתר (אחוזים)

הגורם	כפרים			מרכזים		
	שנה I	שנה II	שנה III	שנה I	שנה II	שנה III
סך הכול (מספרים)	86	88	52	23	36	66
חברים	49	26	6	43	29	28
מורים בבית הספר	2	9	19	9	29	52
מדריך או מנחה התכנית	52	65	73	43	54	25

ניתן לחלק את סיבות ההצטרפות לתוכנית לארבע קבוצות: סיבות שקשורות לעולם המחשבים (התעניין במחשבים, רצה להתנסות באינטרנט), סיבות חברתיות (חשוב להיות עם בני גיל, חברים משתתפים), סיבות בין-תרבותיות (חשוב להכיר ילדים מתרבויות אחרות, חשוב הקשר בין ותיקים ועולים) וסיבות של העדר חוגים אחרים ופעילויות אחר הצהריים. הסיבות שמציינים הנערים משקפות את הציפיות שלהם מהתוכנית ואת הצרכים שעליהם היא תיתן מענה לפי תפישתם.

לוח מס. 7 – סיבות להצטרפות הנערים לתכנית, לפי קבוצות (אחוזים)

מרכזים			כפרים			הסיבה
שנה III	שנה II	שנה I	שנה III	שנה II	שנה I	
66	36	23	52	88	86	סך הכול (מספרים)
						סיבות הקשורות לעולם המחשבים
69	39	57	65	77	65	סיבות חברתיות
25	44	74	48	52	45	סיבה בין-תרבותית
25	64	35	44	44	28	חוסר חוגים/פעילויות אחרות
3	8	30	5	16	12	

ניתן לראות מהלוח שכשני שלישים מהנערים הצטרפו לתוכנית מתוך רצון להכיר טוב יותר את עולם המחשבים. כמחצית המשתתפים בכפרים הגיעו לתוכנית מסיבות חברתיות. חשוב לציין את הירידה המתמדת של המשתתפים מהמרכזים העירוניים שצינו את הסיבה החברתית: 74% מהנערים ציינו סיבה זו בשנה הראשונה לעומת רבע בשנה השלישית. כמו כן יש לתת את הדעת לכך שחלה ירידה בין השנה השנייה והשלישית באחוז המשתתפים במרכזים שהצטרפו לתוכנית מסיבה בין תרבותית, דהיינו רצו להכיר בני נוער מתרבויות אחרות (64% בשנה השנייה לעומת 25% בשנה השלישית). לעומת זאת יש לציין שבכפרים אחוז הנערים שצינו סיבה בין תרבותית נשמר בין השנה השנייה והשלישית. ממצא זה מבליט את בעייתיות ההפעלה של היבט זה מלכתחילה. בהתחשב בעובדה שגיוס קבוצות נוער ותיק במרכזים עירוניים בשנה השלישית היה מיועד במיוחד לחיזוק ההיבט הבין תרבותי של התוכנית והיה אמור להביא להיכרות עמוקה יותר של בני נוער עולים עם בני גילם הותיקים.

הפעלת התוכנית

בפרק זה נתייחס לסוגי הפעילות ולתכנים בהם עסקו משתתפי התוכנית. הממצאים מהווים סיכום של מספר מקורות מידע: א. טפסי תיעוד של הפעילות שמולאו על ידי המדריכים – מידע ביחס למפגשים קבוצתיים; ב. שאלון לנער – מידע ביחס למעורבות הנערים בפעילויות השונות ותדירות השימוש באינטרנט; ג. ראיונות עם מפעילי התוכנית – מידע ביחס להתפתחות התכנים ויישומם.

מטפסי תיעוד של הפעילות בתוכנית שמולאו על ידי המדריכים קיבלנו מידע ביחס לאופי הפעילות בקבוצות. לוח מס. 8 מציג את המאפיינים הכלליים של הפעילות בתוכנית לאורך שלוש שנים. בכפרי הנוער התקיימו יותר מפגשים בחודש מאשר במרכזים עירוניים (8 לעומת 6 בשנה הראשונה, 6 לעומת 4 בשנה השלישית). משך המפגש הממוצע היה כ- 3 שעות בכל האתרים. ניתן לראות שמספר המשתתפים במפגשי הקבוצה היה גבוה באופן שיטתי בכפריים מאשר במרכזים העירוניים. בנוסף, יש לציין שטווח רחב מאוד במספר המשתתפים מצביע על כך שמעט בני נוער השתתפו בקביעות בפעילויות התוכנית.

לוח מס. 8 – מאפיינים כלליים של הפעילות בתוכנית, לפי סוג האתר

מרכזים			כפרים			המאפיין
שנה III	שנה II	שנה I	שנה III	שנה II	שנה I	
4	3.5	6	6	6	8	מספר מפגשים בחודש (ממוצע)
3	4.5	4	3	3	2.5	משך הזמן הממוצע למפגש
						מספר הילדים הממוצע
9	8	9	19	14	17	השתתפו במפגש
25-1	25-1	20-5	45-3	26-1	22-5	טווח

במסגרת התוכנית התקיימו מגוון פעילויות שכללו פעילות אינדיווידואלית של הנערים עם המחשבים, פעילויות קבוצתיות בכפרי הנוער ובמרכזים העירוניים, הוצאת עיתון אלקטרוני, מפגשים בין קבוצתיים של שתי קבוצות והשתתפות במפגשים פנים מול פנים של כל קבוצות התוכנית. בנוסף הועמד לרשות הנערים אתר התוכנית שכלל את אתר העיתון, אתר בית המדרש ואתרים של הקבוצות האחרות.

מהראיונות שנערכו עם אנשי המפתח, המדריכים והחניכים בתוכנית ניתן ללמוד על אופיין של הפעילויות בתוכנית. הנערים השתתפו במגוון הפעילויות הקשורות לעולם המחשבים. הם נכנסו לאתר התוכנית והשתתפו בבנייתו, הכינו "כרטיס ביקור" של הקבוצה, גלשו באינטרנט, התכתבו באמצעות דואר אלקטרוני עם נערים מקבוצות אחרות של התוכנית ועם החברים והקרובים שלהם

מחוי"ל, השתתפו בתקשורת בזמן אמיתי (צ'יטים). הנערים התקשרו בינם ובין עצמם ועם בני נוער ומבוגרים בכל העולם. באמצעות אתרי "צ'יט" הם נכנסו לזירה תקשורתית של ילדי נעליה, חניכי פנימיות ואחרים. רוב הפעילויות מול המחשב היו פעילויות אינדיווידואליות. יחד עם זאת, בחלק מהקבוצות מדריכים העבירו מעין סדנאות שהקנו לנערים ידע ומיומנויות חדשות.

ממצאי המחקר לאורך שלוש שנים הצביעו על שוני בין הקבוצות ביחס לסוגי ותכני הפעילות שעסקו בהם. יחד עם זאת, ניתן להצביע על השינויים לאורך זמן ועל ההבדלים בין כפרי הנוער והמרכזים העירוניים.

מצאנו הבדלים בין כפרים ומרכזים עירוניים ביחס לפעילות קבוצתית. בכפרים עסקו יותר בפעילות סביב המחשב: התכתבות בדואר אלקטרוני, עבודה באתרי אינטרנט ועיתון שהן כפי שצוין פעילויות אינדיווידואליות. יחד עם זאת, חשוב לציין שבמהלך השנים פחות מפגשים בכפרים הוקדשו לפעילות מסוג זה ויותר לפעילויות קבוצתיות. כפי שניתן לראות מלוח מס. 9 בשנה השנייה ביותר משמונים אחוזים מהמפגשים בכפרים עסקו הנערים בדואר אלקטרוני ובגלישה באינטרנט לעומת כחצי מהמפגשים בשנה השלישית. בשלושה רבעים מהמפגשים עסקו בבניית הקשרים החברתיים באמצעות האינטרנט בשנה השנייה לעומת מחצית מהמפגשים בשנה השלישית. כמעט מחצית מהמפגשים בכפרים הוקדשו בשנה השנייה לבניית ושיפור אתר הקבוצה לעומת רבע מהמפגשים בשנה השלישית. כמעט במחצית המפגשים בשנה השנייה רכשו הנערים מיומנויות לעבודה במחשב וברשת, תוכן זה נמצא בפחות מרבע מהמפגשים בכפרים בשנה השלישית.

לוח מס. 9 – אחוז המפגשים בהם עסקו בפעילויות מסוגים שונים (אחוזים)

מרכזים		כפרים		הפעילות
שנה III	שנה II	שנה III	שנה II	
35	19	54	81	התכתבות בדואר אלקטרוני
50	28	57	89	עבודה באתרי אינטרנט
8	11	19	44	עיתון אלקטרוני
9	5	11	16	הכנה למפגש בין קבוצתי

תהליך הפוך התרחש במרכזים העירוניים: עם השנים הפעילות סביב המחשבים תפסה מקום משמעותי יותר בקבוצות אלה. כך, עלה אחוז המפגשים בהם התכתבו בדואר אלקטרוני: חמישית מהמפגשים בשנה השנייה לעומת שליש מהמפגשים בשנה השלישית. בעשרים ושמונה אחוזים מהמפגשים בשנה השנייה עבדו הנערים במרכזים עירוניים באתרי אינטרנט לעומת מחצית מהמפגשים בשנה השלישית. רק בארבעה אחוזים מהמפגשים בשנה השנייה בנו המשתתפים את אתר הקבוצה לעומת שליש מהמפגשים בשנה השלישית.

לוח מס. 10 – המפגשים בהם עסקו בתכנים שונים (אחוזים)

מרכזים		כפרים		התוכן
שנה III	שנה II	שנה III	שנה II	
16	15	21	23	התנסות בכתובה עיתונאית
23	32	51	74	בניית קשרים חברתיים באמצעות אינטרנט
2	6	5	9	הכרת המסורת היהודית
3	5	14	16	הכרת הארץ
11	20	14	19	יצירת קשרים חברתיים עם עולים
8	20	4	9	יצירת קשרים חברתיים עם ותיקים
6	6	7	4	שיפור הישגים לימודיים
36	4	25	47	בניית ושיפור אתר הקבוצה באינטרנט
1	11	-	1	שיפור יכולת ביטוי ברוסית
2	16	-	9	שיפור יכולת ביטוי בעברית
17	8	22	47	רכישת מיומנות לעבודה במחשב וברשת
12	--	15	--	הכנת כרטיס ביקור של הקבוצה
3	20	17	12	גיבוש הקבוצה

אחת מהפעילויות החשובות בתוכנית, במיוחד בשנתיים הראשונות להפעלתה, הייתה הוצאת העיתון. מראיונות עם המנחים למדנו כי בשנה הראשונה להפעלתה של התוכנית, מערכת העיתון, בה השתתפו 2-3 נערים מכל קבוצה, נפגשה פעם בחודשיים-שלושה. במהלך השנתיים הראשונות העיתון הפך למרכיב קבוע בתוכנית והוא יצא כל שבוע. לדבריו של המנחה לעיתונות ואינטרנט, איכות העיתון השתפרה כל הזמן. הנערים התחילו לפעול באופן אינטנסיבי יותר, שלחו לעיתון כתבות, שירים ותמונות. הנערים לקחו על עצמם תפקידים שונים: עיתונאים, משוררים, ציירים וכד'. לדעת המנחה לעיתונות, הנערים תפשו את העיתון כמשקף את מציאות החיים שלהם בפרוייקט ובכפרים ומשפיע עליה.

כפי שכבר צויין בשנה השלישית להפעלת התוכנית התעוררו קשיים בשילוב התכנים החדשים בתחום הבין תרבותי עם התכנים ה"מסורתיים" של התוכנית שעבדו בהצלחה בשנים הקודמות (עיתון אלקטרוני, בניית כרטיס ביקור קבוצתי ועוד). כתוצאה מהגורמים הללו ומסיבות ארגוניות אחרות (הקצאת זמן של המנחים להיבטים השונים של ההפעלה) בשנה השלישית חלה ירידה משמעותית בתדירות הוצאת העיתון ובמקומו בתוכנית. באופן כללי גם בשנים הקודמות העיתון האלקטרוני תפס מקום משמעותי יותר בכפרי הנוער מאשר במרכזים עירוניים. כמעט במחצית מהמפגשים בכפרים בשנה השנייה עסקו בעיתון לעומת בחמישית מהמפגשים בשנה השלישית, במרכזים עירוניים מדובר ב- 11% וב- 8%. יחד עם זאת, בחמישית מהמפגשים בכפרים ובשישית מהמפגשים

במרכזים (הן בשנה השנייה, הן בשנה השלישית) הנערים התנסו בכתיבה עיתונאית. כמו כן, כחמישית מכלל משתתפי התוכנית בשנה השלישית תרמו לעיתון אלקטרוני.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שבשנה השנייה נעשה ניסיון לחזק את ההיבט הבין תרבותי של התוכנית. בפעילות בשנה השנייה ניתן לראות תכנים חדשים או תכנים שהתחזקו בהשוואה לשנה הראשונה. בשנה הראשונה הכרת הארץ כמעט ולא זכתה למקום במפגשים של הקבוצות בכפרי הנוער. לעומת זאת, מצאנו תוכן זה בשישית מהמפגשים בכפרי הנוער הן בשנה השנייה והן בשנה השלישית.

בשנה השנייה התקיים סוג פעילות חדש: מפגש בין תרבותי עם קבוצת נוער ותיק. מפגשים אלה זכו למקום יותר משמעותי במרכזים- 21% מהמפגשים היו מפגשים בין-תרבותיים לעומת אחוז אחד מהמפגשים בכפרים. יש לציין שבשנה השלישית להפעלת התוכנית חלה ירידה בפעילות הבין תרבותית במפגשים השוטפים של הקבוצות. רק ארבעה אחוזים מהמפגשים במרכזים היו מפגשים בין תרבותיים, ב- 11% מהמפגשים בשנה השלישית עסקו ביצירת קשרים עם העולים לעומת בחמישית מהמפגשים בשנה השנייה.

המידע ביחס למעורבות של משתתפי התוכנית בפעילויות השונות לפי דיווחם (ההתייחסות היא למעורבות במידה רבה או רבה מאוד), מעשיר את התמונה של הפעלת התוכנית². כפי שניתן לראות בלוח מס. 11 לאורך שלוש שנים עלה אחוז הנערים בכפרים שהתכתבו בדואר אלקטרוני (מחצית הנערים בשנה הראשונה לעומת 63% בשנה השלישית). מחצית הנערים במרכזים עירוניים השתתפו בפעילות זו בשנה השלישית.

בנוסף, עלה אחוז הנערים שגולשים באינטרנט: מחצית בשנה הראשונה לעומת שלושת הרבעים בשנה השלישית. במרכזים עירוניים הרוב המכריע של המשתתפים (93%) עסקו בגלישה. לעומת זאת, ירד אחוז הנערים בכפרים שעבדו באתרי התוכנית (56% בשנה הראשונה לעומת 28% בשנה השלישית). כמחצית מהנערים בכפרים השתתפו בבניית האתר הקבוצתי בשנה הראשונה לעומת כשליש בשנה השלישית. רבע מהנערים במרכזים בשנה השלישית השתתפו בבניית האתר הקבוצתי. כמחצית ממשתתפי התוכנית הן בכפרים הן במרכזים השתתפו בהכנות למפגשים הגדולים, יותר משני שלישים השתתפו במפגשים עצמם.

² מכיוון שבעיצוב המחקר הדגש המרכזי הושם על קבוצות נוער עולה ומשום שבשנתיים הראשונות להפעלת תוכנית לא גויסו מספר משמעותי של בני נוער הותיקים, מידע מפורט יותר על השתתפותם של בני נוער ותיקים בתוכנית נאסף רק בשנה השלישית להפעלתה.

לוח מס. 11 – הנערים המעורבים בפעילויות מסוגים שונים, לפי שנה (אחוזים)

מרכזים	כפרים			הפעילות
	שנה III	שנה II	שנה I	
66	52	88	86	סך הכול (מספרים)
52	63	59	50	התכתבות בדואר אלקטרוני
93	77	81	50	גלישה באינטרנט
53	28	37	56	עבודה באתרי אינטרנט של התכנית
26	30	35	47	עבודה על בניית אתר קבוצתי
19	17	19	23	תרומה לעיתון אלקטרוני
47	62	61	48	מפגשים של הקבוצה
57	50	49	43	הכנה למפגשים בין-קבוצתיים
55	33	--	--	מפגשים עם קבוצות תאומות
71	69	67	61	השתתפות במפגשים בין-קבוצתיים

* הוצג אחוז בתשובות "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד" מתוך כל האוכלוסייה.

כיוון ששימוש במחשב מהווה חלק מרכזי מהתוכנית והתנהלו מספר רב של פעילויות בתחומים שונים הקשורים בשימוש במחשבים, נאסף מידע מפורט ביחס לתדירות שימוש באינטרנט (המידע נאסף רק בכפרי הנוער). ממצאי המחקר מצביעים על כך שלאורך שלוש שנים חלה עלייה באחוז הנערים שהשתמשו באתר התוכנית או באפשרויות השונות של האינטרנט בתדירות גבוהה יחסית. ניתן לראות בלוח שכמעט מחצית מהנערים נכנסו לאתר העיתון פעמיים בחודש או יותר בשנה השלישית לעומת 36% בשנה הראשונה. שבעה אחוזים נכנסו לאתר של אנציקלופדיה פעמיים בחודש או יותר בשנה הראשונה לעומת 17% בשנה השלישית. רבע מהמשתתפים בכפרים נכנסו בתדירות גבוהה לאתרי התוכנית בשנה השלישית לעומת 12% בשנה הראשונה. יותר משני שלישים מהנערים נכנסו לאתרים שאינם שייכים לתוכנית בשנה השלישית לעומת 38% בשנה הראשונה. הממצאים מצביעים על הרחבה בהיקף השימוש באתרי התכנית והן באתרים אחרים. נראה שעליה זו מבטאת התאמה אבה יותר של אתרי התוכנית וצרכי הנערים, מודעות גדולה יותר לקיומם כמו גם רכישה של שליטה רבה יותר במדיום האינטרנט. כמו כן המשאבים הטכנולוגיים שעמדו לרשות התוכנית גדלו. יותר ממחצית מהנערים דיווחו שהם מתכתבים לעתים קרובות עם משתתפי התוכנית בכפרים אחרים, יותר מארבעים אחוזים מתכתבים עם משתתפים מהמרכזים העירוניים וכשליש מתכתבים עם אנשים שאינם שייכים לתוכנית.

לוח מס. 12 – תדירות שימוש באינטרנט, לפי שנה (אחוזים)

כפרים			התדירות
שנה III	שנה II	שנה I	
52	88	86	סך הכול (מספרים)
48	58	36	כניסה לאתר העיתון
8	10	4	כניסה לאתר בית כנסת ווירטואלי
17	23	7	כניסה לאתר אנציקלופדיה
25	28	12	כניסה לאתרים נוספים של התכנית
69	70	38	כניסה לאתרים שאינם שייכים לתכנית
56	58	49	התכתבות עם המשתתפים בכפרים אחרים
42	43	33	התכתבות עם משתתפים במרכזים עירוניים
31	24	21	התכתבות עם אחרים

* הצג אחוז שצינו "פעם בשבוע או יותר" ו"פעמיים או שלושה בחודש" מתוך כל האוכלוסייה.

ממצאים ביחס למעורבות הנערים בסוגים שונים של הפעילות וביחס לתדירות השימוש באינטרנט מראים שבשנה השנייה והשלישית נעשה ניסיון לערב יותר נערים ביותר פעילויות (הן ברמה הקבוצתית, הן בתוך כל קבוצה). הדבר בולט יותר במרכזים עירוניים. כפי שניתן לראות מלוח מס. 13, 36% מהנערים בכפרים דיווחו שמשתתפים בכל הפעילויות של התוכנית בשנה הראשונה לעומת 46% בשנה השלישית, במרכזים ממצא זה דווח על ידי 74% מהמשתתפים. הסיבות הבולטות לאי השתתפות בחלק מהפעילות היו חוסר זמן והעדפה לעשות דברים אחרים.

לוח מס. 13 – אחוז הנערים שצינו סיבות שונות לאי השתתפות בפעילויות של התכנית (אחוזים)

מרכזים	כפרים			הסיבה
	שנה III (שנה III)	שנה II	שנה I	
66	52	88	86	סך הכול (מספרים)
74	46	58	36	השתתפות בפעילות* <u>מדוע לא משתתפים**:</u>
65	49	54	46	אין מספיק זמן
33	51	51	50	לפעמים מעדיפים לעשות דברים אחרים
9	13	8	7	חלק מהפעילויות אינן מעניינות
6	--	5	1	בחלק מהפעילויות המשתתפים האחרים מפריעים
4	18	6	8	המדריכים לא יודעים להעביר פעילות בצורה טובה
7	5	--	--	החברים שלי לא הולכים לפעילויות אלה
--	5	11	6	סיבות אחרות

* הוצג אחוז התשובות "בכולן" ו"ברובן".

** אחוז מתוך אלו שלא משתתפים בכל הפעילויות.

לצד הפעילות ה"ווירטואלית" התקיימה בתוכנית פעילות חברתית. המפגשים הבין קבוצתיים תפשו מקום משמעותי בתוכנית. בשנה הראשונה התקיימו שלושה מפגשים כאלה: השניים הראשונים נמשכו יום אחד והשלישי (כפר תקשורת) נמשך שלושה ימים. בשנה השנייה התקיימו שני מפגשים, יומיים כל אחד. בשנה השלישית התקיים מפגש אחד בן יומיים ועוד מפגש בן יום. במפגשים התקיימה תחרות בין הקבוצות בתחום התיאטרון הסאטירי (פעילות מקובלת ואהודה בתרבות הרוסית), סדנאות לעיתונות ולצילום, פעילות ספורט, משחקי פסיכו-דרמה ודיסקו.

מלבד ההזדמנות לבטא את עצמם בזירה האומנותית, הוו המפגשים גם הזדמנות לפגוש חברים מקבוצות אחרות שהכירו דרך התקשורת הווירטואלית ולפתח ולחזק את הקשרים החברתיים בתוך הקבוצה ומחוצה לה. לא זו בלבד אלא שההכנות למפגשים הבין קבוצתיים תפסו מקום מרכזי בפעילות הקבוצות ותרמו לגיבושן.

מפגש חנוכה בשנה השלישית היווה דוגמא ליכולת התוכנית לקיים מפגש חברתי בין תרבותי. כאמור, המפגש נמשך יומיים והשתתפו בו כמאה שמונים בני נוער מ-18 קבוצות. במפגש הוקרנו סרטונים שהוכנו על ידי כל קבוצה בתור "כרטיס ביקור". במהלך המפגש בני הנוער השתתפו בסדנאות לצילום וידאו, פסיכו דרמה והכינו עיתון המסכם את הפעילות. המפגש התנהל באווירה חגיגית, הנערים הביעו רצון להמשיך ולחזק את הקשרים שנוצרו בזמן המפגש.

ממצאי המחקר ביחס להפעלת התוכנית מלמדים על מספר סוגיות. ראשית, במסגרת התוכנית הוצע למשתתפיה מגוון רחב של פעילויות, הן במישור החברתי (מפגש קבוצתי, בין קבוצתי ובין תרבותי) והן במישור הטכנולוגי (פעילויות באתר וברשת). הממצאים מצביעים על כך שלאורך שלוש שנים נעשה ניסיון לערב יותר משתתפים ביותר פעילויות. נראה כי השנה השנייה להפעלת התוכנית היוותה שיא מבחינה זו.

שנית, ממצאי המחקר מראים כי ברמה הקבוצתית (לפי דיווח המדריכים) במעבר מהשנה השנייה לשנה השלישית במרכזים עירוניים התחזקו הפעילויות סביב המחשב (התכתבות בדואר אלקטרוני ועבודה באתרי אינטרנט). לעומת זאת, בכפרי הנוער חלה ירידה בתחומים אלה. כמו כן, בשנה השלישית חלה ירידה משמעותית בפעילויות סביב העיתון האלקטרוני. על פי ראיונות עם מפעלי התוכנית ירידה זו נובעת מכך שהניסיון לגבש תכנים שיתאימו גם לישראלים הביא להפחתת ההשקעה בעיתון שיחשב לכלי ל"רוסים" בלבד.

בנוסף, מבחינת המעורבות האישית של המשתתפים (לפי דיווחם) חלה עלייה בפעילויות האישיות מול המחשב כגון: התכתבות בדואר אלקטרוני וגלישה באינטרנט תוך כדי ירידה בעבודה קבוצתית (בניית האתר, עבודה באתרי התוכנית). ייתכן שהעדר הסכמה ביחס לתוכני התוכנית ואופן יישומם בצוות ההנחה בשנה השלישית וכתוצאה מכך תחושה של בלבול בקרב המדריכים הביאו למצב של העדר תכנים מוגדרים במפגשים של הקבוצות. חלל זה התמלא בשתי דרכים: מחד, יותר דגש הושם

על פעילות חברתית ומאידך בני נוער עסקו בתכנים שאינם דורשים הדרכה: התכתבות עם החברים וגלישה באינטרנט. הדרך השנייה התאימה במיוחד למצב של השתתפות לא קבועה של חלק מהנערים. נקודה זו מבליטה את סוגיית הגבולות של התוכנית: האם כל התכתבות בדואר אלקטרוני, כמו גם גלישה באתרי אינטרנט הנן חלק מהתוכנית. נראה כי נדרשת חשיבה נוספת בהגדרת גבולות התוכנית אשר עשויה לסייע בגיבוש התכנים ואופן יישומם בשטח.

מאפייני המשתתפים ומצבם בתחומים שונים

בפרק זה נתייחס למאפיינים הבסיסיים של המשתתפים ולמצבם בתחומים שונים, כגון לימודים, מטרות לעתיד וגיוס לצה"ל. ממצאים אלו מבליטים את הצרכים של הנערים אשר עשויים להוות גורם לפיתוח התוכנית לכיוונים מסוימים.

כפי שנאמר, על מנת לבחון את תוצאות התוכנית ביחס לבני הנוער המשתתפים בה, ההערכה בשנה השנייה והשלישית כללה את קבוצת ההשוואה שנבחרה בתיאום עם מנהלת נעלי"ה בשני כפרי נוער שבהם התוכנית "הזמנה לדו-שיח" אינה קיימת, אך מאפייני הנערים ומאפייני האתרים הנם דומים לאלו שמשתתפים בתוכנית.

הממצאים שיוצגו נאספו באמצעות שאלוני הנער למעט מאפייני הרקע, הקיימים רק ביחס למשתתפי התוכנית בכפרי הנוער וביחס לקבוצת ההשוואה.

מאפייני רקע של המשתתפים

כאמור, בשנה הראשונה השתתפו בתוכנית כ- 90 נערים בארבעה כפרי הנוער וכ- 25 נערים בשני מרכזים עירוניים. בשנה השנייה להפעלתה, השתתפו בה כ- 90 נערים בששה כפרי נוער וכ- 40 בני נוער בארבעה מרכזים עירוניים. בשנה השלישית השתתפו כ- 85 בני נוער בחמישה כפרי נוער וכ- 70 בני נוער בתשעה מרכזים עירוניים. היותה של התוכנית פעילות בלתי פורמלית ותחלופה גבוהה של משתתפיה הביאו לכך שנאספו שאלונים רק מחלק מהנערים שהשתתפו בתוכנית באופן קבוע יחסית.

לוח מס. 14 משווה בין מאפייני הנערים שהשתתפו בתוכנית לאורך שלוש שנות הפעלתה. ניתן לראות שבמהלך התקופה עלה אחוז הבנות המשתתפות בתוכנית בכפרי הנוער (37% בשנה הראשונה לעומת 53% בשנה השלישית). במרכזים העירוניים התהליך היה הפוך (יותר בנות השתתפו בשנה הראשונה), אך בסופו של דבר בכל האתרים השתתפות בנים ובנות הייתה כמעט שווה. רוב המשתתפים של התוכנית הנם בני 16-17. בהשוואה לשנה הראשונה עלה מספר המשתתפים ששהותם בארץ הנה שנה או פחות. חשוב לציין כי כמחצית מהמשתתפים במרכזים העירוניים בשנה השנייה והשלישית הנם ילידי הארץ (זאת בניגוד לשנה הראשונה בה כל המשתתפים היו עולים).

לוח מס. 14 – מאפיינים דמוגרפיים של המשתתפים (אחוזים)

ביקורת	מרכזים			כפרים			המאפיין
	שנה III	שנה II	שנה I	שנה III	שנה II	שנה I	
							סך הכול
37	66	36	23	52	88	86	(מספרים)
							<u>מין</u>
49	42	31	78	47	52	63	בנים
51	58	69	22	53	48	37	בנות
							<u>גיל</u>
--	21	63	19	--	3	10	עד גיל 15
61	75	37	52	83	77	69	17-16
39	3	--	29	17	20	21	18+
							<u>שנת עלייה</u>
3	3	--	--	51	67	25	עד שנה
97	11	19	14	45	33	75	3-2
--	42	28	86	4	--	--	4+
--	44	53	--	--	--	--	ילידי הארץ

לימודים

תלמידי נעליה הגיעו ארצה במטרה לקבל תעודת בגרות ישראלית. צורכיהם בתחום הלימודי יכולים לשמש בסיס לעיצוב התוכנית. אחת המטרות של "הזמנה לדו-שיח" בראשית ימיה הייתה סיוע בלימודים. אך במהלך השנים התוכנית הורידה ממשימותיה את המטרה הזו, למרות זאת השתתפות הנערים בתוכנית עדיין עשויה להשפיע על החוויה הלימודית באופן עקיף. כפי שנאמר בראיון עם מנהל כפר נוער אחד: "כל עיסוק במשהו שמעבר למחויבות לימודית, השתתפות מרצון תורם לפיתוח תקשורת יצירתית, יוצר דינמיקה בקבוצה, תורם לגיבוש, נותן לנערים ביטחון בכניסה לחברה החדשה. הנערים לומדים ליזום דברים, לעשות עבודה יצירתית. יש השפעה להרבה תחומים".

רוב המשתתפים בתוכנית לאורך שלוש שנים הם תלמידי תיכון. חלק מהמשתתפים במרכזים העירוניים היו צעירים יותר, במיוחד בשנה השנייה לפעילות (שליש המשתתפים היו תלמידי כיתה ט'). כפי שמוצג בלוח מס. 15, רוב המשתתפים בכפרים בשנים מתקדמות של התוכנית היו תלמידי כיתה י"א (שלושה רבעים בשנה השנייה ומחצית בשנה השלישית). כמו כן, רוב המשתתפים במרכזים היו תלמידי כיתה י'. רוב המשתתפים בכפרים למדו במגמות עיוניות-מדעיות, בעוד

שמשותפים במרכזים היו שייכים למגמות שונות: כארבעים אחוזים למדו במגמה עיונית- מדעית ועיונית-הומנית, כששית השתייכו למגמה מקצועית.

לוח מס. 15 – הכיתות והמגמות בהן לומדים משתתפי התכנית, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	מרכזים			כפרים			כיתה ומגמה
	שנה III	שנה II	שנה I	שנה III	שנה II	שנה I	
							סך הכול
37	66	36	23	52	88	86	(מספרים)
							<u>כיתה:</u>
--	6	31	11	--	--	--	ט'
--	88	57	33	51	72	24	"
100	--	9	33	39	14	52	י"א
--	5	3	22	10	14	24	י"ב
							<u>מגמה:</u>
76	41	45	46	72	83	75	עיונית-מדעית
14	38	41	39	27	15	18	עיונית-הומנית
10	21	14	15	--	2	7	מקצועית

ממצאי המחקר מראים שמשותפי התוכנית הנם תלמידים חזקים. כפי שניתן לראות מלוח מס. 16, רוב הנערים מעריכים את עצמם כתלמידים טובים או רגילים. כמו כן, כשני שלישים מהנערים לא נכשלו באף מקצוע, כמעט שלוש רבעים מצטיינים בשלושה מקצועות ויותר. אחוז נמוך יותר מהנערים נכשלו במקצוע אחד.

לוח מס. 16 – מצבם הלימודי של המשתתפים בתכנית, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים)
3	4	11	7	נמצא בין התלמידים החלשים
54	36	31	43	נמצא בין התלמידים הרגילים
41	50	43	40	נמצא בין התלמידים הטובים
3	10	15	10	נמצא בין התלמידים המצטיינים
				<u>נכשלים במקצוע*</u>
28	66	69	47	אף מקצוע
8	19	8	30	1
--	10	5	10	2
64	5	19	13	3+
				<u>מצטיינים במקצוע*</u>
3	5	2	8	אף מקצוע
3	8	6	18	1
18	18	8	21	2
76	70	84	53	3+
				<u>נכשלים במקצועות*</u>
19	10	5	21	עברית
5	13	6	26	מדעים
3	--	1	9	מקצוע
--	--	--	--	רוסית
--	10	1	8	אנגלית
				<u>מצטיינים במקצוע*</u>
27	38	25	36	עברית
46	52	36	33	מדעים
16	13	8	28	מקצוע
8	17	13	11	רוסית
3	15	15	11	אנגלית

באופן כללי מצאנו כי משתתפי התוכנית נהנים לבוא לבית הספר, יותר ממחצית הנערים ציינו זאת. כמו כן, להערכתם המשתתפים תלמידי נעל"ה כמו גם כלל תלמידי כפר הנוער מרוצים מבית הספר. לא נמצא הבדל בין משתתפי התוכנית לקבוצת השוואה בנושא.

לוח מס. 17 – הערכה כללית של בית הספר, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים)
47	57	67	40	נהנה לבוא לבית הספר*
36	73	75	28	התלמידים בתכנית נעל"ה מרוצים מבית הספר*
56	78	73	46	התלמידים בכפר הנוער מרוצים מבית הספר*

* אחוז שענו "כן" או "כן בהחלט".

גיוס לצה"ל ומטרות לעתיד

בגיל ההתבגרות הנער מתכנן את עתידו ומציב לעצמו מטרות ותכניות לחייו. המטרות והתוכניות של הנערים לעתיד מעידות על השאיפות שלהם ועל ערכים מרכזיים בחייהם. התוכנית "הזמנה לדו-שיח" אמורה להשפיע בין השאר על ערכי הנערים בתחומים שונים: לימודים, פיתוח כשרונות, הרחבת ידע, יצירת קשרים חברתיים וכד'. בפרק זה נתייחס לתוכניות הנערים ביחס לשירות בצה"ל, לרמת ההשכלה אליה הם רוצים להגיע ולסוג המקצוע בו הנערים היו רוצים לעסוק בעתיד.

גיוס לצה"ל מספק לנערים עולים הזדמנות להשתתף במסלול נורמטיבי לבני נוער בחברה הישראלית. נושא זה הנו מורכב בקרב נוער נעל"ה משתי סיבות עיקריות. ראשית, לצבא בבריה"מ לשעבר הייתה תדמית שלילית, נערים שהמשיכו את השכלתם במוסדות להשכלה גבוהה לא התגייסו. שנית, תלמידי נעל"ה מגיעים ארצה לשנתיים-שלוש במטרה "להתחנך ברמה גבוהה" ולקבל בגרות ישראלית ולא בהכרח על מנת לעלות לארץ. למרות שפרויקט נעל"ה מכוון לתרום לעלייה מחבר העמים, מעמדם של בני הנוער המגיעים במסגרת זו אינו חד-משמעי, ולא תמיד נערים תופסים את היותם ישראלים כדבר מובן מאליהם.

לוח מס. 18 – עמדות המשתתפים כלפי השירות בצה"ל, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			העמדה
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים)
77	73	77	60	עד כמה רוצה להתגייס לצה"ל אם שרות היה התנדבותי היו מתגייסים
49	42	44	42	לשנתיים או שלוש שנים
46	33	39	49	רוצה לשרת בתפקיד קרבי
54	58	55	62	האם ילך/תלך לקורס קצינים/ות
3	10	11	12	חושש מהשירות הצבאי

* הוצג אחוז שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד".

לאור מורכבות הנושא יש להתייחס בזהירות לממצאים ביחס לרצון הנערים להתגייס. כפי שניתן לראות בלוח מס. 18 חלה עלייה מסוימת באחוז משתתפי התוכנית שרוצים להתגייס לצה"ל (60% ציינו זאת בשנה הראשונה לעומת 73% בשנה השלישית). יותר מארבעים אחוזים מהנערים היו מתגייסים אילו השירות היה התנדבותי. כשליש ממשתתפי התוכנית רוצים לשרת בתפקיד קרבי לעומת כמעט מחצית מהנערים בקבוצת ההשוואה.

לוח מס. 19 – המשתתפים שציינו סיבות שונות לאי-גיוס לצבא, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			הסיבה
	שנה III	שנה II	שנה I	
22	52	63	71	סך הכול (מספרים)
32	20	18	37	לא רוצה להתגייס
14	15	18	13	הצבא לא לוקח
23	26	22	17	ההורים לא מרשים
18	31	24	14	בעיות בריאות
14	5	11	11	רוצה ללמוד במוסד להשכלה גבוהה
--	2	5	--	אתחתן

* הוצג אחוז מתוך הנערים שלא רוצים להתגייס.

לוח מס. 19 מציג את הסיבות השונות לאי גיוס. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין משתתפי התוכנית וקבוצת ההשוואה.

התחום המרכזי הנוסף בהקשר של תוכניות לעתיד הנו תחום ההשכלה. ממצאי המחקר מראים כי רוב הנערים רוצים להגיע לרמות גבוהות של ההשכלה. כפי שניתן לראות בלוח מס. 20 כשמונים אחוז מהנערים הביעו רצון לקבל תואר אקדמי, יותר ממחצית מתכוונים לקבל תואר שני או שלישי. כמעט ואין הבדל בשאיפות הללו בין משתתפי התוכנית וקבוצת ההשוואה.

לוח מס. 20 – ציפיות המשתתפים בתכנית ביחס לרמת ההשכלה שישגו, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			רמת השכלה
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים)
3	4	2	2	12 שנות לימוד
6	--	1	2	תעודה מקצועית
14	8	12	12	בגרות מלאה
29	38	39	34	תואר ראשון
49	50	43	48	תואר שני או שלישי

בדקנו את ציפיות הנערים ביחס למשלח היד בו יעסקו בעתיד. כפי ניתן לראות בלוח מס. 21 לאורך השנים עלה אחוז הנערים שרוצים לעסוק בעתיד במשלח יד אקדמי: מחצית ממשתתפי התוכנית ציינו זאת בשנה הראשונה לעומת 83% בשנה השלישית. מעניין לציין שאחוז זה גבוה מאשר בקבוצת ההשוואה, בקבוצה זו 62% מהנערים ציינו סוג מקצוע זה. הנערים מעריכים שיש להם סיכויים גבוהים לעסוק במקצוע שבחרו בו. כך חשבו 87% ממשתתפי התוכנית. נערים בקבוצת השוואה מעריכים את סיכוייהם פחות, 76% ציינו זאת בשנה השלישית.

לוח מס. 21 – הנערים לפי מקצועות שבהם היו רוצים לעסוק בעתיד, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			המקצוע
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים)
62	87	87	85	סיכויים גבוהים לעסוק במקצוע
				<u>מקצועות:</u>
62	83	76	51	משלח יד אקדמי
31	17	23	31	מקצועות חופשיים וטכניים
3	--	--	8	אנשי ביטחון וצבא
3	--	2	10	עובדי הוראה בית הספר ומדריכים

החיים החברתיים של הנערים ומפגש בין תרבותי

יחסים אינטנסיביים של בני נוער עם בני גילם מהווים מקור לסיפוק, להנאה ולחיזוק הדימוי העצמי. ליחסים אלה תרומה משמעותית ללמידה של מיומנויות חברתיות, ועל כן, משמשים בסיס תיוני לבניית מערכות יחסים בין-אישיים לטווח הארוך. משמעות מיוחדת ניתן לראות ביחסים חברתיים בין עולים וותיקים. יחסים אלו עשויים להעשיר את היכרות העולים עם החברה הישראלית, עם מנהגיה וערכיה, דבר האמור להקל על תהליך הקליטה שלהם.

בפרק זה נתייחס להיבטים שונים של החיים החברתיים של הנערים כגון:

1. שביעות רצונם מהיקף הקשרים החברתיים שלהם;
2. השתנות החיים החברתיים שלהם לאורך זמן;
3. יחסים בין עולים וישראלים ותיקים;
4. תפישות משתתפי התוכנית ביחס להיבט הבין תרבותי של התוכנית;
5. תפיסות הנערים ביחס לזהות.

הממצאים שיוצגו הנם שילוב של מספר מקורות מידע:

1. שאלון לנער;
2. קבוצות מיקוד עם משתתפי התוכנית;
3. ראיונות עומק עם מפעילי התוכנית.

המצב החברתי של הנערים

חלק משאלון הנער שהעברנו בכפרים עסק בחיים החברתיים של המשתתפים בתוכנית. נושא זה הנו בעל משמעות בהבנת הצרכים של הנערים ובבדיקת תרומת התוכנית בחייהם. לצורך ההערכה היה חשוב לקבל תמונה לא רק לגבי הרגשת הנערים כיום, אלא להתייחס גם לתפישות ביחס למגמות בחיים החברתיים שלהם לאורך זמן.

כפי שניתן לראות בלוח מס. 22, ממצאי המחקר לאורך שלוש שנים מראים כי באופן כללי הנערים מעריכים את מצבם החברתי בצורה חיובית. לרוב הנערים המשתתפים בתוכנית יש "חבר נפש". בשנה השלישית בקבוצת ההשוואה יותר נערים ציינו זאת: 92% לעומת 77% בקרב משתתפי התוכנית. ניתן להסביר ממצא זה בכך שנערים בקבוצת ההשוואה הנם כשלוש שנים בארץ, בעוד שמחצית ממשתתפי התוכנית בשנה השלישית הנם כשנה בארץ.

כשמונים אחוזים מהנערים לא מרגישים שחסרים להם קשרים עם בני גילם. משתתפי התוכנית, כמו גם נערים מקבוצת השוואה, אינם חוששים שיש להם בעיה במציאת חברים לבילוי: כמעט כולם

ציינו שיש להם עם מי לבלות תמיד או בדרך כלל. בנוסף, רוב הנערים ציינו שרוב הידידים שלהם או כולם הנם עולים חדשים. כמו כן, הנערים הביעו רצון לרכוש יותר קשרים עם העולים. ייתכן ששהותם של הנערים בכפרי הנוער בהם המעגל החברתי יחסית מצומצם מגביר את רצונם להכיר אנשים חדשים שנמצאים במצב דומה. היעדר ההבדלים בין משתתפי התוכנית לבין הנערים מקבוצת ההשוואה לא מאפשר לייחס את שביעות רצונם מהחיים החברתיים להשפעת התוכנית.

לוח מס. 22 – הערכת המשתתפים ביחס להיבטים שונים של חייהם החברתיים, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
88	52	88	86	סך הכול (מספרים)
83	77	83	77	יש היום "חבר נפש"
92	100	98	98	תמיד או בד"כ יש עם מי לבלות
23	19	23	28	מרגיש שחסרים קשרים עם בני גילו
90	88	90	87	רוצה יותר קשרים עם עולים
				<u>יחסים עם העולים:</u>
68	16	68	66	רוב הידידים הם עולים חדשים
23	61	23	22	כל הידידים הם עולים חדשים

חשוב לבחון את תפיסות הנערים ביחס להשתנות חייהם החברתיים לאורך זמן, כמו גם להתייחס לשביעות רצונם מקליטתם בארץ. כפי שניתן לראות מלוח מס. 23, רוב המשתתפים בתוכנית, כמו גם בקרב קבוצת ההשוואה מרוצים מקליטתם בארץ. כשני שלישים ממשתתפי התוכנית ו-57% ממשתתפי קבוצת ההשוואה סברו שחייהם החברתיים משתנים לטובה ככל שהם נמצאים בארץ יותר זמן.

לוח מס. 23 – הערכת המשתתפים את חיי החברה שלהם בהשוואה למצב לפני העלייה ומידת שביעות הרצון מהקליטה בארץ, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת (שנה II)	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים)
78	92	89	79	מרוצה מהקליטה בארץ*
				<u>חיי חברה כיום לעומת לפני העלייה</u>
35	22	33	39	יותר טובים
14	14	14	13	פחות טובים
				<u>ככל שנמצא יותר בארץ חיי חברה</u>
57	63	56	65	משתנים לטובה
8	4	7	7	משתנים לרעה

* הוצג אחוז שענו "מרוצה" או "מרוצה מאוד".

מפגש בין תרבותי

ממצאי המחקר משנת הפעילות הראשונה הבליטו כי בניית קשרים חברתיים בין העולים לבין ותיקים הנה סוגיה מורכבת ומעוררת הרבה שאלות והתלבטויות. ממצאי המחקר הצביעו על כך שהפעילות שתוכננה בתוכנית בתחום הבין תרבותי לא התממשה כמעט כלל. התעוררו קשיים בגיוס קבוצות ישראליות והנערים עצמם הביעו חשש מהרחבת הפעילות בתחום זה. ממצאי המחקר עלה, שעל מנת להשיג את מטרות התוכנית בתחומים אלה יש צורך להתמודד עם אתגרים שיתכן שלא נלקחו בחשבון מלכתחילה. ראינו שקיים צורך במציאת זירות ותכני פעילות משותפים חדשים, כמו גם להתמודד עם הסתייגות ורתיעה של בני הנוער מחברות ומפגשים עם ישראלים. על מנת להביא נערים ישראלים לתוכנית ולהכין בסיס למפגשים בין תרבותיים עלה צורך ביצירת מפגש בין תרבותי בצוות ההנחיה וההדרכה עצמו. כמו כן, עלה הצורך ליצור קשרים עם מערכות בעלות יכולת לגייס נערים ישראלים וותיקים לפרוייקט.

מלבד הרתיעה ממפגשים עם ישראלים מצאנו בשנה הראשונה שהנערים מביעים עמדות המצביעות על רצון לשלב בין התרבות הישראלית לתרבות הרוסית, לצד עמדות העשויות להצביע על נטייה להיבדלות. לכן נראה שהיה מקום להרחבת הפעילות שתביא להכרות מעמיקה יותר עם התרבות הישראלית על מנת לסייע להם לנקוט בגישה של שילוב.

כתוצאה מהערכה יושמה בתוכנית ההמלצה לקיים מפגש בין תרבותי בתוך הצוות המפעיל את התוכנית. כאמור, לקראת השנה השנייה של הפעלת התוכנית הצטרף לצוות ההנחיה מנחה ישראלי

שלקח על עצמו גיוס ושילוב קבוצות נוער וותיק בתוכנית. כניסיון להפעלת התחום הבין תרבותי נוצר בתוכנית קשר בין שתי קבוצות: קבוצת עולים בכפר הנוער וקבוצת נוער וותיק במרכז עירוני. המנחה לקבוצות נוער ותיק שימש כמדריך קבוצה ראשונה זו בשנה השנייה. ניתן לציין שגם המנחים האחרים תרמו רבות לחיזוק הקשר בין שתי הקבוצות הללו. הילדים התכתבו בדואר אלקטרוני, ביקרו זה את זה, "מנהיג בתחום המחשבים" של קבוצת העולים לימד את הנערים הותיקים דברים הקשורים לבניית האתר הקבוצתי, גלישה באינטרנט ועוד.

ראינו שהפעילות בתוכנית בשנה השנייה תרמה רבות להרחבת היכרות העולים עם החברה הישראלית. אם בשנה הראשונה נערים עולים הביעו התנגדות לשילוב ישראלים ותיקים בתוכנית וחוסר רצון לפעילות משותפת אתם, בשנה זו הנערים דיברו על כך שבמסגרת התוכנית אפשר להכיר ישראלים, אך לא נוצרים קשרים חברתיים רצויים. "אנחנו נמצאים אתם רק בזמן המפגש בין כל הקבוצות. אין מספיק פעילויות מגבשות ורואים את הישראלים רק בזמן הארוחות" – סיפרו משתתפי התוכנית מכפרי הנוער. נציגי הקבוצות הביעו נכונות ורצון ליותר "פעילויות משותפות שמקרבות את האנשים". נערים מכפר אחד הציעו לערבב בין הקבוצות לצורך ההצגות.

דעות דומות קיבלנו בקבוצת מיקוד של המשתתפים מהמרכזים העירוניים. הנערים "התלוננו" על מספר מוגבל של פעילויות משותפות, על העובדה ש"לא נהיים חברים של ממש". הנערים הציעו לקיים יותר מפגשים גדולים, גם מפגשים בין שתי הקבוצות, ביקורים הדדיים, התכתבות ב-IRC. הנערים הותיקים הביעו רצון להגדיל את מספר הנערים הותיקים בתוכנית, כי לא הרגישו בנוח "להיות 20 ילדים בתוך 150 דוברי רוסית". לאחר המפגש הגדול שמענו תגובות של נערים ותיקים: "היה ממש כיף, ילדים נחמדים, מי בכלל המציא את הסטריאוטיפים האלו על הרוסים?"

מהניסיון של השנה השנייה ניתן היה להסיק שמודל עבודה של שתי קבוצות (עולים וותיקים) הנו יעיל והמשך פעילות בכיוון זה, עשוי לענות על צרכי הנערים להכיר את החברה החדשה ובני גילם הותיקים. לקראת סוף השנה השנייה הוחלט ליצור לכל קבוצה של נוער עולה קבוצה תאומה של ותיקים. אכן בתחילת השנה השלישית גויסו לתוכנית תשע קבוצות נוער ותיק שהשתתפו בתוכנית במסגרת מחויבות אישית.

בקבוצת מיקוד שהעברנו למשתתפי התוכנית בשנה השלישית הנערים הביעו את דעותיהם ביחס לפעילות הבין תרבותית בתוכנית. נערים עולים דיברו על בעייתיות של מרכיב זה בתוכנית. חלק מהנערים הדגישו שהם נמצאים בארץ מעט זמן והעברית שלהם לא מספקת לתקשורת עם ישראלים ותיקים. כך ביטא זאת אחד מהמשתתפים: "אנו לא יודעים עברית מספיק טוב כדי לדבר עם ישראלים. זה לא מעניין כי אנו לא יכולים לבטא את מה שרוצים, הקשר נהיה פורמלי." היבט נוסף שהועלה על ידי הנערים היה נושא של ארגון. "לא ברור האם אנו זקוקים לקשר עם ישראלים.

הניסיון הראשון נכשל (הכוונה למפגש בין שתי קבוצות). היה משעמם ואפילו דוחה, כי זה לא היה מאורגן."

נושא אחר שעלה היה המסגרת בה גויסו קבוצות הנוער הותיק. נערים עולים הרגישו שנערים ותיקים באים לתוכנית מתוך חובה ולא מרצונם החופשי. נאמר בקבוצת מיקוד: "הילדים מהקבוצה התאומה היו נחמדים, אך משהו לא הלך מלכתחילה. הם חייבים לבוא אלינו וזה לא נעים. מרגישים את זה." בנוסף, הנערים הביעו חוסר שביעות רצון משיטת הבחירה של קבוצה – בת זוג. "לא צריך לכפות את הקבוצה. זה צריך להיות על פי הרצון הטבעי של כל קבוצה".

כששאלנו את הנערים העולים ביחס להצעות לשינוי, הם חשבו על יותר פעילויות מגבשות, הציעו לערוך עיתון בשתי שפות, להפוך את האתר למושך ומעניין יותר, להחזיר את ההצגות של התיאטרון הסאטירי למפגשים בין כל הקבוצות.

גם בקבוצת המיקוד של המשתתפים הותיקים עלו בעיות. הנערים הותיקים סבורים שהנקודה המכשילה היא שאין מספיק מפגשים, הפעילות לא מאורגנת. "כל הרעיון לא ממצא את הפוטנציאל שלו. כל פעילות נדפקת בסוף" התבטא אחד מהמשתתפים. חלק מהנערים ציינו שהפעילות שקיימת הנה משעממת. בנוסף, הנערים התלוננו על כך שהמחשבים נתקעים לעיתים קרובות, "ושאין אף אחד בציט של התוכנית".

כאשר שאלנו את הנערים מדוע הצטרפו לפרויקט, חלק מהנערים התייחסו לנושא של עזרה לעולים בהתאקלמות בארץ. נערים אחרים סיפרו שהציגו בפניהם את התוכנית כי "מעניינת מאד והבטיחו מפגשים". כל הנערים סיכמו שהצטרפו בגלל תוכנית מחויבות אישית.

ההצעות לשיפור שהציעו הנערים הותיקים היו דומות במידה רבה לאלה שהציעו המשתתפים העולים. כל הנערים רצו יותר פעילויות חברתיות כגון: מפגשים בין כל הקבוצות, מפגשים עם קבוצה תאומה, טיולים. הנערים סבורים שפעילות מסוג זה עשויה לקרב בין האנשים ולעורר רצון להיות בקשר גם בעתיד. הנערים הדגישו שפעילות סביב המחשבים אינה מספקת. יחד עם זאת, הם הציעו לשפר את האתר ולארגן תקשורת סדירה יותר בציט. הנערים הותיקים לא הביעו רצון להשתתף בכתיבת העיתון.

גם בראיונות עם מפעילי התוכנית בשנה השלישית עלה כי מרכיב התוכנית שקשור לקבוצות התאומות לא פעל כראוי השנה. אחד מחברי צוות ההנחה דיבר על כך שלא התגבשה אסטרטגיה משותפת בצוות ביחס להפעלת המרכיב הבין תרבותי לצד הפעילות "המסורתית" של התוכנית. חלק מהמנחים סבורים שעזיבת המנחה החברתי שהעביר בשנים הקודמות את המפגשים בין כל הקבוצות הקשתה על הפעלת התוכנית בשנה השלישית. חלק מחברי הצוות דיברו על הבעיות

הטכניות: היעדר צ'יט בתחילת השנה, מהירות נמוכה שלו בהמשך ובעיות בתשתיות במרכזים עירוניים. הסוגיה הנוספת שעלתה הייתה תקציב. מנהל התוכנית הדגיש כי תקציב התוכנית לא משתנה משנה לשנה למרות גידול הקבוצות והרחבת הפעילות. בנסיבות הללו אי אפשר היה למצוא תקציב נוסף להסעות למפגשים בין קבוצות תאומות. יתרה מזו, באמצע השנה השלישית נעשה קיצוץ בתקציב בסך עשרים אלף דולר כתוצאה מהפסקת מימון התוכנית על ידי "שותפות 2000". עקב כך עלה צורך בצמצום המפגש השני של השנה ליום במקום ליומיים.

ניתן לסכם את ממצאי המחקר ביחס להפעלת ההיבט הבין תרבותי של התוכנית.

- בשנה השלישית התוכנית הצליחה לגייס תשע קבוצות של נוער ותיק במרכזים עירוניים. דבר זה ענה על מטרות התוכנית ביחס לתקשורת בין תרבותית.
- המפגש הראשון של השנה השלישית היווה דוגמא מוצלחת להעברת הפעילות הבין תרבותית. מגוון הפעילויות בהם השתתפו הנערים הגביר את רצונם להמשיך ולחזק את הקשרים שנוצרו במהלך המפגש.
- כפי שכבר צוין, חוסר הגדרה אופרטיבית ביחס ליישום התכנים, כמו גם חוסר הסכמה בין חברי הצוות בנושא הקשה על ביצוע התוכנית בתחום הבין תרבותי בעבודה השוטפת. יתכן שאנשי הצוות לא היו מיומנים או בעלי מספיק ניסיון וידע בבניית מערך תוכנית תוך שבונים תכנים ופעילויות בין תרבותיים.
- חוסר תקציב להסעות מנע מחלק מהקבוצות לערוך את המפגשים הפיזיים בין שתי הקבוצות.
- בעיות טכניות כגון היעדר צ'יט של התוכנית ובעיות בתשתית בעיקר בקרב קבוצות הנוער הותיק לא אפשרו הפעלת התוכנית בצורה סבירה.
- נראה כי קפיצה בשנה זו מ"זוג" אחד של קבוצות לעשרה זוגות הייתה קשה מדי לתוכנית. אי אפשר להתעלם מהעובדה שהצלחה בהשתלבות קבוצת נוער ותיק אחת בתוכנית בשנה השנייה להפעלתה הייתה תוצאה של השקעה רצינית וממושכת של כל הצוות. לא נלקח מספיק בחשבון שהרחבת התוכנית דורשת תכנון מחודש של המשאבים (הן תקציביים והן אנושיים).

בנוסף לסיבות הנ"ל, מאפייני הנוער המשתתפים שהצטרפו לתוכנית בשנה השלישית תורמים להבנת המורכבות של המפגש הבין תרבותי במסגרת התוכנית השנה.

- בניגוד לקבוצת העולים שהשתתפה בהפעלה ניסיונית של זוג הקבוצות בשנה השנייה, שאופיינה על ידי ותק של כ-3 שנים בארץ, וותק של כ-3 שנים בתוכנית, רוב הנערים בקבוצות הנוער העולה בשנה השלישית היו חדשים בארץ בכלל ובתוכנית בפרט. סביר להניח שבשלב מוקדם זה של קליטתם בארץ, כמו גם בגלל שליטתם המוגבלת בעברית, נערים אלה לא היו מוכנים לפעילות בין תרבותית.
- בני הנוער בקבוצות הנוער הותיק היו תלמידי כיתת י'. הנערים העולים הותיקים בתוכנית (תלמידי י"ב) הביעו חוסר שביעות רצון מפער גילאים זה.

- ההחלטה לא לגייס לתוכנית נוער ותיק מאותם כפרי הנוער שהתוכנית התקיימה בהם נבעה מרצון לחשוף את הנוער העולה לאוכלוסייה ותיקה חזקה יחסית (בניגוד לאוכלוסייה הותיקה של הכפרים). לאור החלטה זו בחירת קבוצות נוער ותיק מבתי ספר חלשים יחסית (לדוגמא, רשת עמל) נראית בעייתית.
- גיוס קבוצות נוער ותיק לתוכנית נעשה בשנה השלישית במסגרת מחויבות אישית. למרות מורכבות הנושא, יש לקחת בחשבון שמחויבות אישית הנה עבודה, בעוד ש"הזמנה לדו שיח" הנה פנאי. התוכנית הבלתי פורמלית אמורה להוות מפגש סימטרי וזה בעייתי בנסיבות אלה. בקבוצות המיקוד, נערים עולים סיפרו שהרגישו שחלק מהנערים הותיקים באו לתוכנית משום שחייבו אותם ולא מרצונם החופשי.
- סיבות ההצטרפות של הנערים הוותיקים לתוכנית ממחישות את הסוגיה. בניגוד לשנה השנייה, כאשר בין סיבות ההצטרפות של קבוצות הנוער הותיק בלטה הסיבה הבין תרבותית והחברתית, בשנה השלישית בלטה הסיבות הקשורות לעולם המחשבים.

למרות הקשיים ביישום ההיבט הבין תרבותי של התוכנית, יש לציין את השינויים לאורך שלוש שנים בעמדות הנערים. שינויים אלה באו לידי ביטוי בתשובות הנערים בשאלון שהעברנו לקראת סוף כל שנה. *בשנה הראשונה* להפעלת התוכנית רובם המכריע של הנערים העולים דיווחו שיש להם מעט ידידים ישראלים ותיקים או אין בכלל. *בשנה השלישית* ירד אחוז הנערים שאין להם אף ידיד ותיק: 43% בשנה השנייה לעומת 31% בשנה השלישית. (ראה לוח מס. 24).

לוח מס. 24 – קשרים עם ישראלים ותיקים, לפי שנה (אחוזים)

ביקורת	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
88	52	88	86	סך הכול (מספרים)
82	84	82	62	רוצה יותר קשרים עם הוותיקים
43	31	43	40	אין אף ידיד ישראלי ותיק
45	60	45	56	מעט ידידים ישראלים ותיקים

ממצאים ביחס לתפישות הנערים את האווירה החברתית בכפר מחזקים את הרמזים על השינוי שחל בתחום של מפגש בין תרבותי. כפי שניתן לראות מלוח מס. 25, הרוב המכריע של הנערים סבורים שתלמידי נעלי"ה נהנים להיות ביחד, הם עוזרים זה לזה ומקבלים אותם כפי שהם. כאשר מדובר בכלל תלמידי הכפר, הערכת הנערים משתנית, אך בשנה השנייה והשלישית היא גבוהה במקצת בהשוואה לשנה הראשונה.

לוח מס. 25 – הערכת המשתתפים את היחסים בין תלמידי נעל"ה לבין כלל תלמידי הכפר,
לפי כפר (אחוזים)

ביקורת	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים) <u>תלמידי נעל"ה*</u>
78	96	91	90	נהנים להיות יחד
72	82	83	72	אדיבים ועוזרים
77	82	89	74	מקבלים אותי כמו שאני
74	89	77	80	עוזרים זה לזה בלימודים <u>כלל תלמידים בכפר הנוער*</u>
85	84	84	76	נהנים להיות ביחד
58	67	65	42	אדיבים ועוזרים
71	77	74	51	מקבלים אותי כמו שאני
47	57	61	50	עוזרים זה לזה בלימודים

* הוצג אחוז שענו "תמיד" או "לעתים קרובות".

כפי שנאמר הממצאים מרמזים על כך ששינויים בהפעלת התוכנית לכיוון המפגש הבין תרבותי תרמו לשינויים בעמדות הנערים העולים ולחיזוק הזיקה שלהם לחברה הישראלית.

זהות

בדיקה של תפישות הנערים ביחס לתחומים שונים של זהותם תורמת להבנה עמוקה יותר של מצבם החברתי והרגשי בחברה החדשה. גיל ההתבגרות מאופיין על ידי עיסוק בגיבוש הזהות העצמית. המתבגר מנסה להגדיר לעצמו את הייחוד שלו כאדם ואת מקומו בחברה. בקרב הנערים המהגרים מעבר ההתבגרות מתרחש יחד עם מעבר לארץ אחרת, לתרבות אחרת, לערכים ונורמות חדשים. בני הנוער העולים מתלבטים בשתי סוגיות מרכזיות של זהותם: האחת, באיזו מידה הם מעוניינים לקבל את התרבות, המנהגים והזהות הלאומית של המדינה שאליה היגרו, והשנייה – באיזו מידה הם רוצים לשמור על זהותם המקורית. ברי (Berry, 1990) מעלה ארבע אפשרויות לפתרון דילמה זו:

– Separation היבדלות, דהיינו שמירת הזהות המקורית תוך ויתור על זהות החדשה;
– Assimilation היטמעות, דהיינו ויתור על הזהות שעמה המהגר הגיע וקבלת הזהות החדשה במקומה;

– Integration שילוב של שתי הזהויות – החדשה והישנה;

"הזמנה לדו-שיח" הגדירה את נושא הזהות הישראלית כאחד מהתכנים שהתוכנית אמורה לעבוד עליהם. המטרות היו להעניק לנערים ידע על המסורת היהודית, על החגים ולעזור לנערים להכיר את הארץ ואת התרבות הישראלית. הממצאים ביחס לתפישות הנערים את זהותם, הקשרים החברתיים, שפה, ערכים ותרבות מייצגים את מצבם בתחום זה ומבליטים את ההיבטים שהתוכנית אמורה להגביר בהם את הפעילות.

בהתאם למודל של ברי (Berry, 1990), בדקנו את תפישות הנערים בחמשה תחומים: שפה, קשרים חברתיים, תרבות, ערכים משפחתיים וחגים. בכל תחום ניסחנו משפטים שמביעים שלוש אסטרטגיות של פעולה: שילוב, היטמעות והיבדלות. הנערים יכלו לבחור באיזון מידה הם מסכימים עם כל אחד מהמשפטים ולנקוט באסטרטגיה אחרת בכל תחום.

לאור הממצאים בשנה הראשונה ראינו שיש מקום להרחבת הפעילות שתביא להכרות מעמיקה יותר עם התרבות הישראלית על מנת לסייע לנערים לנקוט בגישה של שילוב. בכל תחום האסטרטגיה הדוגלת הייתה שילוב, אך בשנה הראשונה אחוז הנערים שהביעו עמדות שתמכו בשילוב בתחום הקשרים החברתיים, היה נמוך מהתחומים האחרים דהיינו הם העריכו קשרים עם עולים וחשוב להם גם ליצור קשרים עם ישראלים ותיקים, (67% לעומת 80% ויותר בתחומים אחרים). מחצית מהנערים (49%) דיווחו על אסטרטגיה של היבדלות, דהיינו חשוב להם יותר לשמור על הקשרים עם העולים מאשר ליצור קשרים עם ישראלים ותיקים. בשנה השנייה והשלישית מצאנו שעמדות הנערים ביחס לתחום של קשרים חברתיים בזהות שלהם הן חיוביות יותר. כפי שניתן לראות מלוח מס. 26, בשנה השלישית 85% מהנערים בחרו באסטרטגיה של שילוב בתחום זה, אסטרטגיה של היבדלות נבחרה על ידי שליש מהמשתתפים בתוכנית בשנה השלישית. יחד עם זאת, יש לסייג ולומר שבקבוצת ההשוואה אחוז הנערים הדוגלים באסטרטגיה של שילוב היה גבוה יחסית (81%), כך שאי אפשר לייחס שינוי זה לתוכנית באופן חד משמעי.

בנוסף, ניתן להצביע על מספר שינויים בתחומים אחרים של זהות. בהשוואה לשנה הראשונה, בשנה השלישית ירד אחוז הנערים שדוגלים באסטרטגיה של היבדלות בכל התחומים ואחוזים אלה נמוכים יותר בקרב משתתפי התוכנית לעומת קבוצת ההשוואה. כך, 31% ממשתתפי התוכנית בשנה השלישית ציינו שרוצים להשתמש בעברית רק במידת הצורך לעומת 46% ממשתתפי התוכנית בשנה הראשונה ולעומת 44% מהנערים בקבוצת ההשוואה. יותר ממחצית משתתפי התוכנית בשנה הראשונה ציינו כי היו רוצים להדגיש בכל דרך את התכונות הייחודיות של ארץ המוצא. בשנה השלישית ציינו זאת רק 35%, בקבוצת ההשוואה 51% מהנערים חושבים כך. 31% מהנערים בשנה השלישית טוענים שחשוב יותר לשמור על קשר עם עולים לעומת 49% בשנה הראשונה ו-44%

בקבוצת ההשואה. לא ברור באיזו מידה ניתן ליחס שינויים אלה לתוכנית, אך יתכן שהמסגרת וההיכרות עם ישראלים בפועל תרמו לירידה בגישת ההיבדלות.

לוח מס. 26 – עמדות הנערים ביחס להיבטים שונים של הזהות – שפה, קשרים חברתיים, תרבות, ערכים משפחתיים וחגים, לפי כפר (אחוזים)

ביקורת	כפרים			העמדה
	שנה III	שנה II	שנה I	
37	52	88	86	סך הכול (מספרים) <u>שפה:</u>
97	100	98	95	רוצה לדעת עברית היטב ולשמור את הקשר עם השפה הרוסית
--	4	9	7	רוצה להפסיק לדבר ברוסית ולדבר רק עברית
44	31	38	46	רוצה לדבר רוסית ולהשתמש בעברית רק במידת הצורך <u>קשרים חברתיים:</u>
81	85	83	67	מעריך קשרים עם עולים וחשוב גם ליצור קשרים עם ישראלים
8	15	7	6	חשוב יותר ליצור קשר עם ותיקים
44	31	38	49	חשוב יותר לשמור על קשר עם עולים <u>תרבות:</u>
75	77	85	77	רוצה לשמור על תרבות של ארץ מוצא ובו בזמן לקבל ולאמץ את התרבות הישראלית
3	4	6	1	רוצה לוותר על תרבות רוסית ולאמץ אורך חיים ישראלי
51	35	47	55	רוצה להדגיש בכל דרך את התכונות הייחודיות של תרבות המוצא <u>ערכים משפחתיים:</u>
78	83	85	82	רוצה שחיי המשפחה יתבססו הן על ערכים ישראלים והן על ערכים רוסיים
17	25	23	21	חושב שערכי המשפחה הרוסיים היו טובים לרוסיה, ואילו בישראל צריך לאמץ את אופן חיי המשפחה הישראלי
50	23	33	43	רוצה שבמשפחה הכל יישאר כפי שהיה ברוסיה <u>חגים:</u>
87	94	87	87	רוצה לקיים את החגים היהודים מבלי לוותר על החגים שחגג בברה"מ
5	2	5	6	רוצה לקיים רק את החגים כפי שמקובל בישראל
8	2	5	11	רוצה לקיים את החגים שחגג בברה"מ

בנוסף, אותו סוג של שינוי ניתן לראות בתחום של ערכים משפחתיים. 43% ממשתתפי התוכנית בשנה הראשונה רצו שבמשפחותיהם הכל יישאר כפי שהיה בבריה"מ. רק חמישית מנערי התוכנית סברו כך בשנה השלישית לעומת מחצית מהנערים בקבוצת ההשוואה.

שביעות רצון ותרומות התוכנית בעיני הנערים

חשיבות מיוחדת מיוחסת למידת שביעות הרצון של הנערים ולתפישה שלהם ביחס לתרומות התוכנית לחייהם. כפי שניתן לראות מלוח מס. 27, רוב משתתפי התוכנית נהנו במידה רבה ורבה מאד מגלישה באינטרנט, שני שלישים נהנו מעבודה באתרי התוכנית, כמחצית מהמשתתפים נהנו מבניית האתר הקבוצתי.

ניתן לציין את הירידה בשביעות הרצון של הנערים מכתובה לעיתון האלקטרוני: בשנה הראשונה 57% מהנערים בכפרי הנוער שהשתתפו בכתובה נהנו מזה לעומת רק שליש בשנה השלישית, גם במרכזים עירוניים שליש מהמשתתפים ציינו שנהנו מפעילות זו. מצאנו הבדל בין המשתתפים בכפרים והמרכזים ביחס לשביעות הרצון מהמפגשים של כל הקבוצות. יותר משמונים אחוזים ממשתתפי התוכנית בכפרים נהנו מהמפגשים לעומת 62% מהנערים במרכזים. ממצאים דומים התקבלו ביחס להתכתבות בדואר אלקטרוני: 78% מהנערים בכפרים ציינו שנהנו מפעילות זו בשנה השלישית לעומת 65% מהנערים במרכזים עירוניים.

לוח מס. 27 – שביעות רצון של הנערים מפעילות בתכנית, לפי כפר (אחוזים)

מרכזים (שנה III)	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
66	52	88	86	סך הכול (מספרים)
65	78	82	83	התכתבות בדואר אלקטרוני
89	89	86	87	גלישה באינטרנט
68	63	63	65	עבודה באתרי אינטרנט של התכנית
58	46	64	49	עבודה על בניית אתר קבוצתי
30	33	37	57	תרומה לעיתון אלקטרוני
57	58	62	66	מפגשים של הקבוצה
63	57	70	68	הכנה למפגשים בין-קבוצתיים
56	41	--	--	מפגשים עם קבוצות תאומות
62	80	84	86	השתתפות במפגשים בין-קבוצתיים

* הוצג אחוז שענו "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה".
 ** הוצג אחוז מתוך אלו שהשתתפו בפעילות.

לוח מס. 28 מציג את הממצאים ביחס לתרומות התוכנית כפי שהן נתפשות בעיני הנערים. כשליש ממשתתפי התוכנית בכפרים בשנה הראשונה והשנייה סברו שבזכות התוכנית יש להם יותר חברים בכפר, רק שישית מהנערים חשבו כך בשנה השלישית. רבע ממשתתפי התוכנית במרכזים העירוניים סבורים שבזכות התוכנית יש להם יותר חברים בבית הספר. מחצית מהנערים בכפרים חושבים

שבזכות התוכנית יש להם יותר חברים מחוץ לכפר, רק 18% מהנערים במרכזים חושבים שיש להם יותר חברים מחוץ לבית הספר. בין חמישית לשישית מהנערים בכפרים מעריכים שבזכות התוכנית יש להם יותר קשרים עם אנשים מחו"ל.

כמחצית מכלל משתתפי התוכנית העריכו שלמדו הרבה דברים חדשים על התוכנית. כשליש מהמשתתפים בכפרים ציינו שרכשו במסגרת התוכנית כישורים טכנולוגיים שיעזרו להם בעתיד. רק 13% מהמשתתפים במרכזים חושבים כך. כרבע מכלל משתתפי התוכנית ציינו שהכירו מקומות מעניינים בארץ.

שישית מהנערים הישראלים הותיקים ציינו שלמדו להבין את העולים, 12% מהעולים ציינו שלמדו להבין את הישראלים. כשישית ממשתתפי התוכנית בכפרים חושבים שהכירו יותר ישראלים ותיקים לעומת רבע ממשתתפים במרכזים שחושבים שבזכות התוכנית הם הכירו יותר עולים.

לוח מס. 28 – תפישת הנערים ביחס לתרומת התכנית, לפי כפר (אחוזים)

מרכזים (שנה III)	כפרים			
	שנה III	שנה II	שנה I	
66	52	88	86	סך הכול (מספרים)
25	15	30	34	יש יותר חברים מהכפר
18	48	50	55	יש יותר חברים מחוץ לכפר
24	14	19	12	הכירו יותר ישראלים
40	46	52	46	למדו הרבה דברים חדשים על המחשב
13	29	33	28	רכשו כישורים טכנולוגיים שיעזרו בעתיד
2	15	14	12	למדו לבטא את עצמם בכתב
15	12	5	5	למדו להבין את הישראלים
24	27	27	16	הכירו מקומות מעניינים בארץ
--	17	22	23	יותר קשרים עם אנשים שהכירו בחו"ל
3	2	7	4	מכירים טוב יותר חגים ומנהגים יהודיים

סיכום ומסקנות

התוכנית "הזמנה לדו שיח" היא תוכנית המושתתת על ניצול טכנולוגיות חדשניות ומעוררות עניין בתחום המחשוב ותקשורת המחשבים (תקשוב), כאמצעי ליצירת הזדמנויות למפגש חברתי משמעותי עם החברה הישראלית, עבור בני נוער עולים מברית המועצות החיים בכפרי נוער. במסגרת התוכנית נעשה שימוש ברשת האינטרנט וגם במפגשים "פנים אל פנים", על מנת להרחיב את האפשרויות למפגש משמעותי בין הנערים העולים המתחנכים בכפרי הנוער לבין בני נוער עולים אחרים, עם בני נוער ישראלים ותיקים ומבוגרים היכולים לסייע להם להתמודד עם קשיי הקליטה שלהם ולהעמיק את היכרותם והזדהותם עם החברה הישראלית.

התוכנית משלבת בתוכה מרכיבים חדשניים וניסיוניים מתחומים רבים בניסיון לענות על צרכים הנובעים מהבידוד הפיזי, המעגל החברתי המוגבל, קשיי הקליטה והניתוק מהמשפחה, המאפיינים בני נוער עולים ובני נוער המתחנכים בכפרי נוער. השימוש בטכנולוגיית התקשוב היא כשלעצמה חדשנית בתחום תוכניות חברתיות בקרב בני נוער, ואף שלא תועדו ניסיונות רבים לשימוש בכלים אלה הם נחשבים כבעלי פוטנציאל לעבודה עם בני נוער.

לאור האופי החדשני והניסיוני של התוכנית יש לציין לזכותה מספר הצלחות:

- יכולת התוכנית לגייס קבוצות נוער באתרים שונים. לאורך שלוש שנים של הפעלתה הצליחה התוכנית לגייס משתתפים במסגרות שונות, כגון פנימיות בכפרי הנוער, פנימיות בקיבוצים, בתי ספר ומרכזים עירוניים. התוכנית התרחבה מפעילות בשש קבוצות בשנה הראשונה לחמישה עשר קבוצות בשנה השלישית.
- נקודת הצלחה נוספת הנה גיוס נוער ישראלי ותיק. אם בשנה הראשונה להפעלתה לא השתתפה בתוכנית אף קבוצת נוער ותיק אחת, בשנה השלישית גויסו לתוכנית עשר קבוצות.
- ממצאי המחקר מצביעים על תהליך מיסוד התוכנית בכפרי הנוער. מראיונות עם מנהלי הכפרים למדנו שהתוכנית נתפשת כחלק אינטגרלי של הפעילויות בכפרים. תפיסה זו באה לידי ביטוי הן בהקצאת השעות בחדר המחשבים והן בהעמדת מדריך לטובת התוכנית. בנוסף, המנהלים דיברו על יכולת התוכנית לתת מענים לצרכים ספציפיים של בני נוער עולים, כגון הרחבת המעגל החברתי, שמירה על קשר עם אנשים בחו"ל דרך אינטרנט, חיזוק ביטחון עצמי, פיתוח תקשורת יצירתית ועוד.
- התוכנית הצליחה לבנות פעילות וירטואלית מגוונת. אתר התוכנית התפתח והתחדש כל הזמן וחשוב לציין שחלק גדול בו לקחו החניכים. במסגרת התוכנית יצא עיתון אלקטרוני שבמיוחד בשנתיים הראשונות היווה פעילות משמעותית ביותר עבור הנערים. כל קבוצה עבדה על הכנת כרטיס ביקור, התנהל באתר ספר אורחים אלקטרוני. בנוסף, באתר התוכנית נבנה בית כנסת וירטואלי ואתר אנציקלופדיה. בשנה השלישית לפעילות נעשה ניסיון להפעיל תוכנת צ'ט ניסויית. כמו כן, הורחב באתר שימוש בחומרים בשפה העברית. כמחצית ממשתתפי התוכנית

בכפרי הנוער העריכו כי בזכותה למדו דברים חדשים על המחשב, כשליש ציינו שרכשו כישורים שיעזרו להם בעתיד.

- לצד הפעילות הוירטואלית, התקיימה בתוכנית פעילות חברתית. המפגשים הבין קבוצתיים תפשו מקום משמעותי בתוכנית. בשנה הראשונה התקיימו שלושה מפגשים כאלה: השניים הראשונים נמשכו יום אחד והשלישי (כפר תקשורת) נמשך שלושה ימים. בשנה השנייה התקיימו שני מפגשים, יומיים כל אחד. בשנה השלישית התקיים מפגש אחד בן יומיים ועוד מפגש בן יום. במפגשים התקיימה תחרות בין הקבוצות בתחום התיאטרון הסאטירי (פעילות מקובלת ואהודה בתרבות הרוסית), סדנאות לעיתונות ולצילום, פעילות ספורט, משחקי פסיכו-דרמה ודיסקו. כמחצית ממשתתפי התוכנית בכפרי הנוער מעריכים כי בזכותה יש להם יותר חברים מחוץ לכפר.

- יש לציין את ההישגים של התוכנית בהיבט הבין תרבותי. הפעלת התוכנית בשנה השנייה והשלישית תרמה לתפישות פתוחות יותר של הנערים בתחום של קשרים חברתיים. ירד אחוז הנערים שציינו שאין להם אף ידיד ותיק (43% בשנה השנייה לעומת 31% בשנה השלישית). בין תרומות התוכנית בעיני הנערים 15% מהעולים בשנה השלישית ציינו כי למדו להבין את בני הנוער הישראלים לעומת 12% בשנה השנייה ו- 5% בשנה הראשונה. 24% מהנערים הותיקים ציינו כי בזכות התוכנית הכירו יותר עולים. 15% מנערים אלה דיווחו שלמדו להבין בני נוער מתרבויות אחרות. בנוסף, חלה ירידה בתפיסות של הבדלות בקרב הנערים שהשתתפו בתוכנית בכל תחומי הזהות.

לצד ההצלחות של התוכנית ממצאי המחקר מצביעים על מספר קשיים שהתעוררו בתהליך היישום שיש לתת עליהם את הדעת. אחת מהסוגיות המרכזיות שעלתה הגדרת התפקידים בתוך צוות ההנחיה. אמנם באופן הצהרתי נקבעו תחומי העיסוק של חברי צוות ההנחיה, אך בפועל עלו קשיים ביישום ההגדרות הללו. חוסר בהירות בהגדרת התפקידים בתוך הצוות בשנה הראשונה הביא לעתים לתחושה של עומס יתר בקרב חברי הצוות ולהרגשה שאינם מקדישים מספיק זמן לפיתוח תכנים בתחומי התמחותם. בשנה השנייה חלו שינויים בהרכב צוות ההנחיה ובחלוקת התפקידים שעזרו במידה רבה להתגבר על ערפול התפקידים וחפיפת התחומים. בשנה השלישית להפעלת התוכנית התרחשו מספר תהליכים, כגון צמצום הצוות וחלוקת התפקידים לפי קבוצות ולא לפי תחומים, שהביאו לחזרה למצב דומה לזה שאפיין את הצוות בשנה הראשונה.

הסוגיה המרכזית השנייה שעלתה ממצאי המחקר לאורך כל התקופה הנה גיבוש התכנים והגדרתם האופרטיבית. חוסר הגדרת תכני התוכנית, כמו גם היעדר תפישה ברורה ביחס ליישומה היווה מכשול משמעותי בעבודת הצוות בשנה הראשונה. לקראת סיום השנה השנייה התגבשו תכני התכנית ברמה אסטרטגית: התברר מה מקום האינטרנט בתוכנית, גובשה תוכנית פעילות לשנה השלישית בתחום הבין תרבותי. למרות זאת, הן בסוף השנה השנייה והן בסוף השנה השלישית סברו חלק מהמנחים שעדיין חסרה "תוכנית לימודים" ברורה, אין קריטריונים להצלחה או אי הצלחה של הפעלת התוכנית ולא הוגדרו מטרות ברורות. ממצאים אלה מתקשרים לסוגיית גבולות

התוכנית. במהלך שלוש שנות ההפעלה לא הוגדרו גבולות התוכנית לא בתחום הוירטואלי ולא בתחום החברתי. לצוות המנחים ולמדריכים לא היה ברור אילו סוגי הפעילות שייכים לתוכנית, דבר שהתפרש כגמישות על ידי חלק מחברי הצוות או גרם לחוסר אונים לחברי הצוות האחרים.

בנוסף, מסתבר כי בשנה השלישית לא הוגדר באופן אופרטיבי אופן שילוב התכנים החדשים בתחום הבין תרבותי עם התכנים ה"מסורתיים" של התוכנית שעבדו בהצלחה בשנים הקודמות (עיתון אלקטרוני, בניית כרטיס ביקור קבוצתי ועוד). כמו כן, לא נמצא איזון מבחינת הזמן והתכנים בהפעלת שני החלקים. בנוסף, מממצאי המחקר עולה כי בגיבוש תכני הפעילות לא נלקחו בחשבון המאפיינים המיוחדים של המשתתפים החדשים, בעיקר תחומי העניין של נוער ותיק. נראה כי תכני הפעילות משנים הקודמות "הועתקו" לשנה השלישית מבלי שנתנו את הדעת על השינויים שהתוכנית עוברת (הרחבת הקבוצות, שינוי משקל בין נוער עולה ונוער ותיק, ותק בארץ של קבוצות חדשות של נוער עולה ועוד).

סוגיה נוספת הנה הגדרת **תפקידי המדריכים** וגיבוש אמות מידה למידת ותחומי מעורבות המדריכים, הן בפעילות בקבוצות והן בגיבוש התוכניות עצמה. מהממצאים של השנה הראשונה עלה שתפקידי המדריכים לא הוגדרו בצורה ברורה על ידי צוות ההנחיה והמדריכים השונים פירשו את תפקידם באופנים שונים. אמנם בשנה השנייה להפעלת התוכנית חברי צוות ההנחיה הקדישו תשומת לב רבה לפיתוח קריטריונים לבחירת המדריך ועמדו בהם, אך מסתבר שבשנה השלישית גיוס המדריכים, בעיקר לקבוצות נוער ותיק, לא נעשה על פי קריטריונים שנקבעו. פיתוח התכנים וקביעת כיווני הפעולה של התוכנית לאורך כל שנות הפעלתה נעשה על ידי המנחים, ללא השתתפות פעילה של המדריכים. מסתבר שלאורך כל התקופה חברי הצוות לא הגיעו להסכמה מלאה ביחס למידת מעורבות המדריך בפיתוח התוכנית. חלק מהמנחים סבורים שהמדריך אמור לבצע את המטלות הניתנות לו על ידי צוות ההנחיה. מנחים אחרים מעדיפים שהמדריך יהיה שותף מלא בפיתוח תכנים וקביעת סדר היום בתוכנית. חילוקי דעות דומים מצאנו גם בקרב המדריכים.

בתום שלוש שנים לתוכנית, עדיין ניצבים בפני מפעיליה מספר אתגרים מרכזיים הנוגעים להכשרת המדריכים והפעלתם. ראשית יש חשיבות לגיבוש תפיסה של חלקו של המדריך בקביעת תכני הפעילות ו"תוכנית הלימודים" של התוכנית. לאחר מכן יש לפתח דרכים להפעיל את המדריכים על מנת שיוכלו למלא תפקידים בתחום זה במידה שיוחלט על כך. כפי שבא לידי ביטוי בפרק הקודם העדר הגדרה ברורה יותר של תכנים ופעילויות, יוצרת חוסר הבנה וחוסר ביטחון אצל חלק מהמדריכים, בעיקר בקרב אלו החדשים. נראה שיש לפתח, לצד תוכנית פעולה גם הנחיות למדריכים כיצד ומתי עליהם ליוזם פעילויות. לבסוף, הכשרת המדריכים צריכה לקחת בחשבון גם עיצוב של התפקיד אותו הם ממלאים עבור החניכים. חשוב שלצד פיתוח ההיבטים המקצועיים והאינסטרומנטליים של ההדרכה יילקחו בחשבון גם תפקידיו של המדריך כ"מבוגר משמעותי" אליו ניתן לפנות בנושאים אישיים.

ממצאי המחקר הבהירו סוגיה מאד מעניינת בהקשר של פעילות בין תרבותית. התוכנית "הזמנה לדו שיח" הוכיחה שפעילות זו הנה אפשרית ואף רצויה משום שהיא מאפשרת להעשיר את עולמם של בני נוער עולים וותיקים כאחד. פעילות זו מסייעת להתגבר על סטריאוטיפים ועל רתיעה מפני מפגש בין קבוצות שונות שבכל מקרה מתרחש בחיי היוס-יוס בחברה. יחד עם זאת, במהלך המחקר למדנו כי הפעלת תוכנית בין תרבותית מחייבת מספר דברים. ראשית, מפעילי התוכנית חייבים להגדיר באופן חד עד כמה שניתן את מטרות הפעילות, אופן הפעילות ודרכי היישום. היעדר ההגדרות הללו כמו גם חוסר הסכמה בין חברי הצוות ביחס אליהן עלולים להקשות על ההפעלה.

שנית, יש לתת את הדעת על המאפיינים המיוחדים של משתתפי התוכנית. ראינו לדוגמא שחוסר שליטה בשפה העברית של מחצית ממשתתפי התוכנית בכפרי הנוער ששהו בארץ פחות משנה, מנע מבחינה מסוימת את השתתפותם הפעילה בחלק הבין תרבותי של התוכנית. כמו כן, הבדלים בתחומי העניין של הנערים עלולים להשפיע על המוטיבציה שלהם להשתתף בפעילות ובכך למנוע את השגת המטרות שהתוכנית הגדירה.

בנוסף, פעילות בין תרבותית דורשת הכנה רצינית ביותר של שני הצדדים. אין לצפות שמפגש מסוג זה יעבור בהצלחה מעצמו. ראינו כי בשנה השנייה להפעלתה של התוכנית השתלבות מוצלחת של קבוצת נוער ותיק אחת הייתה פרי של השקעה רצינית וממושכת של כל הצוות. הרחבת התוכנית דורשת תכנון מחודש של המשאבים (הן תקציביים והן אנושיים).

רשימה ביבליוגרפית

אדם צור, ו. 1988. "התנדבות בני נוער". ידיעות(11) : 4-13.

כהנא, ר. 1974. "קווים לניתוח סוציולוגי של ארגוני נוער בלתי פורמליים". מגמות כא(1) : 46-36.

גדרון, ב. 1985. מנבאים של התמדה ונשירה אצל עובדים מתנדבים במרכזים קהילתיים, מגמות, ט : 180-198.

ACTION. 1986. Young Volunteers in Action (YVA). Effects Evaluation: Final Report. ACTION, Washington, DC.

Bandura, A. 1977. "Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change". **Psychological Review** 84:191-215.

Berry, J. W. 1990. "Psychology of acculturation: understanding individuals moving between cultures". In R. W. Brislin (Ed.) **Applied Cross-Cultural Psychology**. Newbury Park, CA: Sage, pp: 232-253.

Birch, D. 1999. "Cultural Politics and the Image Revolution". **Social Semiotics**, 9, 1, Apr: 123-129.

Brown, B. B. 1990. "Peer Groups and Peer Cultures". In: **At the Threshold: The Developing Adolescent**. Feldman, S. S. and Eliot, G. R. (eds.). Harvard University Press: Cambridge, M. A.

Conard, D.; Hedin, D. 1981. **National Assessment of Experimental Education: A Final Report. Center for Youth Development and Research, University of Minnesota, St. Paul, MN.**

Dean, L.; Murdock, S.W. 1992. "The Effect of Voluntary Service on Adolescent Attitudes Toward Learning". **The Journal of Volunteer Administration** (Summer): 5-10.

Drotner, K. 2000. "Difference and Diversity: Trends in Young Danes' Media Uses". **Media, Culture and Society**, 22, 2, Mar: 149-166.

Eisikovivits, R. A. 1995. "I'll Tell You What School Should Do for Us. How Immigrant Youth from the Former USSR View Their High School Experience in Israel". **Youth and Society**, 27, 2, (Dec): 230-255.

Eisikovivits, R. A. 1995. "Educational Success and Long-Term Adaptation of Immigrant Students in Israel". **Qualitative Studies in Education**, 8(2), June: 171-181.

Freeman-Longo, R. E. 2000. "Children, Teens and Sex on the Internet", **Sexual Addiction and Compulsivity**, 7:1-2, 75-90.

Friedman, B. 1997. "Social Judgments and Technological Innovation: Adolescents' Understanding of Property, Privacy and Electronic Information". **Computers in Human Behavior**, 13, 3, Aug: 327-351.

Gordon, M. 1964. **Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins**. New York: Oxford University Press.

Hamilton, S.F.; Feuzel, L.M.1988. "The Impact of Volunteer Experience on Adolescent Social Development: Evidence of Program Effects". **Journal of Adolescent Research** 3(1): 65-80.

Harmon, D. and Boeringer S. B. 1997. "A Content Analysis of Internet-Accessible Written Pornographic Depictions". **Electronic Journal of Sociology**
<http://www.sociology.org>: 3, 1, Sept.

Harrison, C.H. 1987. **Student Service**. The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, Princeton, NJ.

Hartup, W. W. 1993. "Adolescents and their Friends". **New Directions for Child Development** 60:3-22.

Kahane, R. 1988. "Multiple Organization: A Conceptual Framework for Analysis of Boarding Schools". **Sociology of Education**, 61: 211-226.

Kahane, R. 1997. **The Origin of Post-Modern Youth**. Berlin: de Gruyter.

Kao G. and Tienda M. 1995. "Optimism and Achievement: The Educational Performance of Immigrant Youth". **Social Science Quarterly**, 76(1): 1-19.

Lacroix, J. G. and Tremblay G. 1997. "The Information Society and Cultural Industries Theory". **Current Sociology**, 45(4).

Matute-Bianchi, M. E. 1986. "Ethnic Identities and Patterns of School Success and Failure among Mexican- Descent and Japanese- American Students in California High School: An Ethnographic Analysis". **American Journal of Education**, 95: 233-55.

Newmann, F.M.; Rutter, R.A. 1983. **The Effects of High School Community Service Programs on Students' Social Development**. Wisconsin Center for Education Research, University of Wisconsin, Madison, WI.

Quinn, L. 1995. "Positive Effect of Participation in Youth Organizations". In: Rutter, M. **Psychosocial Disturbances in Young People**, Cambridge University Press, Mass, pp. 274-304.

Resnic, H. and Sherer, M. 1994. "Computer Games in the Human Services".

Computers in Human Services, 11, 1-2, 17-29.

Rumberger, R. and Larson K. 1998. "Toward Explaining Differences in Educational Achievement Among Mexican-American Language Minority Students", **Sociology of Education** 71 (January): 69-93.

Sauer, J. 1991. "Volunteerism by Students at Risk". **The Journal of Volunteer Administration** (Fall): 33-38.

Shulman, S. 1993. "Close Relationships and Coping Behavior in Adolescence". Special Issue: Stress and Coping in Adolescence". **Journal of Adolescence** 16(3):267-283.

Seginer, R and Halabi, H. 1991. "Cross-Cultural Variations of Adolescents' Future Orientation: The Case of Israeli Druze Versus Israeli Arab and Jewish Male". **Journal of Cross-Cultural Psychology** 22 (2): 224-237.

Wellman, B. and Gulia, M. 1995. "When Social Networks Meet Computer Networks: The Policy Implications of Virtual Communities".

Willis, P., Jones, S., Canaan, J., Hurd, G. 1990. **Common Culture: Symbolic Work at Play in the Everyday Cultures of the Young**. Buckingham: Open U Press.

Youniss, J. and Haynie, D. L. 1992. "Friendship in Adolescence". **Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics** 13(1): 59-66.

NATIONAL INSURANCE INSTITUTE
Research & Planning Administration **Division for Service Development**

Invitation to a Dialogue

by
Katerina Bodovski
Talal Dolev

Jerusalem, March 2002

Abstract

The program "Invitation to a Dialogue" is based on the use of innovative technologies. It has aroused interest in computers and network communications as a means of generating a significant social encounter with Israeli society for immigrant youth from the former Soviet Union who live in "youth villages" (boarding schools and residences). As part of the program, both an internet network and face-to-face meetings were used to expand the possibilities for contact among immigrant youth living in different youth villages; between these immigrant youth and non-immigrant Israeli youth; and between these immigrant youth and adults who can help them cope with the difficulties of absorption and increase their familiarity and identification with Israeli society.

This program integrates innovative and experimental components from many fields in an attempt to meet needs arising from physical isolation, a limited social circle, the difficulties of absorption, and separation from family, which are typically experienced by immigrant and other youth being educated in youth villages. The use of internet technology is in itself innovative in the field of social programs for youth. Although few attempts to use such tools have been documented, they are thought to have potential for work with youth.

The program "Invitation to a Dialogue" is being implemented as one of the "different type of education" programs of the Department of Education and Youth of JDC-Israel, and with the assistance and funding of the National Insurance Institute, Partnership 2000 (The Jewish Agency and United Jewish Communities), and the Absorption Fund (*Keren Klita*) of Jerusalem.

The goal of this study was to evaluate the program's implementation process, and the degree to which its goals have been achieved for youth living in youth villages. The evaluation used qualitative and quantitative methods to monitor the program during three years of implementation.

Summary of Principal Findings

In light of the innovative and experimental nature of the program, a number of successes may be cited in its favor:

- The program was able to recruit youth from different sites, including non-immigrant Israeli youth. Throughout the three years of its implementation, the program succeeded in recruiting participants from different frameworks, such as boarding schools at youth villages, kibbutz boarding schools, non-residential schools, and municipal community centers. The program expanded from six groups during its first year, to 15 groups during its third year.
- The findings of the study indicate that the program became firmly established in the youth villages, where it was perceived as an integral part of activities. This was reflected in the allocation to the program of both computer room hours and an advisor.
- The program succeeded in creating a variety of “virtual activities”. For example, the program’s website was constantly developing and changing, largely due to the efforts of the youths themselves. As part of the program, an electronic newspaper was published. This was a most significant activity for the youth, particularly during the first two years of the program’s implementation. Each group prepared its own website, and an electronic guest book was opened. During the third year of implementation, the website expanded its content in Hebrew. About half of the participants from youth villages reported that they had learned new things about the computer thanks to the program, and about one-third of them reported that they had acquired skills that would help them in the future.
- Alongside the virtual activities, social activities were part of the program. Meetings among the different participant groups held an important place in the program. At these meetings, the groups competed with each other in the creation of satiric drama (a popular and beloved activity in Russian culture), attended workshops on journalism and photography, engaged in sports and psychodrama, and enjoyed a discotheque. About half of the participants from youth villages reported that, thanks to the program, they had more friends from outside their village.
- The program’s intercultural accomplishments are worthy of note. During its second and third years, the program helped the youth acquire a more open attitude toward social interaction. The percentage of immigrant youth who reported not having any non-immigrant Israeli friends dropped, from 43% during the second year to 31% during the third year of implementation. In the

eyes of the immigrant youth, the program also contributed to their understanding of their Israeli peers: By the program's third year, 15% of the immigrant youth reported that they had learned to understand Israeli youth, compared to 12% in the second year and only 5% in the first year. Conversely, 24% of the Israeli youth reported that they had met more immigrant youth thanks to the program; 15% of these youth reported that the program had helped them understand youth from other cultures. Moreover, there was a decline in the tendency toward self-segregation of youth who participated in the program, regarding all aspects of identity.

Alongside the program's successes, the study found that a number of difficulties arose during implementation. One of the main issues that arose was that of the definition of the role of the advisor to the program and of other staff. Another issue highlighted by the study, during all stages of implementation, was that of the formulation of the program's content, and its operative definition. For example, no operative definition was devised regarding how to integrate the intercultural content and the more "traditional" computer content of the program (e.g., the electronic newspaper, group identity card). In addition, no balance was found regarding the time and amount of emphasis devoted to each of these two types of content. The findings of the study further indicate that, during planning the content of the program, no consideration was given to changes that the program might undergo (e.g., an increase in the number of groups, changes in the balance between immigrant and non-immigrant participants, the length of time that newer immigrant groups had been in Israel).

The findings of the study highlight the challenge involved in implementing intercultural activity. "Invitation to a Dialogue" proved that such activity is possible and even desirable, as it enriches both immigrant and non-immigrant youth, helps refute stereotypes, and reduces the reticence toward meeting people from different cultures, whom one may encounter in any case in daily life. Nevertheless, the study revealed that implementing an intercultural program requires attention to a several things. First, the program's implementers must define the program's goals and the means and methods of implementation as clearly as possible. A lack of definition, or a lack of agreement among staff regarding definition, is liable to impede implementation.

Second, attention should be paid to the unique characteristics of the program's participants. For example, the lack of full command of Hebrew of half of the program's participants from youth villages, who had been in Israel for less than one year; precluded them from active participation in the intercultural portion of the

program. Similarly, the youths' areas of interest may affect their motivation to participate in certain activities; a lack of motivation may prevent the program from achieving its defined goals.

Lastly, intercultural activity requires the most serious preparation by all those involved. It cannot be expected that intercultural meetings will succeed by themselves. Consequently, expansion of this program will require renewed planning of both budgetary and human resources.

